

UNIVERSITEIT ANTWERPEN

FACULTEIT TOEGEPASTE ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

Financiële prikkels bij de vervroegde uittrede van vijftigplussers uit de arbeidsmarkt: België bekeken vanuit een internationaal perspectief

Dorien Van Looy

Masterproef voorgedragen tot het bekomen
van de graad van:

Master in de Sociaal-Economische Wetenschappen

Promotor:

Prof. dr. Bea Cantillon

UNIVERSITEIT ANTWERPEN

FACULTEIT TOEGEPASTE ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

Financiële prikkels bij de vervroegde uittrede van vijftigplussers uit de arbeidsmarkt: België bekeken vanuit een internationaal perspectief

Dorien Van Looy

Masterproef voorgedragen tot het bekomen
van de graad van:

Master in de Sociaal-Economische Wetenschappen

Promotor:

Prof. dr. Bea Cantillon

Voorwoord

Deze masterscriptie vormt het eindpunt van een voor mij enorm leerrijke periode. Aanvankelijk startte ik mijn zoektocht naar het ideale scriptie-onderwerp vanuit een zeer brede sociaal-economische invalshoek die me meegegeven werd vanuit mijn bacheloropleiding. Na een eerste kennismaking met de literatuur heb ik de focus verder vernauwd tot de enorm veelzijdige problematiek van de vervroegde uittrede van vijftigplussers uit de arbeidsmarkt. Een onderwerp dat zich tevens goed leent voor een benadering vanuit de sociale én de economische invalshoek. Tijdens de afgelopen maanden dat ik aan dit onderzoek heb gewerkt, is mijn interesse voor dit onderwerp alleen maar verder aangewakkerd.

De afgelopen maanden hebben heel wat mensen mij gesteund en gestimuleerd. Uiteraard wil ik hierbij eerst graag mijn promotor Prof. dr. Bea Cantillon bedanken voor het advies en de begeleiding bij de totstandkoming van deze masterscriptie. Daarnaast wil ik ook graag een speciaal woord van dank richten aan Kristel Bogaerts voor de deskundige manier waarop ze me advies gegeven heeft bij de berekening van de vervangingsratio's. Ten slotte wil ik ook graag mijn ouders, familie en vrienden bedanken voor de steun die ze me gegeven hebben tijdens de afgelopen jaren.

Inhoudsopgave

Lijst van tabellen, grafieken en figuren

Inleiding	9
Hoofdstuk 1: Vergrijzing en arbeidsmarktparticipatie van ouderen	10
Hoofdstuk 2: Definiëring en meting van financiële prikkels	18
Hoofdstuk 3: Determinanten van vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt	24
3.1. Redenen voor vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt	24
3.2. Weerslag van financiële prikkels op de uittredebeslissing	26
Hoofdstuk 4: Onderzoek: Financiële prikkels bij de vervroegde uittrede van vijftigplussers uit de arbeidsmarkt	30
4.1. De Belgische situatie	30
4.1.1. Uittredekanalen in België en toegankelijkheid	30
4.1.2. Berekening vervangingsratio's met STASIM	32
4.1.2.1. Deelonderzoeksvragen en methodologie	32
4.1.2.2. Resultaten van de berekeningen van de vervangingsratio's met STASIM en interpretatie	35
4.1.2.3. Relatieve geprikkeldheid van de Belgische uittredestelsels: mogelijke doorstroompatronen tussen verschillende uittredestelsels	47
4.1.3. Micro-simulatiemodellen	51
4.1.4. Conclusie	56
4.2. Vergelijkende landenstudie	57
4.2.1. Uittredekanalen internationaal vergeleken	57
4.2.2. Financiële prikkels in pensioen- en sociale zekerheidssystemen vergeleken voor verschillende landen op basis van een literatuurstudie	61
4.2.2.1. Pensioenstelsels	61
4.2.2.1.1. Toegankelijkheid	61
4.2.2.1.2. Financiële aantrekkelijkheid	66

4.2.2.2. Sociale zekerheidsstelsels	78
4.2.3. Conclusie	81
Besluit	83
Bibliografie	86
Bijlagen	

Lijst van tabellen, grafieken en figuren

Lijst van tabellen

Tabel 1: Arbeidsmarktparticipatiegraad naar leeftijd en geslacht (2007) (in %)

Tabel 2: Effectieve uittredeleeftijd uit de arbeidsmarkt naar geslacht (2001 en 2005) (in jaren)

Tabel 3: Demografische variabelen

Tabel 4: Samenstelling van de werkende bevolking (2000 – 2004) (in %)

Tabel 5: 45- tot 64-jarigen in het Vlaamse gewest naar gezinspositie (2004) (in absolute getallen en %)

Tabel 6: Resultaten berekening vervangingsratio's met STASIM (2008) (in %)

Tabel 7: Officiële, vervroegde en effectieve gemiddelde uittredeleeftijd uit de arbeidsmarkt (2006) (in absolute getallen)

Tabel 8: Netto- en bruto- vervangingsratio's pensioenstelsel (2007) (in %)

Tabel 9: Netto pensioenpatrimonium volgens geslacht en inkomen (2007) (in absolute getallen)

Tabel 10: Bruto pensioenpatrimonium volgens geslacht en inkomen (2007) (in absolute getallen)

Tabel 11: Gini-coëfficiënten van pensioenen en lonen (2007) (schaal van 0 tot 100)

Tabel 12: Spaarsysteem pensioenstelsel in OESO-landen (2007)

Tabel 13: Percentages die de verschillende onderdelen van het pensioensysteem bijdragen tot de totale pensioenwelvaart (2007) (in %)

Tabel 14: Resultaten vastgestelde verband Gruber en Wise (1997) (in %)

Lijst van grafieken

Grafiek 1: Daling mannelijke arbeidsmarktparticipatiegraad 55- tot 64- jarigen (1958-2002) (in %)

Grafiek 2: Daling vrouwelijke arbeidsmarktparticipatiegraad 55- tot 64- jarigen (1958 – 2002) (in %)

Lijst van figuren

Figuur 1: Verdeling van de werkenden tussen 50 en 69 jaar naar beroepsstatuut en leeftijdscohort (2000) (in %)

Figuur 2: Redenen waarom 55- tot 64-jarigen inactief zijn (2003) (in %)

Figuur 3: Verdeling van de uittrekders naar uittredekanalen in België: bedienden en werkenden totaal (2001) (in %)

Figuur 4: Uittredekanalen en transitiepaden van tewerkstelling naar officieel rustpensioen

Figuur 5: Verdeling van de uittrekders naar leeftijd in België: bedienden en werkenden totaal (2001) (in %)

Figuur 6: Hoofdredenen voor niet-activiteit in verschillende landen in % van de totale populatie in de betrokken leeftijdscategorie (2003) (in %)

Figuur 7: Primaire uittredekanalen overheen landen in % van de totale populatie 50- tot 64-jarigen (2003) (in %)

Figuur 8: Hoogte impliciete taks op doorwerken (2003) (in %)

Inleiding

De arbeidsmarktparticipatie van ouderen loopt in België met 32% ver achterop op die in het buitenland. Verklaringen voor deze tendens zijn zeer divers en werden in heel wat literatuur reeds uitgebreid onderzocht. In grote lijnen zijn deze terug te brengen in drie grote categorieën, met name de individuele kenmerken, de huishoudkenmerken en de institutionele kenmerken. In dit masterproefschrift wordt getracht de variëteit tussen landen in de arbeidsmarktparticipatie van ouderen te verklaren door een specifieke focus te leggen op de laatste categorie, met name de institutionele context van een land. Binnen de institutionele context wordt de focus verder vernauwd naar de mogelijke financiële prikkels in het pensioen- en sociale zekerheidssysteem van de verschillende landen die kunnen resulteren in een vervroegde uittrede van vijftigplussers op de arbeidsmarkt. De onderzoeksvragen van dit project luiden dan ook als volgt: Heeft het Belgische pensioen- en sociale zekerheidssysteem meer financiële prikkels om vervroegd uit de arbeidsmarkt te treden in vergelijking met het buitenland? En zo ja: Kunnen deze een verklaring bieden voor de opvallend lagere arbeidsmarktparticipatie van vijftigplussers in België? Bij het onderzoek naar antwoorden op deze vragen wordt de focus verder vernauwd tot de aanbodzijde van arbeidsmarkt. De financiële geprikkeldheid van de uittredesystemen wordt ook enkel onderzocht voor 50- tot 64-jarigen die tewerkgesteld zijn in het werknemersstelsel.

Het project wordt in drie fasen uitgevoerd. In een eerste verkennende fase wordt op basis van een studie van nationale en internationale literatuur onderzocht welke de voornaamste redenen zijn van vervroegde uittrede bij oudere werknemers. In dit onderdeel wordt ook getracht een duidelijk beeld te vormen van de mate waarin financieel-institutionele motieven overheersen op individuele - en/of huishoudmotieven. Alvorens over te gaan tot de internationale vergelijking wordt in een tweede, meer juridische fase, allereerst de mate van financiële geprikkeldheid van het Belgische uittredesysteem van naderbij bekeken. Om deze fase te onderbouwen worden de vervangingsratio's van de verschillende Belgische uittredesystemen berekend op basis van de recentste wetgevingen. Hiervoor wordt beroep gedaan op het Statistisch model voor de Sociale Zekerheid (STASIM) ontwikkeld door het Centrum voor Sociaal Beleid. In een derde en laatste fase wordt op basis van een internationale studie van de belangrijkste literatuur in dit onderzoeksgebied een beeld geschetst van de positie die België op het vlak van de financiële geprikkeldheid van zijn uittredesystemen aanneemt ten opzichte van het buitenland.

Hoofdstuk 1: Vergrijzing en arbeidsmarktparticipatie van ouderen

In dit inleidende hoofdstuk worden de belangrijkste cijfers betreffende het verloop van de bevolking en de arbeidsmarktparticipatie van 50 – tot 64- jarigen gepresenteerd.

De arbeidsmarktparticipatiegraad meet de verhouding van het aantal werkenden en werkzoekenden ten opzichte van de totale bevolking tussen 15 en 64 jaar. In vergelijking met andere landen heeft België een relatief lage arbeidsmarktparticipatiegraad van 50- tot 64-jarigen. Concrete cijfers naar leeftijd en geslacht worden weergegeven in tabel 1. (Eurostat, 2008; Van Poeck, 2007, blz. 41)

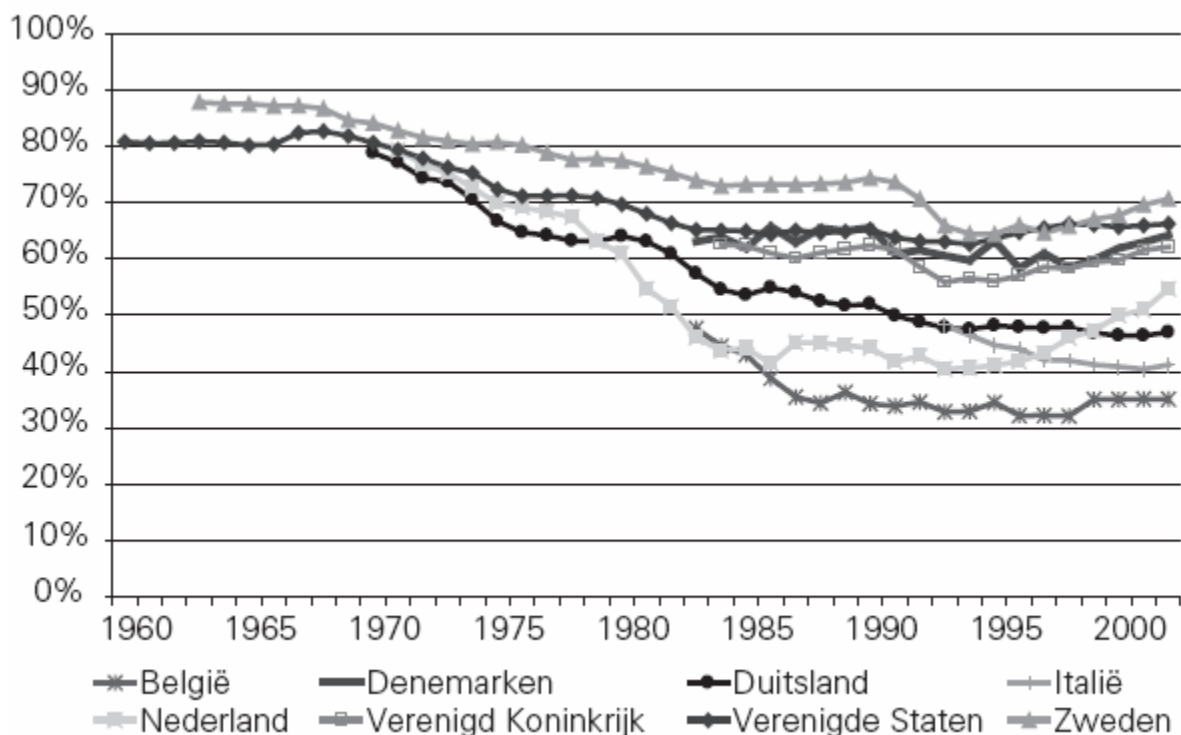
Tabel 1: Arbeidsmarktparticipatiegraad naar leeftijd en geslacht (2007) (in %)

	Mannen			Vrouwen				
	50-54	55-59	60-64	50-64	50-54	55-59	60-64	50-64
België	86.7	61.7	23.8	60.2	63.8	40.8	12.1	40.8
Bulgarije	81.6	69.1	39.8	64.1	78.6	59.6	12.9	50.7
Tsjechië	91.6	81.6	39.3	72.7	87.7	53.1	14.9	52.9
Denemarken	88.7	87.0	46.8	74.3	83.1	78.8	30.5	64.2
Duitsland	91.8	83.1	45.7	75.7	79.4	67.0	27.7	60.3
Estland	88.4	79.0	42.0	73.5	86.9	75.8	41.8	70.6
Ierland	86.5	77.5	60.6	76.0	63.6	48.3	31.2	49.1
Griekenland	89.0	76.0	44.1	71.2	52.6	35.6	20.6	36.9
Spanje	88.7	76.6	48.0	72.6	58.3	41.5	22.8	41.9
Frankrijk	90.3	62.0	17.6	60.1	79.4	55.4	15.3	53.1
Italië	89.5	60.5	29.7	61.5	55.4	34.6	10.8	34.5
Cyprus	94.3	82.9	64.7	82.2	67.3	52.8	27.7	51.1
Letland	87.9	78.9	53.7	75.7	84.0	72.7	33.7	65.2
Lithouwen	83.1	76.0	48.2	71.1	81.2	68.5	29.1	61.0
Luxemburg	90.4	55.1	13.1	57.9	61.1	43.9	10.1	41.8
Hongarije	75.4	61.3	19.2	57.0	72.1	41.8	9.8	44.4
Malta	87.9	71.1	22.2	66.4	26.9	21.2		18.7
Nederland	91.3	83.3	41.7	73.7	73.7	57.5	22.9	52.9
Oostenrijk	87.9	70.6	28.6	64.9	76.0	44.3	11.6	46.1
Polen	76.1	54.7	28.3	57.9	61.6	26.2	11.9	37.1
Portugal	88.5	71.8	53.0	72.3	71.1	56.2	36.6	55.3
Roemenië	78.8	63.2	36.4	63.0	59.2	39.4	26.5	43.8
Slovenië	81.9	62.9	22.6	60.8	72.8	31.0	12.6	41.5
Slowakije	86.6	77.2	27.1	69.6	82.2	35.0	7.9	46.9
Finland	84.6	71.3	43.2	67.9	87.7	75.3	38.6	68.6
Zweden	90.2	85.1	67.5	80.0	85.8	80.0	59.0	74.7
Verenigd Koninkrijk	87.4	78.4	58.8	75.3	77.5	65.4	33.6	59.4
Kroatië								
Turkije	63.9	48.9	39.1	53.1	21.2	17.8	15.0	18.5
IJsland								
Noorwegen	88.0	83.6	64.9	79.4	80.8	74.5	53.8	70.3

Bron: Eurostat (2008). *Databank cijfergegevens Eurostat*. Geraadpleegd op 10 februari 2008 uit: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL.

Uit tabel 1 blijkt dat België zowel bij mannen als bij vrouwen een lage arbeidsmarktparticipatiegraad heeft van 50- tot 64-jarigen. Voor mannen bedraagt deze in 2007 60.2% en voor vrouwen 40.8%. Vooral ten opzichte van de EU-15 landen loopt België een achterstand op. Tevens wordt vastgesteld dat de arbeidsmarktparticipatie bij de 55- tot 59-jarigen opvallend lager ligt dan bij de 50- tot 54- jarigen. Toch wordt er voor geopteerd in deze studie de categorie 50- tot 64-jarigen te betrekken omdat op deze manier het beste beeld verkregen wordt van het effect van mogelijke financiële prikkels op de arbeidsmarktparticipatie.¹ (Eurostat, 2008)

Grafiek 1: Daling mannelijke arbeidsmarktparticipatiegraad 55- tot 64- jarigen (1958-2002) (in %)

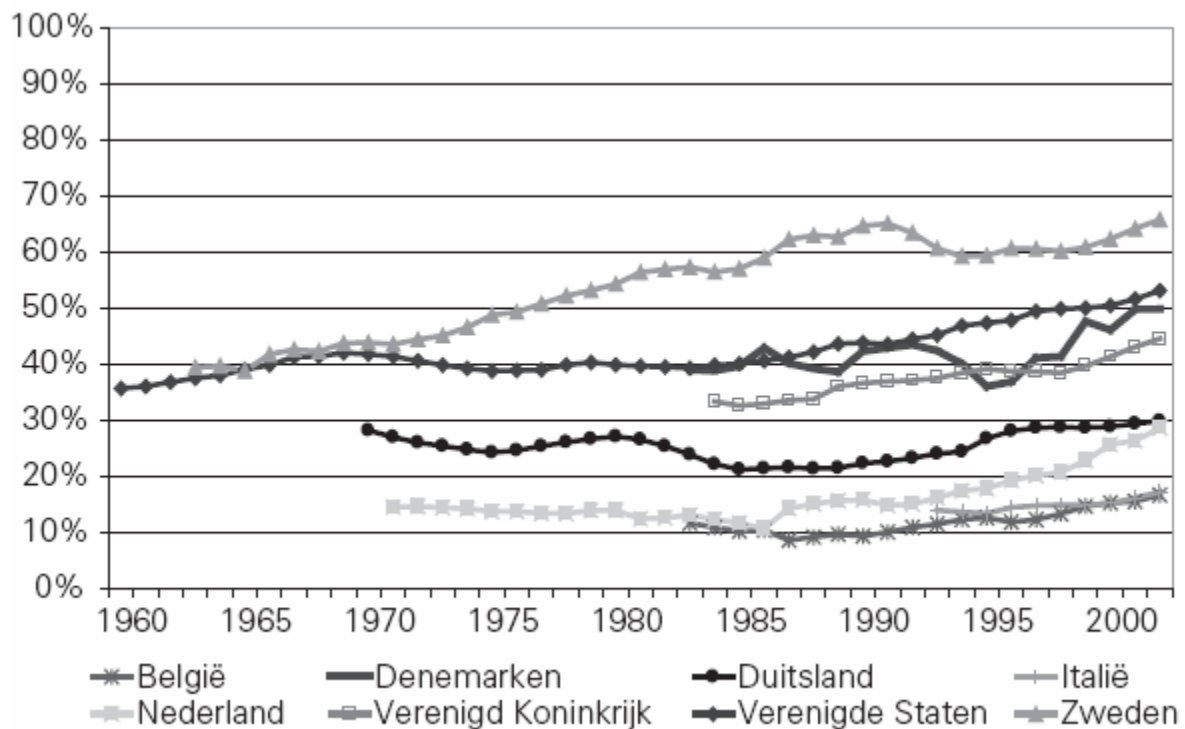

Bron: Dekkers, G. (2005). *De financiële implicaties van langer werken: Een Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP)*, Federaal Planbureau, Brussel.

Op basis van de voorstelling van de arbeidsmarktparticipatie overheen de tijd voor een aantal landen in grafiek 1 wordt duidelijk dat de arbeidsmarktparticipatie van mannelijke 55- tot 64-jarigen enorm gedaald is in de periode 1958 – 2002. (Dekkers, 2005, blz. 36)

¹ In bijlage 6 wordt ter volledigheid ook de tewerkstellingsgraad naar geslacht en leeftijd voorgesteld. De tewerkstellingsgraad meet het aantal effectieve werkenden ten opzichte van de totale bevolking tussen 15 en 64 jaar. (Van Poeck, 2007, blz.41)

Grafiek 2: Daling vrouwelijke arbeidsmarktparticipatiegraad 55 – tot 64- jarigen (1958-2002) (in %)

Bron: Dekkers, G. (2005). *De financiële implicaties van langer werken: Een Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP)*, Federaal Planbureau, Brussel.

In tegenstelling tot bij de mannen blijkt uit grafiek 2 dat de arbeidsmarktparticipatie bij de vrouwen overheen de jaren over het algemeen is toegenomen. (Dekkers, 2005, blz. 35)

Tabel 2 geeft een voorstelling van de effectieve uittredeleeftijd uit de arbeidsmarkt voor mannen en voor vrouwen. (Eurostat, 2008)

Tabel 2: Effectieve uittredeleeftijd uit de arbeidsmarkt naar geslacht (2001 en 2005) (in jaren)

	Mannen		Vrouwen	
	2001	2005	2001	2005
België	57.8	61.6	55.9	59.6
Bulgarije	59.8	62.4	57.6	58.4
Tsjechië	60.7	62.3	57.3	59.1
Denemarken	62.1	61.2	61.0	60.7
Duitsland	60.9	61.8	60.4	61.4
Ierland	63.4	63.6	63.0	64.6
Griekenland	61.1	62.5	61.5	61.0
Spanje	60.6	62.0	60.0	62.8
Frankrijk	58.2	58.7	58.0	59.2
Italië	59.9	60.7	59.8	58.8
Hongarije	58.4	61.2	57.0	58.7
Nederland	61.1	61.6	60.8	61.4
Oostenrijk	59.9	60.3	58.5	59.4
Polen	57.8	62.0	55.5	57.4
Portugal	62.3	62.4	61.6	63.8
Roemenië	60.5	64.7	59.2	61.5
Slowakije	59.3	61.1	56.0	57.6
Finland	61.5	61.8	61.3	61.7
Zweden	62.3	64.4	61.9	62.7
Verenigd Koninkrijk	63.0	63.4	61.0	61.9
Noorwegen	63.0	63.1	63.6	63.1
Zwitserland	64.7	63.1	63.2	62.0

Bron: Eurostat (2008). *Databank cijfergegevens Eurostat*. Geraadpleegd op 10 februari 2008 uit: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL.

Vergeleken met de andere landen ligt de effectieve uittredeleeftijd van mannen met 61.6 jaar in 2005 over het algemeen toch iets lager. Ook de gemiddelde uittredeleeftijd van vrouwen ligt met 59.6 jaar relatief gezien wat lager. Wel wordt opgemerkt dat de uittredeleeftijd vergeleken met 2001 voor België opnieuw in de goede richting evolueert. (Eurostat, 2008)

De dalende arbeidsmarktparticipatie is een gevolg van de toenemende vergrijzing van de bevolking. Een aantal demografische indicatoren worden afgebeeld in tabel 3.

Tabel 3: Demografische variabelen

	Afhankelijkheidsratio 2007*	Afhankelijkheidsratio 2060*	Levensverwachting man 2006**	Levensverwachting vrouw 2006**
België	25.9	45.8	17.0	20.6
Bulgarije	24.9	63.5	13.2	16.3
Tsjechië	20.2	61.4	14.8	18.3
Denmarken	23.2	42.7	16.2	19.2
Duitsland	29.9	59.1	17.2	20.5
Estland	25.1	55.6	13.2	18.3
Ierland	16.2	43.6	16.8	20.2
Griekenland	27.6	57.1	17.5	19.4
Spanje	24.2	59.1	17.9	22.0
Frankrijk	24.9	45.2	18.2	22.6
Italië	30.2	59.3		
Cyprus	17.6	44.5	17.7	19.7
Letland	24.8	64.5	12.7	17.3
Lithouwen	22.7	65.7	13.0	17.6
Luxemburg	20.7	39.1	17.0	20.3
Hongarije	23.2	57.6	13.6	17.7
Malta	19.8	59.1	16.1	19.5
Nederland	21.5	47.2	16.8	20.3
Oostenrijk	25.0	50.7	17.3	20.7
Polen	19.0	69.0	14.5	18.8
Portugal	25.6	54.8	16.6	20.2
Roemenië	21.3	65.3	13.6	16.5
Slovenië	22.7	62.2	15.8	20.0
Slowakije	16.5	68.5	13.3	17.3
Finland	24.8	49.3	16.9	21.2
Zweden	26.4	46.7	17.7	20.9
Verenigde Koninkrijk	24.1	42.14	17.0	19.5
Noorwegen	22.2	43.92	17.7	20.9
Zwitserland	23.5	48.51	18.5	22.1

* Verhouding 65-plussers tot 15- tot 64-jarigen.

** Levensverwachting op 65 jaar.

Bron: Eurostat (2008). *Databank cijfergegevens Eurostat*. Geraadpleegd op 10 februari 2008

uit: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL.

Hoewel de levensverwachting toeneemt blijkt de arbeidsmarktparticipatie van 50- tot 64-jarigen te dalen. De afhankelijkheidsratio die de procentuele verhouding van het aantal 65-plussers in verhouding tot de totale bevolking tussen 15 en 64 jaar voorstelt, stijgt hierdoor.

Uit de hoogte van de afhankelijkheidsratio kan ook afgeleid worden dat gevolgen van de veroudering van de bevolking niet voor alle landen even groot zullen zijn. Voor wat betreft België wijst de OESO (2006) op het feit de lagere toename in de afhankelijkheidsratio in België niet betekent dat België minder zware demografische uitdagingen tegemoet gaat. De

minder grote toename is immers volledig te wijten aan het feit dat België nu reeds een grote afhankelijkheidsratio heeft. (OESO, 2006, blz. 21)

Herbertsson en Orszag (2003) stellen in hun studie naar de verschillende effecten van de veroudering op de economische groei vast dat België tot de landen behoort met de hoogste kosten verbonden aan vergrijzing. Voor 2010 wordt geschat dat deze kosten in België oplopen tot 17.9% van het bruto nationaal product. Enkel Hongarije zou nog een grotere kost hebben. In Noorwegen en Zweden voorspelt de studie dat de kosten slechts zullen oplopen tot 8% van het bruto nationaal product. (Herbertsson en Orszag, 2003, blz. 1-17)

De opzet van deze scriptie bestaat er ondermeer in om het effect van financiële prikkels in vervroegde uittredestelsels bloot te leggen. Een eerste stap in de analyse bestaat erin te onderzoeken in welke mate de arbeidsmarktparticipatie van 50- tot 64- jarigen samenhangt met de participatie van de jongere generatie van 25- tot 49- jarigen. De OESO (2006) brengt deze samenhang in hun analyse van de eindeloopbaanproblematiek in 2006 in kaart. Ze stellen vast dat er voor mannen geen significant verband bestaat tussen de participatiegraad van de 25- tot 49-jarigen en de 50- tot 64-jarigen. Mogelijk zijn de verschillen tussen landen in de arbeidsmarktparticipatiegraad van 50- tot 64- jarige mannen dus te wijten aan verschillende financiële prikkels in de vervroegde uittredestelsels. Voor wat betreft vrouwen wordt wel een duidelijk verband vastgesteld tussen de arbeidsmarktparticipatiegraad tussen de jongere en oudere leeftijdscategorieën. De arbeidsmarktparticipatiegraad van 50- tot 64-jarige vrouwen wordt dus zowel bepaald door een algemeen lagere arbeidsmarktparticipatie van vrouwen als door de mogelijke invloed van financiële prikkels in uittredestelsels. (OESO, 2006, blz. 30-31)

Dit masterproefschrift beperkt zich tot het onderzoeken van de financiële prikkels voor ouderen tewerkgesteld in het werknemersstelsel. Enerzijds wordt deze keuze gerechtvaardigd door de eigenheid en complexiteit van de financiële prikkels in het werknemersstelsels. Op basis van de beperkte ruimte voor het neerschrijven van de resultaten wordt besloten deze strikte begrenzing van de focus in te stellen. Anderzijds kan deze keuze gerechtvaardigd worden op basis van cijfers betreffende verdeling van de 50- tot 64- jarigen naar statuut.

Tabel 4 : Samenstelling van de werkende bevolking in België (2000 – 2004) (in %)

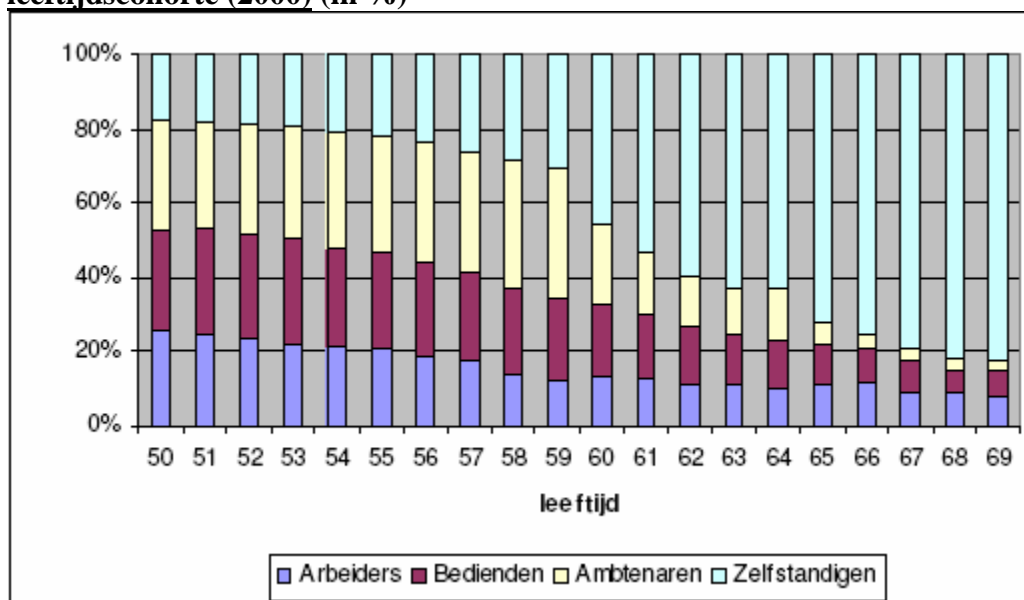
	2000	2001	2002	2003	2004
Loontrekkenden					
Arbeider private sector	27.88	27.48	27.52	27.19	26.42
Bediende private sector	31.95	32.44	33.15	33.19	33.26
Openbare sector	24.36	24.93	23.94	24.64	25.38
Niet loontrekkenden					
Zelfstandige	9.27	8.94	8.95	8.93	8.52
Werkgever	4.45	4.44	4.57	4.37	4.60
Helper	2.09	1.78	1.88	1.68	1.81
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Bron: Centrum voor Sociaal Beleid (2008a). *Databank cijfergegevens Centrum voor Sociaal Beleid*, Antwerpen. Geraadpleegd op 10 februari 2008 uit: <http://webh01.ua.ac.be/csb/index.php?pg=32>.

Op basis van cijfers voor de totale werkende bevolking kan besloten worden dat 59.7% van de werkende bevolking zich in 2004 in het stelsel van de werknemers bevond. (CSB, 2008a)

Een duidelijker beeld voor de categorie van de oudere werknemers wordt verkregen op basis van een figuur uit de studie van Herremans (2006).

Figuur 1: Verdeling van de werkenden tussen 50 en 69 jaar naar beroepsstatuut en leeftijdscohort (2000) (in %)

Bron: Herremans, W. (2006). *De arbeidsmarkt voorbij. Een analyse van uitredepartronen bij vijftigplussers*, Steunpunt WSE. Geraadpleegd op 10 november 2007 uit: <http://www.steunpuntwav.be/view/nl/38862?auteur=&query=&periode=jaar&jaar=2006&zoek=zoek>.

In figuur 1 wordt de verdeling van de werkenden over de verschillende statuten weergegeven op elke leeftijd. Bij de jongste leeftijdscohort zijn de werkenden evenredig verdeeld over de

verschillende statuten. Naarmate de leeftijdscohorten ouder worden, wordt een grote daling vastgesteld van het aandeel werkende werknemers op elke leeftijd. Daar waar op 50-jarige leeftijd nog 52.6% van de werkende bevolking werknemer was, bedraagt dit op 60-jarige leeftijd nog 32,7% en op 64-jarige leeftijd nog 23.3%. Op 50-jarige leeftijd zijn er 45200 werknemers aan het werk. Op 65-jarige leeftijd zijn dit er nog 1400. De arbeidsmarktparticipatie van zelfstandigen neemt naarmate de leeftijdscohorten ouder worden ook af, met name van 15000 tewerkgestelde zelfstandigen op een leeftijd van 50 jaar naar 4800 op een leeftijd van 65 jaar. Deze terugval is bij zelfstandigen echter gematigder. De conclusie is dat van de populatie die tussen de 50 en 64 jaar de arbeidsmarkt verlaat het grootste aandeel dus werknemers zijn. Deze vaststelling doet vermoeden dat het werknemersstelsel meer financiële prikkels biedt dan het zelfstandigenstelsel. (Herremans, 2006, blz. 9-10)

Hoofdstuk 2: Definiëring en meting van financiële prikkels

In de empirische literatuur betreffende financiële prikkels in uitredestelsels komen een aantal duidelijke maatstaven voor die de meting en internationale vergelijking van financiële prikkels mogelijk maken. De Hoge Raad voor Werkgelegenheid (2004) en Dekkers (2005) geven ter inleiding van hun studies een gestructureerd overzicht van deze maatstaven.² Deze maatstaven kaderen allen binnen de visie van het model van de optiewaardering van Stock en Wise (1990). Met de ontwikkeling van dit model ontstond een nieuwe visie op de manier waarop financiële prikkels een rol spelen bij de beslissing om de arbeidsmarkt te verlaten. Deze nieuwe visie houdt in dat men bij de uitredebepaling rekening houdt met de netto contante waarde van alle toekomstige inkomsten en niet enkel met het verschil van het vervangingsinkomen ten opzichte van het laatst verdiende loon. (Dekkers, 2005, blz. 9-15; HRW, 2004, blz. 155-157; Wise, 1990, blz. 205)

Met het oog op de ontwikkeling van een zo duidelijk mogelijke maat voor financiële prikkels is het allereerst van belang een duidelijker zicht te krijgen op de factoren waarmee men rekening houdt bij de beslissing om de arbeidsmarkt te verlaten. Deze vormen tevens een aanzet tot wat uitgebreider besproken wordt in hoofdstuk 3. Stock en Wise (1990) onderzochten deze factoren van naderbij voor de pensioenbeslissing. Met hun model trachten ze de louter theoretische blik op de pensioenbeslissing te verbeteren door factoren van onzekerheid en liquiditeitsbeperking in het model te brengen. De theoretische literatuur gaat er van uit dat men over de ganse levenscyclus absolute zekerheid heeft over de inkomsten die men heeft. Dit laat toe het optimale moment van uitrede zonder twijfel te bepalen. Indien dit valt voor de officiële pensioenleeftijd kan men met zekerheid zijn toevlucht nemen tot leningen of spaartegoeden. Stock en Wise (1990) brachten onzekerheid in het model met behulp van de factoren overlevingswaarschijnlijkheid en mate van de afkeer van risico. Ten gevolge van de financiële onzekerheid, ook wat betreft de toegang tot leningen en de voorraad aan spaargeld, wordt in het model van de optiewaardering verondersteld dat het individu op elke leeftijd een afweging maakt tussen het verwachte geactualiseerde nut van het onmiddellijk verlaten van de arbeidsmarkt en dat nut dat voor elke leeftijd behaald wordt bij

² In de empirische literatuur worden vaak verschillende invullingen gegeven aan deze maatstaven. De formules die hier voorgesteld worden zijn deze zoals ze zijn ontwikkeld in de theorie van Gruber en Wise (1999 en 2004), waaronder ook het toegepast onderzoek voor België van Dellis, Desmet, Jouston en Perelman (2004) valt. De voorkeur ging uit naar deze voorstelling vermits onderzoekspapers van belangrijke studiecentra zoals het Federaal Planbureau en de Hoge Raad voor Werkgelegenheid zich ook op deze algemene voorstelling baseren.

het uitstellen van de arbeidsmarktuittrede.³ Hierbij dient rekening gehouden worden met de levensverwachting van het individu. Dellis, Desmet, Jouston en Perelman (2004) ontwikkelden in 2004 in hun toegepast onderzoek op deze theorie van Stock en Wise volgende formule⁴: (Dekkers, 2005, blz. 9; HRW, 2004, blz. 155; Stock en Wise, 1990, blz. 1151 - 1180)

$$V_t(R) = \sum_{s=t}^{R-1} \theta^{s-t} \beta^{s-t} Y_s^\gamma + \sum_{s=R}^S \theta^{s-t} \beta^{s-t} (kP_s(R))^\gamma$$

- t eerste jaar dat persoon met pensioen kan gaan
- R het jaar dat de persoon feitelijk op pensioen gaat
- s toekomstig jaar vanaf t of s
- Y_s het inkomen verdiend in jaar s
- P_s(R) het pensioen in jaar s als de persoon in jaar R op pensioen is gegaan
- K relatieve gewicht van nut van pensioeninkomen in vergelijking met het inkomen uit arbeid
- θ overlevingswaarschijnlijkheid
- β actualiseringsfactor
- γ parameter voor het afkeer risico

Een eerste maat voor financiële prikkels, met name de option value (OV), komt rechtstreeks voort uit het model van de optiewaardering. De afweging die de potentiële uittreder maakt voor elke periode wordt voorgesteld in volgende formule: (Dekkers, 2005, blz. 10; HRW, 2004, blz. 155)

$$OV_t = \max_{R \geq t} [V_t(R) - V_t(t)]$$

De formule berekent de option value voor de periode t. V_t(R) is de verwachte geactualiseerde waarde van de stroom van inkomsten verwacht op het moment dat men op pensioen gaat.

³ Bij de berekening gaat men uit van de onomkeerbaarheid van de pensioenbeslissing. Daar waar de pensioenbeslissing als een ‘absorberende’ status aanzien wordt, kan de werkloosheid volgens Stock en Wise (1990) veeleer beschouwd worden als een ‘dynamische’ status. (HRW, 2004, blz. 155)

⁴ In de empirische literatuur kunnen 2 manieren onderscheiden worden waarop deze formule geformuleerd wordt. Bij Börsch-Supan (2000), Gruber en Wise (2004) en Dellis, Jouston, Desmet en Perelman (2004) wordt de afweging tussen vrije tijd en consumptie uitgedrukt in termen van nut. Opdat het arbeidsinkomen en het pensioeninkomen gebruikt kan worden als benadering van dit nut moeten beide uitgedrukt worden in nutseenheden. Deze omzetting heeft als resultaat dat de resultaten afhangen van de keuze die gemaakt wordt voor de verhouding tussen het loon en het pensioen. De studies van de OESO(2003), waaronder die van Duval (2003), en Dekkers (2005) werken niet met nut van inkomens maar met geldeenheden. (Dekkers, 2005, blz. 11-12)

$V_t(t)$ berekent de verwachte geactualiseerde waarde van de stroom van inkomsten als men op dit moment kiest om op pensioen te gaan. Zolang het verschil tussen $V_t(R)$ en $V_t(t)$ een positieve waarde aanneemt, ervaart men geen financiële prikkel om de arbeidsmarkt op het huidige moment t uit te treden. Het nut van de geactualiseerde stroom van inkomsten ligt immers hoger op een pensioenmoment in de toekomst. (Dekkers, 2005, blz. 10; HRW, 2004, blz. 155)

Naast de option value worden in de empirische literatuur ook nog drie andere maten gebruikt om financiële prikkels te meten. Deze zijn afgeleide maten van wat het pensioenpatrimonium SSW genoemd wordt. SSW is de afkorting van Social Security Wealth. Deze maten kaderen tevens binnen de visie van Stock en Wise (1990) die hierboven besproken wordt. Onder het pensioenpatrimonium verstaat men de actuele waarde van de verwachte uitkering na definitieve stopzetting van de beroepsactiviteit op een welbepaald moment R .⁵ De formule van SSW luidt als volgt: (Dekkers, 2005, blz. 10; HRW, 2004, blz. 156)

$$SSW_t(R) = \sum_{\tau=R}^S \theta^{\tau-t} \beta^{\tau-t} P_{\tau}(R)$$

Aan de hand van de aangroei van de SSW gedurende een welbepaalde periode bepaalt een individu om de arbeidsmarkt te verlaten. De wealth accrual (AC) van het pensioenpatrimonium vormt naast de OV dan ook de tweede maat voor het meten van financiële prikkels. De formule van AC luidt als volgt: (Dekkers, 2005, blz. 10 en 13; HRW, 2004, blz. 156)

$$AC_t = SSW_t(t+1) - SSW_t(t)$$

AC geeft het verlies aan toekomstige geactualiseerde uitkeringen weer als men één jaar later de arbeidsmarkt verlaat. Als men één jaar langer op de arbeidsmarkt blijft ruilt men immers een jaar uitkeringen in voor een jaar extra loon.⁶ (Dekkers, 2005, blz. 10 en 13; HRW, 2004, blz. 156)

⁵ De empirische literatuur vertoont een verschillende invulling van de SSW. In rapporten van de OESO houdt dit de som van de vervangingsratio's in. De pensioenuitkeringen worden dus uitgedrukt als een fractie van het loon. Bij de interpretatie van de resultaten moet hier dan ook rekening mee gehouden worden. (Dekkers, 2005, blz. 10)

⁶ De empirische literatuur vertoont een verschillende invulling van de wealth accrual. Bij Börsch-Supan (2001) is deze bijvoorbeeld niet het verschil in het pensioenpatrimonium na één jaar langer doorwerken, maar houdt deze de groeivoet van de geactualiseerde waarde van de uitkeringen in. Bij de interpretatie van de resultaten moet hier dan ook rekening mee gehouden worden. (Börsch-Supan, 2001, blz. 25-29; Dekkers, 2005, blz. 10)

Een derde maatstaf is de peak value (PV). De PV stelt dat het individu bij de uittredebeslissing rekening houdt met de verwachte maximale groei van het pensioenpatrimonium SSW. De formule van PV luidt als volgt: (Dekkers, 2005, blz. 10; HRW, 2004, blz. 156)

$$PV_t = \max_{R \geq t} [SSW_t(R) - SSW_t(t)]$$

Voor elke leeftijd t tot de hoogst mogelijke leeftijd waarop men op de arbeidsmarkt mag blijven wordt de maximale aangroei van SSW vergeleken met de SSW op het moment t . Zolang de actuele waarde van de verwachte uitkeringen op uittredemoment R groter is dan op het moment t zal beslist worden de arbeidsmarkt niet te verlaten. Wanneer de verwachte maximale aangroei van PV negatief is voor een welbepaalde leeftijd t ervaart men een financiële prikkel om de arbeidsmarkt vervroegd te verlaten. (Dekkers, 2005, blz. 10; HRW, 2004, blz. 156)

Een vierde maatstaf is de impliciete belasting op de voortzetting van arbeid. Deze maat illustreert nauwgezet wat er gebeurt bij een negatieve PV-waarde. In deze maatstaf weegt men het verschil in het pensioenpatrimonium tijdens extra arbeidsjaren af tegen het laatste verdiende arbeidsinkomen. De formule luidt als volgt: (Dekkers, 2005, blz. 13; HRW, 2004, blz. 157)

$$\tau_t = -\Delta SSW / Y_t$$

Indien de relatieve stijging van de verplichtingen gekoppeld aan arbeid hoger oplopen ten opzichte van de rechten gekoppeld aan uittrede, dan wordt er een impliciete belasting geheven op de voortzetting van arbeid. In dit geval wegen de gestorte sociale bijdragen tijdens de extra arbeidsjaren niet op tegen de eventuele stijging van de rechten die men tijdens het pensioen geniet. Het pensioenpatrimonium, dat gemeten wordt door AC of PV, is dan negatief waardoor de teller van de formule positief wordt. (Dekkers, 2005, blz. 13; HRW, 2004, blz. 157)

In de literatuur spreekt men van actuariële neutraliteit in het geval dat de verplichtingen gebonden aan een extra jaar langer werken zorgen voor een gelijkmatige stijging van de na het pensioen verworven rechten. Actuarieel neutrale systemen bezitten bijgevolg geen

financiële prikkels om de arbeidsmarkt vervroegd te verlaten. De AC- of PV-waarden in een dergelijk systeem nemen de waarden 0 aan voor elke leeftijd. Een kapitalisatiestelsel is hier een voorbeeld van. (HRW, 2004, blz. 156)

Hoewel in de empirische studies vaak de omschrijving ‘pensioenpatrimonium’ gebruikt wordt, kunnen de maatstaven ook probleemloos gebruikt worden voor de meting van financiële prikkels in andere uitredestelsels. (HRW, 2004, blz. 156)

Een klassieke maatstaf van financiële prikkels die in deze masterscriptie ook gebruikt wordt zijn de bruto- en de netto-vervangingsratio's. Bruto-vervangingsratio's zijn gelijk aan de verhouding van het bruto-vervangingsinkomen in het eerste jaar na uittrede, gedeeld door het bruto-arbeidsinkomen in het laatste werkjaar. Netto-vervangingsratio's berekenen dezelfde verhouding maar dan met de nettobedragen. Binnen de visie van de Stock en Wise (1990) moeten vervangingsratio's met enige voorzichtigheid behandeld worden vermits het principe van vervangingsratio's er net in bestaat dat men bij uittrede beïnvloed wordt door het percentage dat men na uittrede verliest van het laatste verdiende loon. De toekomstvisie van Stock en Wise (1990) wordt hier dus min of meer genegeerd. Uit het grootschalige gebruik van vervangingsratio's in de OESO-literatuur blijkt echter de belangrijkheid van deze ratio's in een internationale landenvergelijking. De belangrijkheid van vervangingsratio's wordt ook ondersteund door het argument dat beleidsmakers enkel dit instrument zelf in handen hebben. (Dekkers, 2005, blz. 6-7; Groot en Heyma, 2004, blz. 21; OESO, 2006, blz. 60 ; OESO, 2007, blz. 1-204)

Uit toegepast empirisch onderzoek van onder andere Gruber en Wise (1999), Duval (2003) en Groot en Heyma (2004) blijkt dat naast de vier maatstaven van pure financiële prikkels die hierboven besproken worden ook een aantal toegankelijkheidsmaten niet over het hoofd mogen worden gezien. In een internationale vergelijking van uitredestelsels dient er immers rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat het verschil in de arbeidsparticipatie van ouderen verklaard kan worden door mogelijk strengere toelatingsvoorwaarden tot de uitredestelsels in de landen. (Dekkers, 2005, blz. 9; Duval, 2003, blz. 11; Groot en Heyma, 2004, blz. 20-22; Gruber en Wise, 2004, blz. 20-25; HRW, 2004, blz. 155)

In dit onderzoek wordt geopteerd de financiële prikkels te vergelijken op basis van de maatstaven ontwikkeld binnen de visie van Stock en Wise (1990). Vermits de meest recente empirische literatuur gebruik maakt van dit model bij de schatting van de optimale

uittredeleeftijd gegeven een aantal financiële stimulansen, kan immers geconcludeerd worden dat dit model vandaag op wetenschappelijk gebied algemeen aanvaard is. In deze studie wordt echter aanvullend wel rekening gehouden met vervangingsratio's en toegankelijkheidsmaten van uittredestelsels bij de meting en vergelijking van financiële prikkels.

Hoofdstuk 3: Determinanten van vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt

3.1. Redenen voor vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt

Het opzet van dit onderdeel bestaat erin te achterhalen in welke mate financiële redenen om de arbeidsmarkt te verlaten doorslaggevend zijn ten opzichte van andere redenen.

De redenen waarom ouderen stoppen met werken zijn aan een gevarieerd aantal oorzaken toe te schrijven. De meest invloedrijke Belgische studie is ongetwijfeld die van Elchardus en Cohen (2003). Een eerste reeks determinanten worden samengevat onder de noemer van niet-financiële determinanten. Allereerst zijn er een aantal persoonlijke redenen van belang. Krueger en Pischke (1991) en Elchardus en Cohen (2003) stelden een belangrijk effect vast van de gezondheid van de persoon zelf of van zijn/haar partner op het uittredegedrag. Pestieau (2001) en Cremer, Lozachmeur en Pestieau (2002) vullen hierbij het belang van individuele tijdsvoorkeuren⁷ aan. Pestieau (2001) en Krueger en Pischke (1991) wijten de grote verandering in de tijdsvoorkeuren aan het feit dat welvaart stijgt. Ten tweede zijn er een aantal omgevingskenmerken van belang. Zo zou de afwezigheid van een partner leiden tot latere uittrede uit de arbeidsmarkt.⁸ Tevens blijkt dat arbeid ook een belangrijke sociale functie heeft. Zo blijkt uit een studie van de VDAB (1999) dat 80% van de uitgetrede vrouwen en 65% van de uitgetrede mannen terug aan het werk wil omwille van de sociale contacten. Ook het algemene pensioneringsgedrag in de omgeving zou een belangrijke psychologisch stimulerende factor zijn. Guillemard (2003) wijst op het belang van socio-culturele factoren op een bredere schaal. Indien vervroegde uittrede over het algemeen maatschappelijk aanvaard is, verlaten mensen de arbeidsmarkt later. Simoens en Denys (1997) stellen vast dat er onder 50- tot 64-jarigen de algemene overtuiging heerst dat zij plaatst moeten maken voor de jongeren. Daarnaast zijn ook een aantal kenmerken van de arbeid van belang. Elchardus en Cohen (2003) bevestigen dat individuen die reeds tijdelijk de arbeidsmarkt verlaten hebben⁹ een kleinere kans op vervroegde uittrede hebben. Ook het statuut zou een invloedrijke factor zijn. Uit Elchardus en Cohen (2003) en Herremans (2006) blijkt dat zelfstandigen en ambtenaren over het algemeen langer op de arbeidsmarkt blijven

⁷ Bijvoorbeeld meer tijd met kinderen en familie willen spenderen.

⁸ Blau (1998) reflecteerde in een uitgebreide studie over het effect van de aanwezigheid van een partner op het uittredegedrag. (Blau, 1998, blz. 592-629)

⁹ In de vorm van werkloosheid of loopbaanonderbreking (Elchardus en Cohen, 2003, blz. 54)

dan werknemers.¹⁰ Lindeboom (1996) stelde vast dat ook de kenmerken van de werkgever effect hebben op de vervroegde uittredekans. (Cremer, Lozachmeur en Pestieau, 2002, blz. 24; Dekkers, 2005, blz. 5-7; Elchardus en Cohen, 2003, blz. 1-14; Groot en Heyma, 2004, blz. 22 – 27; Guillemard, 2003, blz. 673 - 676; Herremans, 2006, blz. 9-10; Krueger en Pischke, 1991, blz. 25; Lindeboom, 1996, blz. 67 -86; Pestieau, 2001, blz. 5 ; Simoens en Denys, 1997, blz. 55-58; VDAB, 1999)

Een tweede reeks determinanten vallen onder de noemer van de financieel-institutionele determinanten. De reden van uittrede bestaat dan gewoon uit het feit dat er uittredestelsels bestaan die een gunstige financiële positie handhaven. Binnen de literatuur bestaan er uiteenlopende meningen over welke onderdelen van financiële factoren dan precies de uittredekans bepalen. Parsons (1980) beschouwde de invloed van het financieel-institutionele systeem als zijnde heel groot door de stelling dat louter en alleen de beschikbaarheid van het vervroegde pensioen mensen stimuleert om vroeger de arbeidsmarkt te verlaten. Reeds in Amerikaans onderzoek van de jaren '60 werd deze stelling enigszins toch al wat genuanceerd. Volgens Hurd (1990) en Henkens en Siegers (1991), Kerkhofs, Lindeboom en Theeuwes (1999), Heyma en Zijl (2003) en Heyma (2004) zijn vooral de hoogte van de vervangingsratio's een determinerende factor voor uittrede. Gustman en Steinmeier (1986) en Groot en Heyma (2004) wijzen op het belang van de gehele netto contante waarde. Determinerende factoren zijn volgens hun de toegankelijkheidsleeftijden tot het pensioen, duur van de uitkering, de verdere opbouw van het pensioen tijdens niet-tewerkgestelde jaren, de daling van de belasting- en de premiedruk na uittrede en de hoogte van de vervangingsratio's. (Groot en Heyma, 2004, blz. 22-27; Gustman en Steinmeier, 1986, blz. 555-584; Henkens en Siegers, 1991, blz. 231-249; Heyma, 2004, blz. 1-49; Heyma en Zijl, 2003, blz. 14 -15; Hurd, 1990, blz. 565-637; Kerkhofs, Lindeboom en Theeuwes, 1999, blz. 1-21; Parsons, 1980, blz.117-134)

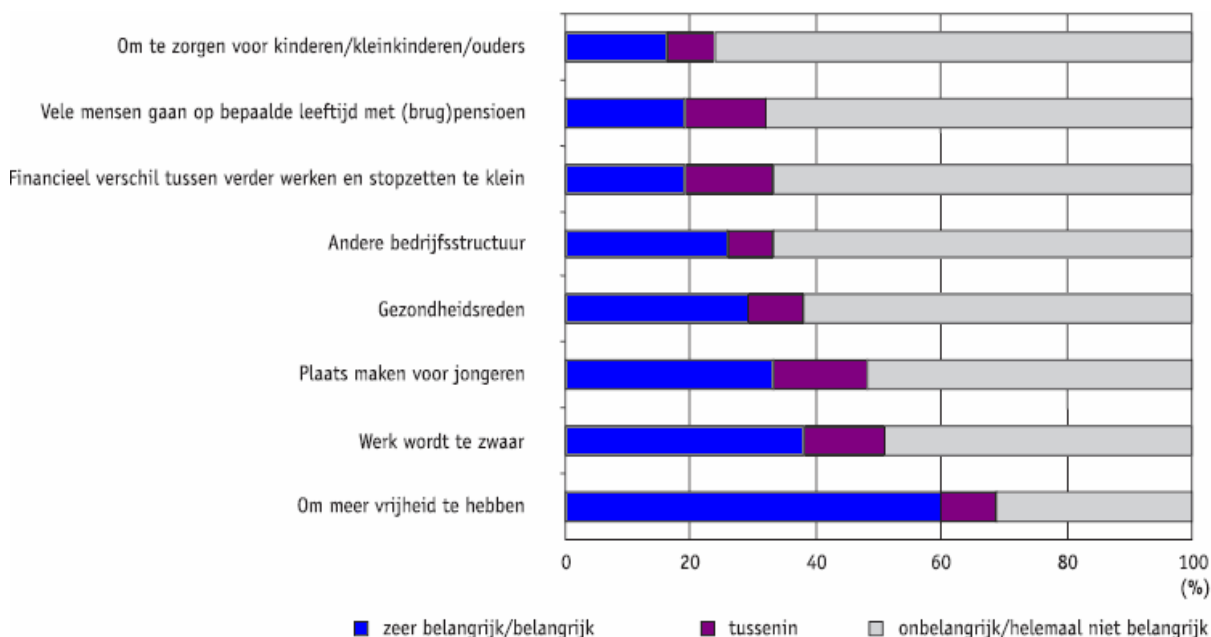
In de verschillende studies wordt de belangrijkheid van financiële factoren op verschillende plaatsen gerangschikt. Volgens Elchardus en Cohen (2003) zijn financieel-institutionele motieven het meest determinerend voor de uittredekans na het effect van geslacht¹¹ en

¹⁰ Elchardus en Cohen (2003) wijzen er op dat de verschillen tussen de statuten te maken hebben met het feit dat aan elk statuut andere pensioenrechten en uitredingsmogelijkheden gekoppeld zijn. (Elchardus en Cohen, 2003, blz. 54)

¹¹ Vrouwen hebben meer vervroegde uittredekans dan mannen. Dit heeft volgens Elchardus en Cohen (2003) te maken met de genderopvattingen. (Elchardus en Cohen, 2003, blz. 52)

leeftijd¹². Simoens en Denys (1997) classificeren de financiële motieven echter pas op de vijfde plaats in hun rangschikking, na het plaats maken voor jongeren, de behoefte aan meer vrije tijd, de te grote werkdruk en gezondheidsproblemen. Ook uit het Leefsituatieonderzoek bij Vlaamse ouderen blijkt dat financiële motieven lager in de rangschikking geplaatst worden. Ter verduidelijking worden tot besluit de resultaten afgebeeld in figuur 2. (Elchardus en Cohen, 2003, blz. 1-14; Simoens en Denys, 1997, blz. 55-58; Vanderleyden, 2003, blz.141-146)

Figuur 2: Redenen waarom 55 tot 64- jarigen inactief zijn (2003)(in %)

Bron: Vanderleyden, L. (2003). Vrijheid, blijheid. Arbeid en pensionering, de visie van 55- tot 64-jarigen, *Over.werk*, Nr. 4.

3.2. Weerslag van financiële prikkels op de uittredebeslissing

In dit onderdeel wordt van naderbij de weerslag van financiële prikkels op de uittredebeslissing onderzocht.

In de studies die hier besproken worden moet een onderscheid gemaakt worden tussen ten eerste micro-econometrische studies en ten tweede macro-economische studies. De micro-econometrische studies trachten het belang van financiële prikkels te verklaren op de

¹² Hoe ouder, hoe groter de kans op uitreden. (Elchardus en Cohen, 2003, blz. 52)

uittredebeslissing van individuen. Deze sluiten het best aan bij de studie van financiële prikkels in de Belgische uittredesystemen die gevoerd wordt in punt 4.1. . De macro-economische studies trachten het effect van financiële prikkels te achterhalen op de participatiegraad van ouderen. Deze studies vormen een inleiding voor de vergelijkende landenstudie in punt 4.2. . Daar zal het verschil in participatiegraad tussen landen verklaard worden aan de hand van verschillende financiële prikkels in de uittredesystemen. (HRW, 2004, blz. 167 – 171)

Over het algemeen kan de uit de empirische literatuur geconcludeerd worden dat financiële prikkels een significante weerslag hebben op de arbeidsmarktparticipatie van ouderen. Boskin (1977) stelde dit verband ruim drie decennia geleden als eerste vast.¹³ Hij kwam tot de conclusie dat de kans op uittreden met de helft afneemt als de impliciete taks op doorwerken daalt met 33% tot 50%. Blondäl en Scarpetta (1998) sluiten zich in 1998 bij deze conclusie aan.¹⁴ Hoewel zij op basis van de berekeningen van de vervangingsratio's voor elke uittredekanal een significant effect vaststellen, kunnen de financiële prikkels slechts een zeer klein gedeelte verklaren van de achteruitgang van de werkgelegenheidsgraad van 55 tot 64-jarigen in deze periode. Johnson (2003) kon in 2003 in tegenstelling tot Blöndal en Scarpetta (1998) wel het verband met een dalende arbeidsmarktparticipatie aantonen.¹⁵ Hij toont aan dat gedurende de periode 1920-1990 de dalende participatiegraad van 60 tot 64-jarigen voor ongeveer 11 procent toe te schrijven is aan de financiële prikkels in het pensioenstelsel. 89% van de achteruitgang kan dus nog toegeschreven worden aan andere factoren. Michel en Pestieau (1999) waren de eersten die de groei van het sociale zekerheidsstelsel in een tijdsreeks aan de arbeidsmarktparticipatie relateerden. Zij stelden vast dat de stijgende pensioenrechten doorheen de tijd een negatief effect hadden op de arbeidsmarktparticipatie van 50- tot 64- jarigen. Dellis, Jousten, Desmet en Perelman (2004) doen gerichter onderzoek voor België en bekomen ook een significant effect van de financiële prikkel op de uittredekans.¹⁶ Ze constateren dat een stelsel met een prikkel van 10000 euro in vergelijking

¹³ Eerder had Feldstein (1974) in 1974 indicaties voor dit verband vastgesteld. (Feldstein, 1974, blz. 905 – 926; Michel en Pestieau, 1999, blz. 1)

¹⁴ Gedurende de periode 1971-1995 onderzochten ze op basis van panelgegevens voor 15 verschillende landen de factoren die de participatiegraad van 55- tot 64-jarigen bepalen. (Blöndal en Scarpetta, 1998, blz. 1-46)

¹⁵ Op basis van panelgegevens over 13 landen tracht hij de variatie tussen de participatie van 60 tot 64-jarigen en 65 tot 69-jarigen gedurende de periode 1880 tot 1890 te verklaren. Hij onderzoekt dit enkel voor het pensioenstelsel. Tevens wordt België in zijn onderzoek niet betrokken. (Johnson, 2000, blz. 716-729)

¹⁶ Dellis, Jousten, Desmet en Perelman (2002) stellen op basis van een uitgebreide dataset van individuele gegevens een belangrijk effect vast van financiële prikkels in uittredesystemen op het uittredingsgedrag in België. Het econometrische model dat ze ontwikkeld hebben laat verschillen in het effect toe naargelang leeftijd,

met een theoretisch gecreëerd model dat geacht wordt geen financiële prikkel in te houden, de uittrede kans op een bepaalde leeftijd verhoogt met 5 procentpunten. Dit effect wordt vastgesteld voor elke leeftijd tussen 50 en 65 jaar. Op basis van de studie van Duval (2003) wordt algemeen aangenomen dat een daling van de impliciete belasting met 10 procentpunten de activiteitsgraad van 55 tot 59-jarigen met 1,5 tot 3 procentpunten doet stijgen. (Boskin, 1977, blz. 1 – 24; Blöndal en Scarpetta, 1998, 1-46 ; Dellis, Desmet, Jousten en Perelman, 2004, blz. 41-98 ; Duval, 2003, 1-24 ; HRW, 2004, blz. 167-170; Johnson, 2003, blz. 716-729; Michel en Pestieau, 1999, blz. 1-16)

Samwick (1998) stelde in zijn simulaties vast dat zowel de option value als de wealth accrual een significant effect hebben op de uittrede kans. Tevens komt hij tot de conclusie dat de aangroei van het pensioenpatrimonium grotendeels verklaard wordt door het financiële prikkels in het pensioenstelsel en niet in de andere sociale zekerheidsstelsels. Zo blijkt uit tevens dat de uitbreiding van het aantal pensioengerechtigden met de helft tijdens de naoorlogse periode verantwoordelijk is voor een daling in de arbeidsmarktparticipatie van 5%. (Samwick, 1998, blz. 29 – 31)

Daar de financiële geprikkeldheid van systemen bestaat uit zowel toegankelijkheidsmaten als maten van financiële aantrekkelijkheid blijkt uit een onderzoek van Gustman en Steinmeier (2002) in 2002 nog een duidelijk bewijs van de weerslag van financiële prikkels op het werkelijke uittredegedrag. Uit hun simulaties voor de Amerikaanse bevolking blijkt dat als ze de minimale toegankelijkheidsleeftijd zouden verhogen, maar liefst drie vijfde van het aandeel dat normalerwijze uittreedt op 62 jaar¹⁷ zal uittreden op de nieuwe toegankelijkheidsleeftijd. Daar 8% van de ganse Amerikaanse populatie uittreedt op 62 jaar zou dit wel eens kunnen resulteren in een groot effect op de Amerikaanse financiën. (Gustman en Steinmeier, 2002, blz. 1- 33)

gezinstoestand, lopende inkomsten, totale inkomsten over de levenscyclus, inkomsten van de partner en het statuut verschilt. (Dellis, Desmet, Jousten en Perelman, 2004, blz.41-98)

¹⁷ Gustman en Steinmeier (2002) stellen een piekmoment in uittrede vast op de leeftijd van 62 jaar. In punt 4.2. wordt deze studie uitgebreider besproken. (Gustman en Steinmeier, 2002, blz. 1- 33)

Uit de literatuur blijkt dat financiële prikkels in sommige gevallen geen significante weerslag hebben op de uittredekans.¹⁸ Tevens blijkt uit de simulatieresultaten van Krueger en Pischke (1991) dat de uittredestelsels niet verantwoordelijk zijn voor de daling in de arbeidsmarktparticipatie. Volgens Samwick (1998) en Coile en Gruber (2000) zijn deze verdeelde meningen louter te wijten aan het feit dat in de verschillende simulaties verschillende determinanten betrokken worden.¹⁹ (Coile en Gruber, 2000, blz. 25 – 29; Krueger en Pischke, 1991, blz.1-25; Samwick, 1998, blz. 29 -31)

Op basis van het feit dat de belangrijkste studies een significant effect constateerden van de financiële prikkels op de uittredekans kan geconcludeerd worden dat financiële prikkels in uittredestelsels wel degelijk een weerslag hebben op de uittredebeslissing.²⁰ De duidelijkste bevestiging hiervan voor België komt van Dellis, Desmet, Jousten en Perelman (2004).

Tevens kan uit de resultaten ook een samenhang geconcludeerd worden tussen financiële prikkels en de macro-economische variabele arbeidsmarktparticipatie. Financiële prikkels kunnen immers een deel van de dalende arbeidsmarktparticipatie weg verklaren. Aan deze besluiten moet toegevoegd worden dat ook andere motieven besproken in punt 3.1. van belang zijn. Duval (2003) onderbouwt met zijn onderzoek in 2003 echter de onderzoeksfocus van deze scriptie door te stellen dat enkel financiële prikkels als reden om uit te treden krachtig genoeg kunnen zijn om de verschillen tussen landen in uittredeleeftijd te verklaren. Financiële motieven zijn dus van uiterst groot belang willen we verschillen in arbeidsmarktparticipatie van ouderen tussen landen verklaren. (Dellis, Desmet, Jousten en Perelman, 2004; blz. 41-98 ; Duval, 2003, 1-24)

¹⁸ Henkens (1998), Heyma (2001), Theeuwes en Zijl (2001) stellen een niet-significant effect vast. (Groot en Heyma, 2004, blz. 25)

¹⁹ Zo hebben modellen die geen rekening houden met de aangroei van het pensioenpatrimonium een opvallend lagere verklarende kracht. Het gebrek aan variabelen die de demografische situatie in kaart brengen zou dan weer niet van belang zijn voor het model. Bovendien blijkt er ook een groot verschil te zijn in de resultaten indien men het effect op de uittrede schat op het niveau van de ganse arbeidsmarkt of op het niveau van de firma. (Coile en Gruber, 2000, blz. 25 – 29; Samwick, 1998, blz. 29 -31)

²⁰ Gruber en Wise (1997) wijzen in hun studie op de moeilijkheid om de omvang van de weerslag in een cijfer te vatten. (Gruber en Wise, 1997, blz 17; HRW, 2004, blz. 164)

Hoofdstuk 4: Onderzoek: Financiële prikkels bij de vervroegde uittrede van vijftigplussers uit de arbeidsmarkt

4.1. De Belgische situatie

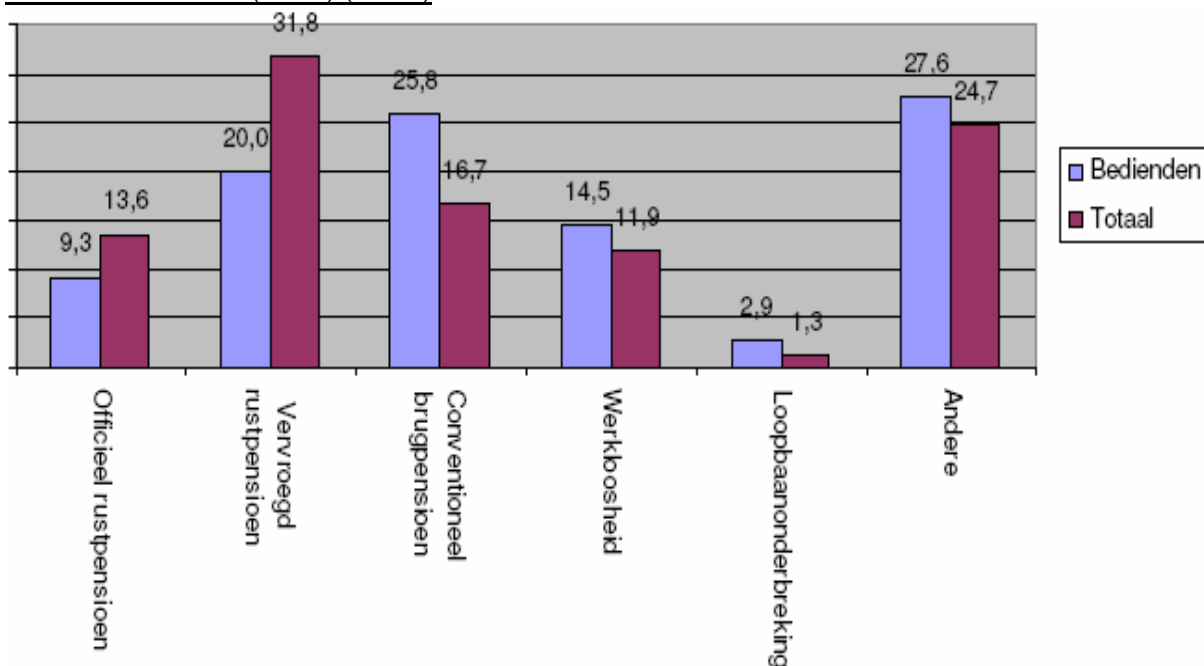
Gegeven dat de arbeidsparticipatie van ouderen in België zo laag is lijkt het allereerst toch van belang de situatie intern in België even van naderbij te bekijken.

4.1.1. Uittredekanalen in België en toegankelijkheid

Cijfers betreffende de kanalen langs dewelke vijftigplussers uittreden uit de arbeidsmarkt zijn moeilijk te vinden. Het grootste deel aan beschikbare statistieken geeft enkel een overzicht van de socio-economische positie van 50 tot 64-jarigen in een welbepaald jaar. Vermits na uittrede uit de arbeidsmarkt doorstroom in andere uittredekanalen mogelijk is, weerspiegelen dergelijke cijfers hier niet in welke uittredekanalen vijftigplussers vlak na het verlaten van de arbeidsmarkt als eerste terecht komen. (Eurostat, 2008; Steunpunt WSE, 2004)

Aan de hand van de resultaten van een studie van Herremans (2006) in 2006 die de uittredepatronen van vijftigplussers analyseert wordt echter wel een duidelijk beeld verkregen van de mate waarin welbepaalde uittredekanalen door vijftigplussers als het primaire uittredekanal gebruikt worden. Om deze gegevens te verkrijgen werd een populatie van 50 tot 69-jarigen gedurende 3 opeenvolgende jaren opgevolgd. Uittreders worden gedefinieerd als diegenen die in 2000 aan het werk waren, in 2001 de arbeidsmarkt verlieten en in 2002 niet heringetreden waren. Op het moment van uittrede is de persoon in kwestie dan tussen de 51 en de 70 jaar. De mate waarin de uittreders welbepaalde uittredekanalen gebruikten wordt voorgesteld in figuur 3. Vermits de toepasbaarheid van de gegevens op punt 4.1.2. van dit hoofdstuk worden ook de gegevens voor bedienden weergegeven. (Herremans, 2006, blz. 7, 15-18)

Figuur 3: Verdeling van de uittreeders naar uittredekanaal in België: bedienden en werkkenden totaal (2001) (in %)

Bron: Herremans, W. (2006). *De arbeidsmarkt voorbij. Een analyse van uittredepatronen bij vijftigplussers*, Steunpunt WSE. Geraadpleegd op 10 november 2007 uit: <http://www.steunpuntwav.be/view/nl/38862?auteur=&query=&periode=jaar&jaar=2006&zoe k=zoek>.

Slechts 13,6% van de uittreeders in het jaar 2001 treden uit via het officiële rustpensioen. Dit zijn de mannen die op dat moment tussen 65 en 70 jaar oud zijn en vrouwen tussen 62 en 70 jaar. Het grootste deel van de uittreeders kan echter niet wachten tot de officiële pensioenleeftijd om de arbeidsmarkt te verlaten. Het meest gebruikte stelsel om de arbeidsmarkt vervroegd te verlaten is dat van de vervroegde pensionering. Maar liefst 31,8% van de uittreeders in het jaar 2001 stroomt uit via dit stelsel. Een ander veelgebruikt kanaal dat uit deze analyse naar voren komt is dat van het conventioneel brugpensioen. In 16,7% van de uittreeders vond in 2001, al dan niet vrijwillig, zijn weg naar dit kanaal. In dit jaar stroomden daarnaast ook 11,9% van de uittreeders in het werkloosheidskanaal. Bijna een kwart van de uittreeders in 2001 kozen voor een uitredestelsel dat niet behoort tot de voorvernoemden. Hier zitten onder meer zij in die in arbeidsongeschiktheidstelsel terecht komen, diegenen die geen toegang hebben tot mogelijke sociale zekerheidsstelsels en diegene die zich toelagen op het huishouden. (Herremans, 2006, blz. 16-17)

Bijlage 7 geeft een overzicht van de belangrijkste toegankelijkheidsvoorwaarden van de verschillende stelsels.

4.1.2. Berekening vervangingsratio's met STASIM

4.1.2.1. Deelonderzoeksvragen en methodologie

Het opzet van dit onderdeel bestaat erin om voor België een vergelijking te maken van de financiële aantrekkelijkheid van de verschillende uitredesystemen. Met behulp van het berekenen van de vervangingsratio's wordt getracht allereerst een beeld te schetsen van de hoogte van de vervangende inkomsten relatief tot het laatst verdiende loon. Bij de bespreking van de resultaten wordt getracht een aantal elementen uit de wetgeving die de berekeningwijze van de vervangende inkomens bepalen te beoordelen op de mate waarin ze vervroegde uitrede stimuleren. Allereerst wordt in dit onderdeel ook getracht om een beeld te schetsen van de mate waarin de Belgische uitredesystemen op basis van toegankelijkheidsvereisten mogelijkheden ondersteunen om in het financieel aantrekkelijkste stelsel terecht te komen en de uitredesystemen achtereenvolgens zo optimaal mogelijk te combineren. In de literatuur van de OESO (2006) wordt dit ook wel 'het tunneleffect' genoemd. Het opzet bestaat er niet zozeer in om conclusies te trekken voor de verschillende gezinstypes, daar dit niet echt de conclusie ondersteunt die bekomen wil worden. Daar de wetgeving echter verschillende berekeningswijzen voorschrijft voor de verschillende gezinstypes moeten de berekeningen echter wel per gezinstype uitgevoerd worden. (OESO, 2006, blz. 63)

Het traditioneel gebruikte instrument ter vergelijking van financiële prikkels in uitredesysteem zijn de vervangingsratio's. Omdat deze maatstaf de duidelijkste vergelijkingsbasis geeft van de geprikkeldheid van uitredesystemen wordt ook in deze studie voor deze maatstaf geselecteerd. Met de keuze voor dit instrument wordt beoogd een beeld te schetsen van de mate waarin puur beleidsmatig nog altijd hoge financiële prikkels ter beschikking gesteld worden. Bij de keuze voor dit instrument dient men zich er echter bewust van te zijn dat potentiële uitreders bij hun keuze rekening houden met een ruimer gamma aan factoren, zoals onder andere het toekomstige verwachte verloop van de uitkering en de levensverwachting. Daarnaast dient men bij de interpretatie ook rekening te houden met de assumpties gesteld bij de berekeningen. Om een vollediger beeld te schetsen van de geprikkeldheid van het systeem wordt de informatie daar waar literatuur beschikbaar is, aangevuld met resultaten van microsimulaties.

De vervangingsratio's worden berekend op basis van het Statistisch Model voor de Sociale Zekerheid (STASIM)²¹ ontwikkeld door het Centrum voor Sociaal Beleid. Dit model beperkt zich tot de berekening van de ratio's voor bedienden²². Bij de berekening wordt rekening gehouden met vijf mogelijke gezinstypes: alleenstaande, samenwonende éénverdiener, gehuwde éénverdiener, samenwonende tweeverdieners en gehuwde tweeverdieners. Voor alle gezinstypes wordt verondersteld dat er geen kinderen ten laste zijn. Dit geldt voor het ganse verloop van het verdere onderzoek. Tabel 5 onderbouwt cijfermatig de keuze voor de bestudeerde categorieën.

Tabel 5 : 45- tot 64-jarigen in het Vlaamse gewest naar gezinspositie (2004) (in absolute cijfers en %)

	TOTAAL		MANNEN		VROUWEN	
	<i>Absoluut</i>	%	<i>Absoluut</i>	%	<i>Absoluut</i>	%
Alleenstaand	188858	12.3	100004	13.0	88854	11.7
Samenwonend met partner zonder kinderen	568434	37.1	267782	34.7	300652	39.7
Samenwonend met partner en 1 kind	316107	20.7	163293	21.1	152814	20.2
Samenwonend met partner en 2 kinderen	217387	14.2	123057	15.9	94330	12.5
Samenwonend met partner en 3 of meer kinderen	95665	6.3	56478	7.3	39187	5.2
Hoofd éénoudergezin met één kind	45455	3.0	12015	1.6	33440	4.4
Hoofd éénoudergezin met twee of meer kinderen	26596	1.7	5966	0.8	20630	2.7
Wonend in een collectief huishouden	7357	0.5	4311	0.6	3046	0.4
Andere	63734	4.1	39266	5.1	24468	3.2
Totaal	1529693	100	772172	100	757521	100

Bron: Eigen bewerking gegevens Steunpunt WSE (2004). *Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming*. Geraadpleegd op 14 april 2008 uit: <http://www.steunpuntwav.be/view/nl/76779>.

De categorieën samenwonend met partner en één of meer kinderen kunnen hier enigszins een vertekend beeld geven over de bestudeerde categorieën omdat er enkel cijfers te vinden zijn betreffende de verdeling van de 45 tot 64-jarigen over de verschillende gezinstypes. In de

²¹ Zie bijlage 1.

²² Dit vormt geen beperking voor de resultaten vermits het opzet van dit onderdeel erin bestaat de verschillende uitredstelsels relatief ten opzichte van elkaar te vergelijken en een algemeen beeld te schetsen van de geprikkeldheid van elk uitredstelsel. Dit kan bereikt worden met cijfers enkel voor bedienden.

populatie 50 tot 64-jarigen kunnen we aannemen dat de kans op het inwonen van kinderen daalt. Uit dezelfde databank van het Steunpunt WSE blijkt dat van de populatie 18 tot 24-jarigen in 2004 in Vlaanderen 77,5% inwonend was bij hun ouders. Bij de 25 tot 44-jarigen bedroeg dit nog slechts 11,5%. De kans dat men inwoont bij de ouders daalt dus naarmate kinderen ouder worden en naarmate dus ook hun ouders ouder worden. De twee meest frequentste categorieën die uit tabel 5 naar voren komen zijn diegenen die het meest aannemelijk zijn voor de onderzoeksgroep van deze studie, met name alleenstaanden en samenwonenden met partner zonder kinderen waarvan de partner al dan niet een eigen inkomen heeft. (Steunpunt WSE, 2004)

In de analyse worden de vervangingsratio's berekend voor de loonniveaus 100, 150 en 200. Deze bedragen respectievelijk 17484.08, 26226.12 en 34968.15 euro voor éénverdieners en alleenstaanden en 40213.38, 48955.45 en 57697.45 voor tweeverdienende gezinnen. (STASIM, 2008)

4.1.2.2. Resultaten van de berekeningen van de vervangingsratio's met STASIM en interpretatie

Tabel 6: Resultaten berekening vervangingsratio's met STASIM (2008) (in %)

	Bruto- vervangingsratio's						Netto-vervangingsratio's					
	Minimumloon		1,5 x Minimumloon		Dubbel van het Minimumloon		Minimumloon		1,5 x Minimumloon		Dubbel van het minimumloon	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Alleenstaanden												
Rustpensioen	66.0	66.0	48.4	49.0	47.8	48.4	82.9	82.9	73.6	74.5	68.8	69.3
Vervroegd pensioen												
- 60 jaar	59.2	60.3	43.2	44.7	42.7	44.2	74.4	75.7	65.7	68.0	65.1	65.6
- 61 jaar	60.4	61.7	44.3	45.8	43.7	45.2	75.9	77.5	67.3	69.6	65.2	66.4
- 62 jaar	61.8	63.2	45.3	46.8	44.7	46.3	77.7	79.3	68.9	71.2	66.1	67.3
- 63 jaar	63.2	64.6	46.3	47.9	45.8	47.4	79.4	81.1	70.4	72.9	66.9	68.3
- 64 jaar*	64.6		47.3		66.9		81.2		72.0		67.8	
Conventioneel Bruggpensioen	68.2		63.6		56.3		85.7		81.3		75.0	
Werkloosheid zonder anciënniteitstoelage	60.0		50.3		37.7		75.4		77.0		63.0	
Arbeidsongeschiktheid	54.6		54.6		54.6		68.0		79.0		77.0	
Bijstand	62.6		31.2		23.5		67.0		48.0		39.0	
Werkloosheid met anciënniteitstoelage												
- 50 – 54	57.9		45.7		34.3		72.7		69.4		57.6	
- 55 – 64	58.2		50.3		37.7		73.2		76.5		63.5	
Invaliditeit	63.0		43.1		43.1		80.0		66.0		70.0	
Gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste												
Rustpensioen	82.8		60.5		59.8		89.0		78.8		77.8	
Vervroegd pensioen**												
- 60 jaar	74.0		54.0		53.4		79.6		70.4		73.2	
- 61 jaar	75.8		55.3		54.6		81.5		72.1		74.3	
- 62 jaar	77.5		56.6		55.9		83.4		73.7		75.2	
- 63 jaar	79.3		57.9		57.2		85.2		75.4		76.0	
- 64 jaar*	81.0		59.2		58.5		87.1		77.1		76.9	
Conventioneel Bruggpensioen	68.2		63.6		56.3		73.4		77.4		74.2	
Werkloosheid zonder anciënniteitstoelage	65.2		50.3		37.7		70.0		66.0		54.0	
Arbeidsongeschiktheid	54.6		54.6		54.6		68.0		70.		76.0	
Bijstand	62.6		41.7		31.1		67.0		54.0		45.0	
Werkloosheid met anciënniteitstoelage - 50 – 64	69.7		55.2		41.4		74.9		71.2		59.1	
Invaliditeit	78.9		56.3		56.0		86.0		74.0		78.0	
Samenwonende éénverdieners												

zonder kinderen ten laste						
Rustpensioen	66.0	48.4	47.8	82.9	73.6	68.8
Vervroegd pensioen**						
- 60 jaar	59.2	43.2	42.7	74.4	65.7	65.1
- 61 jaar	60.4	44.3	43.7	75.9	67.3	65.2
- 62 jaar	61.8	45.3	44.7	77.7	68.9	66.1
- 63 jaar	63.2	46.3	45.8	79.4	70.4	66.9
- 64 jaar*	64.6	47.3	46.8	81.2	72.0	67.8
Conventioneel Brugpensioen	68.2	63.6	56.3	85.7	81.3	75.0
Werkloosheid zonder anciënniteitstoelag	65.2	50.3	37.7	82.0	77.0	63.0
Arbeidsongeschiktheid	54.6	54.6	54.6	68.0	79.0	77.0
Bijstand	62.6	41.7	31.2	79.0	63.0	53.0
Werkloosheid met anciënniteitstoelag						
- 50 – 64	69.7	55.2	41.4	87.6	77.7	64.4
Invaliditeit	78.9	56.3	56.0	100.0	82.0	79.0
Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste						
Rustpensioen****						
Vervroegd pensioen						
- 60 -60	52.0	47.1	52.7	69.7***	68.8***	73.1***
- 64 - 64	56.8	51.6	57.7	76.1***	73.6***	76.7***
Conventioneel Brugpensioen	86.2	80.5	73.5	87.5	84.5	80.5
Werkloosheid zonder anciënniteitstoelag	78.7	72.5	61.5	81.0	80.0	72.0
Arbeidsongeschiktheid	78.5	73.5	70.1	84.0	87.0	79.0
Bijstand	83.7	68.8	58.4	100.0	90.0	81.0
Werkloosheid met anciënniteitstoelag						
- 50 – 54	77.1	66.6	56.6	79.7	74.7	67.4
- 55 – 77	79.5	68.9	58.5	81.9	76.8	69.3
- 58 – 64	81.7	71.1	60.5	83.9	78.6	71.0
Invaliditeit	80.3	65.9	60.3	87.0	78.0	77.0
Samenwonende tweeverdieners zonder kinderen ten laste						
Rustpensioen****						
Vervroegd pensioen						
- 60 - 60	52.0	47.1	52.6	69.5	69.1	73.6
-64 - 64	56.8	51.6	57.7	76.0	75.7	77.2
Conventioneel Brugpensioen	86.2	80.5	73.5	93.4	84.6	80.7
Werkloosheid zonder anciënniteitstoelag	78.3	72.5	61.5	81.7	85.5	77.2

Arbeidsongeschiktheid	78.5	73.6	70.0	83.0	87.0	79.0
Bijstand	83.7	68.8	58.4	90.0	81.0	73.0
Werkloosheid met anciënniteitstoelage						
- 50 – 54	77.1	66.6	56.6	80.2	77.0	69.6
- 55 – 57	79.5	68.8	58.4	83.3	80.3	72.5
- 58 – 64	81.7	71.1	60.3	86.3	83.5	75.4
Invaliditeit	80.2	66.0	60.3	86.0	77.0	76.0

* Enkel voor mannen.

** Assumptie: éénverdiener is man

*** Assumptie: Man en vrouw van tweeverdienend gezin treden beiden uit in 2008.²³

**** Vermits in de assumptie gesteld wordt mannen en vrouwen op dezelfde leeftijd uitreden wordt dit niet berekend.

Bron: Eigen berekening van de gegevens op basis van STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel 6 geeft de resultaten weer van de berekeningen van de bruto- en de netto-ervangingsratio's in STASIM. Bij de berekeningen wordt rekening gehouden met 5 verschillende gezinstypes²⁴ en 3 verschillende loonniveaus. De resultaten variëren niet voor het geslacht, behalve in het pensioenstelsel. De overgangperiode voor de gelijkstelling van de pensioenleeftijd en de minimale loopbaanvoorwaarde voor mannen en vrouwen loopt immers tot 2009. Vanaf 2009 kunnen zowel mannen als vrouwen op officieel rustpensioen vanaf de leeftijd van 65 jaar mits een minimale loopbaanlengte²⁵ van 45 jaar. (RVP, 2008)

Het onderzochte arbeidsstelsel beperkt zich tot het werknemerstelsel. In hoofdstuk 1 werd de keuze voor dit stelsel onderbouwd. De assumpties van STASIM vernauwen deze focus verder tot bedienden, wat zoals eerder aangetoond het onderzoeksopzet niet in gevaar brengt. Bij de berekeningen in STASIM wordt daarnaast ook geen rekening gehouden met gemengde loopbanen. Tevens wordt enkel de definitieve uittrede van werknemers bestudeerd.²⁶

²³ Omdat STASIM bij de berekening van de pensioenen voor tweeverdienende gezinnen enkel toelaat dit te berekenen in het geval beide partners in hetzelfde jaar uitreden kan dit niet vergeleken worden met de resultaten van de andere uitredestelsels van tweeverdieners omdat daar verondersteld wordt dat er slechts één partner uitreedt. In verschillende delen van punt 4.1.2.2. en 4.1.2.3. komen tweeverdieners om praktische redenen dus minder in aanmerking voor een vergelijking. Desalniettemin geven de resultaten voor de tweeverdieners alsnog een goed algemeen beeld van het verlies aan inkomen ingeval van uittrede van één van de verdienende partners of beide partners.

²⁴ In de bespreking van de resultaten wordt voor elk gezinstype verondersteld dat er geen kinderen ten laste zijn. In de tekst zelf wordt dit echter niet elke keer expliciet vermeld. Belangrijk is deze assumptie toch te betrekken in de interpretatie van de resultaten.

²⁵ Met inbegrip van een aantal gelijkgestelde perioden. Voor meer informatie zie bijlage 2. (RVP, 2008)

²⁶ Er wordt geen rekening gehouden met overgangstelsels zoals bijvoorbeeld het halftijds tijdskrediet of het halftijds brugpensioen.

Wat betreft de verschillende uittredestelsels worden ook een aantal vervangingsratio's berekend voor stelsels die door uittreeders niet als primaire uittredestelsels²⁷ kunnen gebruikt worden. Dit zijn vooral de stelsels van de werkloosheidsuitkering met anciënniteitstoeslag en de invaliditeit. In beide stelsels kunnen uitkeringsgerechtigden vijftigplussers hier pas beroep op doen vanaf het 2^e jaar. In tabel 6 worden deze echter wel opgenomen omdat zo een duidelijker beeld verkregen wordt van de toekomstige situatie van de ouderen bij uittrede. Op deze manier sluit dit onderzoeksgedeelte nauwer aan bij de huidige heersende mening in de literatuur dat de potentiële uittreder niet enkel het eerste financiële verlies bij uittrede in kaart brengt, maar de ganse toekomstige financiële situatie bij zijn beslissing in overweging neemt. Tevens moet opgemerkt worden dat in België het stelsel van de arbeidsongeschiktheid en de invaliditeit omwille van strenge toegankelijkheidsvoorwaarden in principe niet aanzien wordt als een uittredestelsel²⁸. Kwestie van een volledig beeld te schetsen van de prikkels worden deze wel in tabel 6 opgenomen. Daarnaast is het ook met het zicht op een internationale vergelijking interessant om deze gegevens hier reeds te betrekken. In vele landen vormt de arbeidsongeschiktheidsregeling immers wel een belangrijk uittredekanal. (HRW, 2004, blz. 155 en 158; RIZIV, 2008)

De ratio's werden niet berekend voor loopbaanonderbreking daar STASIM geen berekeningen in het geval van loopbaanonderbreking toelaat. Tevens blijkt uit figuur 3 dat een zeer klein percentage van uittreeders dit kanaal als primair uittredestelsel gebruikt. Herremans (2006) concludeert tevens dat het stelsel van de loopbaanonderbreking voor bedienden weinig van toepassing is. (Herremans, 2006, blz. 20)

De vervangingsratio's worden berekend op basis van het gezinsinkomen. Dit omdat bij de keuze om de arbeidsmarkt te verlaten niet het individuele loon doorslaggevend is, maar wel het totale inkomen dat alle gezinsleden samen verdienen. Voor de gezinstypes die over slechts één inkomen beschikken is de vervangingsratio in feite te interpreteren als het procentuele verlies aan inkomen bij uittrede ten opzichte van het individuele laatste loon. Bij tweeverdienende gezinnen loopt de interpretatie anders. Hier wordt het procentuele verlies van het totale gezinsinkomen na uittrede van één verdienende partner berekend ten opzichte

²⁷ Het uittredestelsel dat men gebruikt bij uittrede uit de arbeidsmarkt. Doorstroming tussen kanalen onderling is ook mogelijk waardoor bepaalde uittredestelsels niet meer het eerste stelsel na uittrede zijn.

²⁸ Financiële prikkels worden niet aanzien als een stimulans om het stelsel al dan niet te betreden in die zin dat mensen die in aanmerking komen voor een arbeidsongeschiktheidsuitkering of een invaliditeitsvergoeding vaak geen of te beperkte mogelijkheden hebben om nog te werken. Hierdoor is er geen sprake van een keuze tussen werk en arbeidsongeschiktheid.

van het totale gezinsinkomen in het geval van twee werkende partners. De vervangingsratio's kunnen hier dus niet geïnterpreteerd worden als de verhouding van de uitkering tot het laatste verdiende individuele loon. Bijgevolg liggen de vervangingsratio's voor tweeverdiende gezinnen hoger. In feite is er bij alle gezinstypes sprake van vervangingsratio's ten opzichte van het gezinsinkomen en zijn ze voor de verschillende gezinstypes onderling dus wel vergelijkbaar. Bij de interpretatie van de vervangingsratio's van pensioenen in geval van tweeverdieners is het van belang rekening te houden met het feit dat bij de berekening de assumptie diende gesteld te worden dat beide partners op hetzelfde moment de arbeidsmarkt verlaten.²⁹

Vermits het om een simulatie gaat wordt verondersteld dat het loon dat men verdient in het laatste jaar voor de uittrede niet verschilt naarmate men op latere leeftijd uit de arbeidsmarkt treedt. Dit heeft enkel invloed bij de interpretatie van de vervroegde pensioenen. Deze assumptie wordt enerzijds gesteld omdat ook bij berekening van de pensioenen onder andere verondersteld wordt dat iemand tijdens zijn ganse loopbaan hetzelfde loon verdiend heeft.³⁰ Tevens zouden er in het andere geval oneindig tal van mogelijkheden opgenomen moeten worden in de simulaties. In zijn studie rechtvaardigt Dekkers (2005) deze beslissing met de vaststelling dat de lonen van oudere generaties nauwelijks nog stijgen. (Dekkers, 2005, blz. 21; STASIM, 2008)

Een eerste algemene blik op de resultaten wijst alvast op hoge vervangende netto-vervangende inkomens ten opzichte van het laatste verdiende nettoloon. De mate waarin dat deze echter financiële prikkels vormen om uit te treden kan zoals eerder vermeld in punt 4.1.2.1 niet op basis van enkel vervangingsratio's vastgesteld worden. (STASIM, 2008)

Uit de berekeningen in tabel 6 blijkt dat de vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt in België deels verklaard kan worden door het lage loonverlies in het geval men op brugpensioen gaat. Het brugpensioenstelsel biedt voor alleenstaanden en samenwonende éénverdieners in vergelijking met de andere uittredestelsels de hoogste netto-vervangingsratio. Dit geldt voor

²⁹ STASIM beschikt niet over de optie om het netto beschikbaar gezinsinkomen te berekenen na het pensioen van slechts 1 partner. Bijgevolg wordt verondersteld dat ze beiden uittreden in 2008. Zie bijlage 2 voor meer informatie. (STASIM, 2008)

³⁰ In principe zou dit geen verschil mogen uitmaken voor de interpretatie daar de vervangingsratio's bij zeer kleine loonstijgingen niet fel veranderen. Dat blijkt ook uit de studie van Dekkers (2005). Zie bijlage 8.

alle drie de loonniveaus.³¹ In het geval van gehuwde éénverdieners is de voorop liggende positie van het brugpensioenstelsel niet éénduidig te bepalen daar dit gezinstype in vergelijking met de vorige gezinstypes een hoger pensioen geniet.³² Voor het laagste loonniveau is het vervroegde pensioenstelsel duidelijk interessanter, voor wat betreft de twee andere loonniveaus lopen de netto-vervangingsratio's van beide stelsels gelijk op. Voor wat betreft tweeverdienende gezinnen kan geconcludeerd worden dat zij in het geval één van beide partners op brugpensioen gaat, het minste aan inkomen verliezen. (STASIM, 2008)

Voor elk gezinstype neemt de netto-vervangingsratio van het brugpensioen af naarmate het laatste verdiende loon hoger is. Deze ratio's zijn dus het hoogst voor de laagste lonen. Dit is het gevolg van het degressieve karakter van de brugpensioenrekening en de impliciete bovengrens³³ die bij de berekeningen gebruikt wordt. Een alleenstaande met een minimumloon krijgt een netto brugpensioen dat 85,7% bedraagt van het laatst verdiende netto arbeidsinkomen. Een gehuwde éénverdiener heeft een netto-vervangingsratio van 73,4%. Gehuwde tweeverdieners waarin één persoon op brugpensioen gaat verliezen volgens de cijfers 12,7% van het laatst verdiende netto-gezinsinkomen uit arbeid. (Dekkers, 2005, blz. 25; STASIM, 2008)

Uit de berekeningen kan geconcludeerd worden dat het brugpensioen³⁴ omwille van de hoge netto-vervangingsratio's de keuze om uit de arbeidsmarkt te treden bevordert. Uit de wetgeving blijken een aantal oorzaken die erop wijzen dat het brugpensioenstelsel stimuleert uit te treden vanaf de leeftijd waarop men toegang krijgt tot dit stelsel. Ten eerste hangt het brugpensioen nauwelijks af van de lengte van de loopbaan. Uit de studie van Dekkers (2005) blijkt dat het brugpensioen amper stijgt nadat men nog een extra jaar doorgewerkt heeft. Dekkers (2005) concludeert dan ook dat dergelijke kleine verschillen in uitkering de

³¹ Voor wat betreft de tweeverdienende gezinstypes kan deze conclusie niet getrokken worden daar bij het brugpensioen het verlies ten opzichte van gezinsinkomen uit arbeid berekend wordt in het geval één partner uittreedt en bij het pensioen de assumptie gesteld werd dat beide partners uittraden.

³² Het gezinspensioen wordt enkel verkregen in het geval men gehuwd is en de partner geen arbeidsinkomen noch een vervangend inkomen heeft. Het gezinspensioen wordt berekend tegen een percentage van 75%, daar het pensioen voor alleenstaanden berekend wordt tegen een percentage van 60%. Voor meer informatie zie bijlage 2. (RVP, 2008)

³³ Met de impliciete bovengrens wordt de maximale grens bedoeld van het brutoloon dat bij de berekeningswijze van de werkloosheidsuitkering gebruikt wordt. Deze grens geldt ook bij de berekening van het netto referenteloon. Deze impliciete bovengrens maakt dat de uitkeringen van het brugpensioen relatief afnemen naarmate dat het inkomen stijgt. (Dekkers, 2005, blz. 25)

³⁴ Het brugpensioenstelsel werkt bovendien niet activerend voor 58-plussers die in het kader van collectief ontslag de arbeidsmarkt verlaten hebben. Zij moeten zich onder bepaalde voorwaarden³⁴ niet inschrijven in de tewerkstellingscel. Zie bijlage 5. (RVA, 2008)

potentiële uittreder te weinig financiële prikkels biedt om nog een extra jaar langer door te werken. Ten tweede worden de jaren dat men op brugpensioen is bij de berekening van het rustpensioen als gelijkgestelde periode beschouwd.³⁵ Als aanvulling bij deze twee verbanden moet wel vermeld worden dat de leeftijd waarop men op brugpensioen gaat in een aantal gevallen effect heeft op de hoogte van het rustpensioen. Indien men bijvoorbeeld verwacht dat het arbeidsinkomen gedurende de volgende jaren aanzienlijk gaat stijgen is men beter het brugpensioen uit te stellen. Omdat in gelijkgestelde perioden rekening wordt gehouden met het werkelijke verdiende loon van het voorgaande kalenderjaar zal het rustpensioen hoger zijn. In het geval het recht op de maximum- of minimumuitkering reeds vastligt onafhankelijk van de stijging van het loon in de extra jaren arbeid gaat dit verband natuurlijk niet op.³⁶ Een andere effect dat ook met het voormalige inkomen uit arbeid te maken heeft maar een invloed in tegengestelde richting met zich meebrengt, is de indexering van het loon. De regel zegt hier dat des te later iemand met brugpensioen gaat, des te minder gelijkgestelde jaren die persoon heeft en des te minder bijgevolg het laatst verdiende loon geïndexeerd wordt. Hoe lager de indexering van het laatst verdiende loon, hoe lager het bedrag van het rustpensioen. Hier moet door de persoon die wil uitreden zelf beslist worden welke leeftijd de optimale leeftijd is om op brugpensioen te gaan. (Dekkers, 2005, blz. 25-26)

De geprikkeldheid van het vervroegde pensioensysteem wordt vervolgens ook onderzocht aan de hand van de berekende resultaten in STASIM. De bedoeling van de berekening van de netto-vervangingsratio's voor de pensioenen bestaat erin te onderzoeken wat het verschil is in financiële prikkel indien men besluit op een latere leeftijd op vervroegd pensioen te gaan.³⁷

Geconcludeerd kan worden dat de netto-vervangingsratio's voor alle gezinstypes en alle loonniveaus stijgen naarmate dat men op latere leeftijd op vervroegd pensioen gaat.³⁸ Deze stijging is toe te schrijven aan de stijgende loopbaanbreuk. Deze ratio's zijn het hoogst in het

³⁵ Of men nu doorwerkt of op brugpensioen gaat, de jaren tellen altijd mee in de berekening van het brugpensioen. (RVA, 2008)

³⁶ Dekkers (2005) concludeert onder andere dat voor mannelijke bedienden en vrouwelijke arbeiders het rustpensioen onafhankelijk is van het moment van het brugpensioen omdat mannelijke bedienden reeds de maximumuitkering krijgen en vrouwelijke arbeiders het minimum brugpensioen. (Dekkers, 2005, blz. 25 – 26)

³⁷ Bij de berekening werd omwille van de beperkte simulatiemogelijkheden de assumptie gesteld dat lonen niet meer stijgen tussen de leeftijd van 60 en 65 jaar. Dekkers (2005) rechtvaardigt deze beslissing daar hij in zijn simulatie vaststelt dat loonstijgingen bij ouderen generaties zeer klein zijn. In principe mag deze assumptie ook niet teniet doen aan de resultaten van de berekeningen daar een hoger brutoloon een in verhouding hoger pensioenbedrag voor dat jaar met zich meebrengt.³⁷ In principe moet de verhouding van de bruto-uitkering tot het brutoloon dus min of meer hetzelfde blijven en is het effect dat vastgesteld wordt in de grootste mate toe te schrijven aan de stijgende loopbaanbreuk.

³⁸ Iemand die in 2008 60 jaar is wordt verondersteld ook over het volgende jaar geen loonstijging te kennen. Zodanig dat de financiële prikkel van iemand die vandaag 60 jaar is bekeken kan worden voor het komende jaar.

geval van gehuwde éénverdieners. Bovendien kan opgemerkt worden dat de netto-vervangingsratio's bij de laagste lonen niet enkel het hoogst zijn, maar dat deze ook nog het sterkst toenemen naarmate dat men de arbeidsmarkt later verlaat. Dit in die zin dat zij het hoogste verschil ervaren tussen uittreden op de leeftijd van 60 jaar en 65 jaar. In het geval van tweeverdienschap is er 40.6% kans dat men in hetzelfde jaar uittreedt. Uit de resultaten blijkt dat naarmate men beide op latere leeftijd uit de arbeidsmarkt treedt de netto-vervangingsratio's hoger liggen. Ook in dit geval zorgt een extra jaar doorwerken van beide partners dus voor een hogere uitkering in verhouding tot het laatste nettoloon. De mate waarin de stijging van de netto-vervangingsratio's hoog genoeg is om mensen effectief in de arbeidsmarkt te houden kan niet vastgesteld worden op basis van louter de vervangingsratio's. Daar zijn micro-simulatiemodellen voor nodig. Wel kan gesteld worden dat de berekening van het pensioen mensen aanspoort langer op de arbeidsmarkt te blijven. Dit geldt zeker ook voor de laagste lonen daar zij in feite een minimumpensioen krijgen, maar ook dit minimumpensioen mee varieert naarmate men later de arbeidsmarkt verlaat. STASIM laat in zijn berekeningen nog niet toe rekening te houden met de pensioenbonus. Mogelijk liggen de netto-vervangingsratio's vanaf 62 jaar dus hoger.³⁹(RVP, 2008; STASIM, 2008)

In geval van een 50-jarige die onvrijwillig zonder werk komt te staan en die opteert om werkloos te blijven in plaats van opnieuw een job te zoeken merken we een grote spreiding in het mogelijke percentage loonverlies ten opzichte van het laatst verdiende loon. Dit percentage is minimaal 14.5% in het geval van een samenwonende tweeverdiener met het maximumloon en maximaal 46% in het geval een gehuwde éénverdiener met het maximumloon. Of het werkloosheidsstelsel⁴⁰ dus een invloed heeft op de beslissing om uit te treden uit de arbeidsmarkt is in grote mate afhankelijk van het gezinstype en het loonniveau. (STASIM, 2008)

Bij het bestuderen van de netto-vervangingsratio's valt op dat samenwonende éénverdieners zonder kinderen ten laste voor alle loonniveaus een opvallend hogere financiële prikkel voelen om de arbeidsmarkt vervroegd te verlaten dan gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste. De reden hiervoor is dat van het laatste verdiende brutoloon van samenwonende éénverdieners hogere totale belastingen afgehouden worden waardoor de noemer van de

³⁹ De prikkels die berekend werden in STASIM zijn dus de minimale prikkels.

⁴⁰ Het werkloosheidsstelsel zoals het hier altijd vermeld wordt houdt niet de brugpensioenregeling in. Als de brugpensioenregeling bedoeld wordt dan wordt dit ook expliciet zo vermeld.

netto-vervangingsratio voor samenwonende éénverdieners lager wordt dan voor gehuwde éénverdieners. Dit verschil in totale belastingen tussen gehuwde en samenwonende éénverdieners wordt groter naarmate het loon hoger wordt. De sociale bijdragen en bijzondere sociale bijdragen⁴¹ zijn voor beide gezinstypes wel even hoog. Omwille van de hogere belastingen ervaren samenwonenden een grotere financiële prikkel om de arbeidsmarkt te verlaten. (STASIM, 2008)

In vergelijking met de andere hoofduitbredestelsels is het werkloosheidsstelsels het minst interessant voor alleenstaanden en gehuwde éénverdieners. Voor wat betreft samenwonende éénverdieners is het werkloosheidsstelsel financieel wel meer verrijkend dan het vervroegde pensioen in het geval van loonniveau 150. Voor de andere loonniveaus is de werkloosheidsuitkering ook het minst interessant ten opzichte van het conventioneel brugpensioen en het vervroegde pensioen. (STASIM, 2008)

Uit de wetgeving vermeld in bijlage 3 blijkt dat de werkloosheidsreglementering een aantal prikkels inhoudt die oudere werknemers indirect kunnen stimuleren om vroeger uit de arbeidsmarkt te treden. Zo wordt er voor 45-plussers die al eerder werkloos geweest rekening gehouden met het voordeligste 'laatst verdiende loon' en dus bijvoorbeeld niet automatisch met het loon dat reeds gebruikt werd bij de eerste berekening van uw uitkering. (RVA, 2008)

Bovendien voorziet de werkloosheidsreglementering in een interessanter statuut voor oudere werklozen die minstens 1 jaar werkloos zijn in vergelijking met jongere generaties. Algemeen schrijft de werkloosheidsreglementering een daling van de bruto werkloosheidsuitkeringen voor ten opzichte van het laatste loon vanaf het tweede jaar werkloosheid. De anciënniteitstoeslag vanaf het tweede jaar werkloosheid moet er voor zorgen dat dit verlies deels gecompenseerd wordt. De berekeningen met de anciënniteitstoeslag werden ook berekend in STASIM om een duidelijker beeld te krijgen van de toekomstige financiële positie. Op basis van de resultaten kan geconcludeerd worden dat gehuwde en samenwonende éénverdieners voor elk loonniveau in het tweede jaar een hogere uitkering krijgen dan in het eerste jaar.⁴² Voor alleenstaanden is de financiële terugval afhankelijk van de leeftijd bij aanvang van het tweede werkloosheidsjaar. In geval men geen 55 is, is de terugval groter dan

⁴¹ Enkel in het geval van loonniveau 150 en 200. (STASIM, 2008)

⁴² Dit is te verklaren doordat het bruto vervangende percentage voor samenwonenden vanaf 50 jaar met gezinslast niet terugvalt vanaf het 2e jaar. Het blijft 60%. Samenwonende éénverdieners gaan er in vergelijking met gehuwde éénverdieners wel iets minder op vooruit. Voor meer informatie betreffende de wetgeving zie bijlage 3. (RVA, 2008)

in het geval men wel reeds 55 jaar is. In het geval men later 55 jaar wordt, klimt de uitkering wel terug op naar een niveau dat min of meer overeenkomt met de uitkering in het eerste jaar werkloosheid. In het geval van tweeverdienerschap loopt de conclusie simultaan met die van alleenstaanden. Wel bouwt de financiële terugval na het eerste werkloosheidsjaar, met uitzondering van de laagste looncategorie, zich bij tweeverdieners veel trager op dan bij alleenstaanden, in die zin dat pas vanaf 58 jaar het geldende uitkeringsniveau van het eerste jaar terug bereikt kan worden. Geconcludeerd kan worden dat er dus voor alleenstaanden en tweeverdieners mogelijk minder financiële prikkels bestaan om het werkloosheidsstelsel te betreden daar hun financiële situatie in het geval ze nog geen 55 zijn er na 1 jaar op achteruit gaat. Deze achteruitgang wordt groter naarmate dat het loonniveau stijgt. Dit is een indicatie voor het feit dat het werkloosheidsstelsel dus tracht 50-54 jarigen na dit eerste jaar alsnog te activeren. Naarmate men zich dichterbij de kaap van de 55 jaar bevindt zal het activeringseffect logischerwijze ook kleiner worden, vermits dan verwacht kan worden dat de uitkering binnen een welbepaalde tijdspanne opnieuw zal stijgen. Tevens moet ook opgemerkt worden dat het stelsel van oudere werkloze niet activerend werkt daar de oudere zich in welbepaalde gevallen niet ter beschikking moet stellen van de arbeidsmarkt.⁴³ Een mogelijke financiële prikkel dat voor elk gezinstype een aanzet geeft tot vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt bestaat uit het feit dat perioden van onvrijwillige werkloosheid aanzien worden als gelijkgestelde perioden bij de pensioenberekening. (RVA, 2008; RVP, 2008)

Voor alle gevallen kan geconcludeerd worden dat het statuut van uitkeringsgerechtigde fiscaal en/of parafiscaal interessanter is dan het statuut van werkende. Dit blijkt uit de resultaten aan de hand van het feit dat de bruto-vervangingsratio's lager liggen dan de netto-vervangingsratio's⁴⁴. (STASIM, 2008)

Naarmate dat voor elk gezinstype het loonniveau stijgt, wordt opgemerkt dat het verschil tussen de bruto- en de netto-vervangingsratio's groter wordt. Met andere woorden hoe hoger het loon, hoe groter het (para)fiscale voordeel van uittrede. De (para)fiscale lasten op de bruto-uitkering zijn in verhouding tot de (para)fiscale lasten op het brutoloon hier het kleinst. Dit wil echter niet zeggen dat de hoogste lonen, het hoogste financiële voordeel in nettotermen ervaren. Uit de resultaten van de berekeningen blijkt immers het tegendeel. Toch is er naar mijn mening in beide gevallen sprake van een financiële prikkel die mogelijk de

⁴³ Zie wetgeving werkloosheid: systeem van mini- en maxivrijstelling. (RVA, 2008)

⁴⁴ De bruto-uitkeringen worden in verhouding minder belast dan de brutolonen waardoor de netto-vervangingsratio hoger ligt dan de bruto-vervangingsratio.

uittredebeslissing van de vijftigplusser beïnvloedt. Een verduidelijking van deze stelling wordt gegeven in volgend voorbeeld toegepast op het stelsel van de werkloosheid.

Gehuwde éénverdieners met het dubbel van het minimumloon krijgen na uittrede in het geval van werkloosheid 54% van het oorspronkelijke netto arbeidsinkomen. In verhouding tot de andere loonniveaus bij hetzelfde gezinstype is dit de laagste netto-vervangingsratio. Diegenen met het minimumloon en anderhalve keer het minimumloon krijgen respectievelijk 70% en 66%. Toch moet voorzichtig omgegaan worden met de conclusie dat de hoogste lonen daarom de laagste financiële prikkel zouden ervaren. Volgende formules geven de berekeningen weer van het verschil tussen bruto en netto vóór en ná uittrede voor elk loonniveau:

$$\text{Brutoloon (100)} - \text{nettoloon (100)} = 17484.08 - 16255.39 = 1228.69$$

$$\text{Bruto-uitkering (100)} - \text{netto-uitkering (100)} = 0$$

$$\text{Brutoloon (150)} - \text{nettoloon (150)} = 26226.12 - 20134.45 = 6091.67$$

$$\text{Bruto-uitkering (150)} - \text{netto-uitkering (150)} = 0$$

$$\text{Brutoloon (200)} - \text{nettoloon (200)} = 34.968.15 - 24500.48 = 10467.67$$

$$\text{Bruto-uitkering (200)} - \text{netto-uitkering (200)} = 0$$

Indien de fiscale en parafiscale afhoudingen van het gezinsinkomen vóór en na uittrede vergeleken worden, wordt het hoogste verschil gedetecteerd bij de hoogste lonen. De OESO (2007) bevestigt in zijn internationale studie betreffende pensioenssystemen deze tendens. (OESO, 2007, blz. 34 – 35)

Dit uit zich in het feit dat het verschil tussen de bruto- en netto-vervangingsratio voor de hoogste looncategorie het hoogst is. Indien een gehuwde éénverdiener met het dubbel van het minimumloon voor de keuze komt te staan om al dan niet de arbeidsmarkt uit te treden, dan kan het feit dat de persoon in het geval van uittrede niets moet afstaan op de uitkering en 10467.67 euro moet afstaan op het loon ook een doorslaggevende prikkel zijn om de arbeidsmarkt te verlaten.

Hoewel arbeidsongeschiktheid niet als officieel uittredekanal gezien kan worden, kunnen de vervangingsratio's toch een belangrijk effect hebben op vervroegde uittrede van

vijftigplussers.⁴⁵ Diamond en Mirrlees (1986) wezen er op dat het niet evident is echte arbeidsongeschikte personen te onderscheiden van zij die enkel beweren arbeidsongeschikt te zijn.⁴⁶ Uit STASIM blijkt dat immers ook de netto-vervangende uitkeringen ingeval van arbeidsongeschiktheid hoog zijn. Dit vooral bij tweeverdienende gezinnen. Afhankelijk van het gezinstype en het loonniveau wordt al dan niet een verbeterde financiële positie opgemerkt indien men na één jaar in de invaliditeit terecht komt. Wat betreft het andere kanaal dat onder de noemer ‘andere’ valt in figuur 3, met name de bijstand kan vastgesteld worden dat deze vooral voor de laagste lonen interessant zijn.⁴⁷ (Desmet, Jousten en Perelman, 2005, blz. 9; Diamond en Mirrlees, 1986, blz. 25 -50; STASIM, 2008)

Uit de resultaten van de berekeningen met STASIM kan geconcludeerd worden dat het brugpensioenstelsel en het vervroegde pensioenstelsel over het algemeen de financieel interessantste kanalen zijn om de arbeidsmarkt vervroegd te verlaten.⁴⁸ Indien deze resultaten gecombineerd worden met de bevindingen uit figuur 3 wordt vastgesteld dat het grootste deel van de uittreeders kiest voor de meest financieel prikkelende kanalen. 25.8% van de bedienden treedt immers uit via het conventioneel brugpensioen. 20.5% doet dit via het vervroegde pensioen. Ook de derde plaats van het werkloosheidsstelsel is op basis van de berekeningen in STASIM te rechtvaardigen. Dit stelsel is immers zeer interessant in het geval van een samenwonende éénverdiener of tweeverdieners. Deze resultaten wijzen er op dat er een grote kans bestaat dat mensen kiezen voor het meest financieel prikkelende stelsel.

⁴⁵ Zie bijlage 4.

⁴⁶ Diamond en Sheshinski (1995) stelden voor een apart minder genereus stelsel op te richten voor diegenen waarvan de beoordelaar niet 100% zeker is van de werkelijke arbeidsongeschiktheid. Cremer, Lozachmeur en Pestieau (2004) sluiten zich hierbij aan door te stellen dat verhoogde controle van arbeidsongeschikten nodig is als men wil dat uittredestelsels langer werken aanmoedigen. Pestieau (2001) onderbouwt het nut van verschillende categorieën binnen het arbeidsongeschiktheidsstelsel door te stellen dat ten gevolge van de stijgende levensverwachting en de daarmee samenhangende stijgende variatie in gezondheidsstatus, verschillende optimale pensioenleeftijden zullen ontstaan. (Cremer, Lozachmeur, Pestieau, 2004, blz. 25; Diamond en Sheshinski, 1995, 1-24; Desmet, Jousten en Perelman, 2005, blz. 9; Pestieau, 2001, blz. 17)

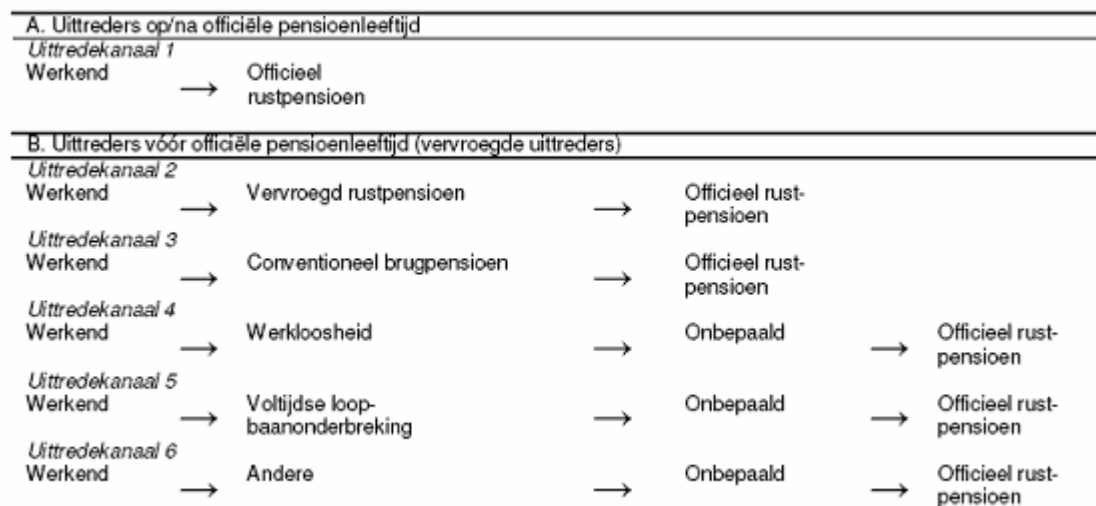
⁴⁷ Indien de partner een inkomen heeft duidt STASIM aan dat men geen recht heeft op een bijstandsuitkering. (STASIM, 2008)

⁴⁸ Bij samenwonende éénverdieners is dit verband minder éénduidig daar ook de werkloosheid met en zonder anciënniteitstoelage zorgt voor hoge vervangingsratio's. Bij tweeverdieners kan deze conclusie niet getrokken worden daar vervroegd pensioen en brugpensioen niet vergelijkbaar zijn mits in het eerste geval de assumptie gesteld wordt dat beide partners uittreden en in het tweede geval slechts één partner uittreedt. (STASIM, 2008)

4.1.2.3. Relatieve geprikkeldheid van de Belgische uittredestelsels: mogelijke doorstroompatronen tussen verschillende uittredestelsels

Met het oog op een zo volledig mogelijk beeld van de geprikkeldheid van het Belgische uittrede-systeem is het van belang de resultaten van de berekeningen met STASIM te combineren met figuur 4 die de doorstroommogelijkheden tussen de verschillende stelsels weergeeft. In de verschillende stelsels gelden immers niet dezelfde toegankelijkheidsleeftijden. De geprikkeldheid van het Belgische systeem wordt mede bepaald door de mate waarin toegelaten wordt op elke leeftijd voor het financieel aantrekkelijkste systeem te kiezen.

Figuur 4 : Uittredekanalen en transitiepaden van tewerkstelling naar officieel rustpensioen

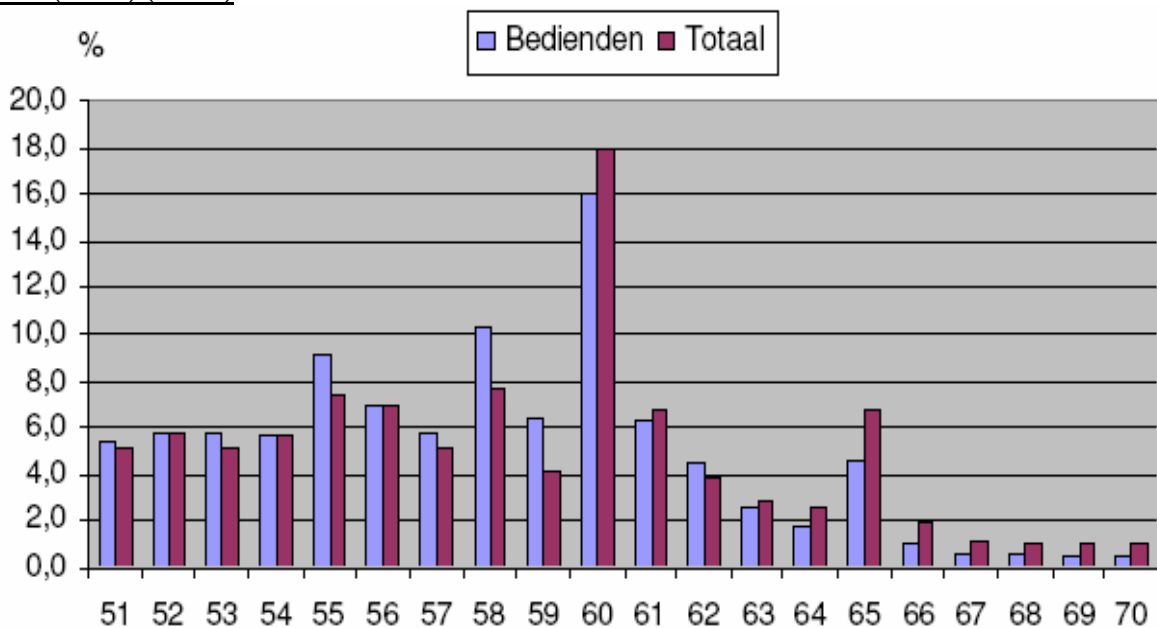
Bron: Herremans, W. (2006). *De arbeidsmarkt voorbij. Een analyse van uittredepatronen bij vijftigplussers*, Steunpunt WSE. Geraadpleegd op 10 november 2007 uit: <http://www.steunpuntwav.be/view/nl/38862?auteur=&query=&periode=jaar&jaar=2006&zoe k=zoek>.

Bij de interpretatie van de resultaten kunnen ten gevolge van deze doorstroommogelijkheden twee duidelijke invalshoeken ontwikkeld worden. Een eerste invalshoek bekijkt het geval waarin een individu voor een welbepaald uittredestelsel kiest om de reden dat de toegankelijkheidsleeftijd tot de andere stelsels nog niet bereikt is. Interessant is dan om te bestuderen in welke mate deze persoon telkens mogelijkheden krijgt om door te stromen in het financieel aantrekkelijkste kanaal en welke mogelijk gunstige financiële toekomstfactoren de persoon stimuleren uit te treden via dit kanaal. Ten tweede kan ook bestudeerd worden

welk kanaal de meeste financiële prikkels biedt om vervroegd de arbeidsmarkt te verlaten vanaf het moment dat men voor verschillende uitredestelsels in aanmerking komt.

In dit gedeelte wordt onderzocht in welke mate de wetgeving mensen toelaat en stimuleert te kiezen voor het aantrekkelijkste uitredestelsel. De invloed die deze keuzemogelijkheden tussen uitredekanaalen hebben in de realiteit wordt duidelijk aan de hand van de frequentie van de verschillende uitredeleeftijden bij bedienden. Deze worden voorgesteld in figuur 5.

Figuur 5: Verdeling van de uitreders naar leeftijd in België: bedienden en werkenden totaal (2001) (in %)

Bron: Herremans, W. (2006). *De arbeidsmarkt voorbij. Een analyse van uitredepartronen bij vijftigplussers*, Steunpunt WSE. Geraadpleegd op 10 november 2007 uit: <http://www.steunpuntwav.be/view/nl/38862?auteur=&query=&periode=jaar&jaar=2006&zoe k=zoek>.

De vaststellingen in figuur 5 komen uit de studie van Herremans (2006). Hieruit blijkt dat de uitredekans voor bedienden een piekmoment heeft op de leeftijden van 55, 58 en 60 jaar. 16,1% van de uitreders deed dit op 60-jarige leeftijd. 9% was 55 jaar en 10,3% was 58 jaar. Op basis van de resultaten werd een gemiddelde uitredeleeftijd vastgesteld van 57,9 jaar. (Herremans, 2006, blz. 18)

De analyse in deze paragraaf spitst zich toe op de mate waarin financiële prikkels meespelen bij de keuze voor een brugpensioen of een vervroegd pensioen. Hier wordt de veronderstelling bekeken dat een persoon 60 jaar is en in aanmerking komt voor beide

uittredekanalen.⁴⁹ De jaren dat men bruggepensioneerd is tellen in de pensioenberekening als voltijds gelijkstelde perioden mee vanaf het jaar van het brugpensioen tot het jaar dat men 65 wordt. Op het moment dat men de keuze moet maken tussen brugpensioen of vervroegd pensioen is het bedrag van het vervroegde pensioen in vergelijking met het brugpensioen lager in het geval van alleenstaande en samenwonende éénverdieners. Uit de data van STASIM blijkt dat voor een 60-jarige alleenstaande man met een jaarlijks brutoloon van 26226.12 euro, tevens het niveau van 1,5 keer het minimumloon in mijn analyse, het bruto brugpensioen 16676.96 bedraagt. Het bruto rustpensioen waarop deze persoon recht heeft is 11336.39 euro jaarlijks. Als deze persoon op 65-jarige leeftijd uittreedt in het rustpensioen dan bedraagt zijn bruto pensioenuitkering 12685.07 euro. Een niet-tewerkgestelde oudere die zowel in aanmerking komt voor een brugpensioen als voor een vervroegd pensioen kiest dus logischerwijs voor het brugpensioen. Tot de leeftijd van 65 krijgt hij in dit stelsel immers een hoger bruto vervangingsinkomen, maar ook na het bereiken van de 65 is het rustpensioen hoger dan het had geweest in het geval hij direct voor een rustpensioen gekozen had. Het rustpensioen bedraagt nu immers 73.6% van het laatst verdiende loon daar het op 60-jarige leeftijd 65.7% bedroeg. Ook uit de simulatie van het Micro-Economische pensioenmodel van Dekkers(2005) blijkt bovenstaand verband. In het geval van gehuwde éénverdieners wordt opgemerkt dat enkel het laagste loon een grotere prikkel ondervindt van het vervroegde pensioenstelsel dan van het brugpensioenstelsel. In deze situatie moet afgewogen worden wat het interessants is, een vervroegd pensioen van 79.6% of een eerst een brugpensioen vanaf 73.4% gedurende enkele jaren en daarna een rustpensioen van 89%. Ingeval men voor beide stelsels in aanmerking komt is het dus het interessants te kiezen voor het brugpensioenstelsel. Zoals eerder vastgesteld zijn er in het geval men reeds op 58 jaar op brugpensioen gaat omwille van de stijgende pensioenrechten weinig stimulansen om alsnog in de arbeidsmarkt te blijven. (Dekkers, 2005, blz. 25-26; RVA, 2008a; RVP, 2008)

De vraag kan dan gesteld worden waarom dat nog steeds 20.0% van de bedienden uittreedt via het vervroegde pensioneringsstelsel. De verklaring hiervoor is dat niet iedereen toegang krijgt tot het stelsel van het brugpensioen. (RVA, 2008a)

⁴⁹ Eerder werd vastgesteld dat iemand die recht heeft op een brugpensioen weinig prikkels ervaart om opnieuw aan het werk te gaan. Dit omdat er onder andere sprake is van hoge vervangende inkomens, omdat de hoogte van het brugpensioen niet afhankelijk is van de lengte van de loopbaan en omdat het brugpensioen doortelt in de pensioenberekening.

In het geval men van werkloosheid met anciënniteitstoeslag over wil gaan op een vervroegd pensioen is het vanuit het oogpunt dat onvrijwillige perioden van werkloosheid doortellen in de pensioenberekening ook het interessants om tot de 65-jarige leeftijd in het stelsel van de werkloosheid met anciënniteitstoeslag te blijven. Of men al dan niet een terugval voelt van een financiële prikkel bij overgang van werkloosheid met anciënniteitstoeslag naar vervroegd pensioen op 60-jarige leeftijd varieert van situatie tot situatie. Zo stijgt de netto-uitkering van een gehuwde éénverdiener in verhouding tot het laatste nettoloon bij overgang van werkloosheid met anciënniteitstoeslag van 59.1% naar 73.2% in geval van pensioen op 60 jaar. Bij het loonniveau 150 blijft daalt dit dan weer lichtjes van 71.2% naar 70.4%. Ingeval de keuze afgespiegeld wordt tussen werkloosheid of vervroegd pensioen als primair uittredekanaal mag geen rekening gehouden worden met de anciënniteitstoeslag. Of de werkloosheid interessantere ratio's heeft als het pensioen verschilt naargelang het gezinstype. Bij gehuwde éénverdiener is de netto-verangingsratio voor pensioen op 60 jaar interessanter dan werkloosheid. Voor alleenstaanden en samenwonende éénverdieners is het omgekeerd. (STASIM, 2008)

Geconcludeerd kan worden dat de wetgeving interessante mogelijkheden biedt om uittredestelsels te combineren. Dit omdat het rustpensioen nog stijgt tijdens de jaren dat men zich reeds in het werkloosheids- of brugpensioenstelsel bevindt. Een studie van de OESO (2006) in 2006 die de financiële incentieven van ouderen op de arbeidsmarkt beschrijft bevestigt dit verband. Hierin wordt vermeld dat ouderen minder gestimuleerd worden de arbeidsmarkt her in te treden indien perioden van niet-tewerkstelling, in dit geval het brugpensioen en werkloosheid, meegeteld worden in de pensioenberekening. Ten gevolge van het feit dat bedienden gemiddeld uittreden rond de leeftijd van 57.9 jaar en dat het grootste deel kiest voor het conventionele brugpensioen als primair uittredekanaal kan vastgesteld worden dat vooral de interessante financiële combinatie van het brugpensioen en het rustpensioen in de realiteit een groot aandeel ouderen stimuleert de arbeidsmarkt vervroegd te verlaten. De financiële geprikkeldheid van de wetgeving bestaat er hierin dat men steeds kan kiezen voor het financieel aantrekkelijkste stelsel en zo de interessante mogelijkheden kan utspelen. (Herremans, 2006, blz. 20-21; OESO, 2006, blz. 60 -61; RVA, 2008; STASIM, 2008)

4.1.3. Micro-simulatiemodellen

In dit onderdeel worden een aantal micro-simulatiemodellen besproken om een duidelijker zicht te krijgen op financiële welvaartseffecten bij de beslissing om al dan niet uit te treden. Op deze manier wordt ook een duidelijker zicht verkregen op hoe financiële prikkels evalueren naarmate men een jaar later de arbeidsmarkt verlaat. Om deze te evalueren wordt teruggegrepen op twee studies die de maatstaven gepresenteerd in hoofdstuk 2 specifiek voor België berekenen. Er wordt geopteerd om deze enkel te bespreken voor het pensioen⁵⁰- en brugpensioenstelsel⁵¹. In punt 4.1.2.2. en 4.1.2.3. werd reeds vastgesteld dat dit de meest frequent gebruikte en meest financieel voordelige stelsels zijn. Tevens bespreekt de belangrijkste literatuur ook enkel de financiële prikkels van deze twee uitredestelsels. (Dekkers, 2005, blz. 19 – 36)

Daar waar op basis van de resultaten in STASIM een zicht gekregen wordt op de werkelijke hoogte van financiële prikkels bij uittrede in 2008, bestudeert Dekkers (2005) de mate waarin deze financiële prikkels evolueren naarmate men later de arbeidsmarkt verlaat en in welke mate ook andere maatstaven wijzen op een financiële prikkel. STASIM berekende eerder de financiële prikkels op verschillende toegankelijkheidsleeftijden in het pensioen. In het geval van het brugpensioen verandert de uitredeleeftijd niets aan de hoogte van de uitkering daar deze niet gecorrigeerd wordt voor een langere loopbaan. In beide gevallen werd wel verondersteld dat het loon niet steeg naarmate men ouder wordt. (Dekkers, 2005, blz. 19 – 36; STASIM, 2008)

Dekkers (2005) ontwikkelt het Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP) voor België. Dit simulatiemodel brengt aan de hand van de berekening van de loopbaan, de lonen, de pensioenen en de brugpensioenen op elke mogelijke uitredeleeftijd de financiële welvaartseffecten in kaart. Het model onderscheidt zich van voorgaande gelijkaardige internationale simulaties zoals die van Duval (2003) en Börsch-Supan (2000) doordat het rekening houdt met de specifieke Belgische RSZ- en bedrijfsvoorheffingreglementering.

⁵⁰ Respectievelijk het vervroegde pensioen en het rustpensioen. De studies gaan de welvaartseffecten immers bekijken voor verschillende uitredeleeftijden. (Dekkers, 2005, blz.20-24; HRW, 2004, blz. 160-163)

⁵¹ In tegenstelling tot de berekeningen in STASIM wordt nu ook bij brugpensioen onderscheid gemaakt tussen mannen en vrouwen. Dit onderscheid zit hem zoals bij pensioen niet in de berekening van de uitkering zelf, maar in het feit dat het MEP rekening houdt met het feit dat mannen meer verdienen dan vrouwen. Met het oog op het beperken van het aantal simulatiecombinaties en de mogelijkheden van STASIM werd hier in punt 4.1.2.2. geen onderscheid in gemaakt. Op basis van de bespreking van de resultaten van Dekkers (2005) wordt alsnog met dergelijke variaties rekening gehouden. (Dekkers, 2005, blz. 19 – 36)

Bovendien maakt Dekkers (2005) een aparte analyse voor het brugpensioen- en het pensioenstelsel, daar waar bijvoorbeeld Dellis, Desmet, Jousten en Perelman (2004) het Belgische pensioen- en sociale zekerheidsstelsel als één geheel beschouwen. De simulatieresultaten van Dekkers worden weergegeven in bijlage 8. (Börsch-Supan, 2000, blz. 25-29; Dekkers, 2005, blz. 19 – 36; Dellis, Desmet, Jousten en Perelman, 2004, blz. 41-98; Duval, 2003, blz. 1 -24)

Dekkers (2005) brengt financiële welvaartseffecten van de pensioen-en brugpensioenbeslissing in kaart door zich de vraag te stellen hoe groot nu precies de kosten zijn van het uitstellen van uittrede in één van beide stelsels. Een eerste belangrijke vaststelling is dat de conclusies over eventuele financiële stimulansen uitgaand van de uittredestelsels uitéénlopen naargelang verondersteld wordt of de persoon al dan niet in één keer beslist de arbeidsmarkt te verlaten. (Dekkers, 2005, blz. 19 – 36)

In het geval de persoon in één keer beslist de arbeidsmarkt te verlaten lopen de resultaten uit elkaar. Aan de hand van de option value wordt voor het pensioen vastgesteld dat de meest interessante optie erin bestaat zo lang mogelijk op de arbeidsmarkt te blijven. Voor een alleenstaande mannelijke bediende bedraagt de winst van doorwerken tot 65 in geval van uittrede op 60 jaar geactualiseerd 59255.35 euro. Deze winst daalt naarmate men later uittreedt maar blijft positief. De winst van één jaar doorwerken is voor elke uittredeleeftijd groter dan het verlies aan uitkeringen voor dat jaar. De option value duidt daarom aan zolang mogelijk aan het werk te blijven. Voor wat betreft het brugpensioen duidt de option value op hetzelfde resultaat. Omdat uit het eindeloopbaanrapport van de HRW (2004) blijkt dat de option value meer een welzijnsmeting is en dus niet de beste maatstaf is voor het meten van financiële prikkels worden ook de andere maatstaven hier kort belicht. (Dekkers, 2005; blz. 21; HRW, 2004, blz. 155 – 156)

De peak value (PV) duidt het verlies aan totale geactualiseerde uitkeringen aan in geval men in één keer beslist de arbeidsmarkt niet uit te treden. PV is negatief omdat hoe vroeger dat men op pensioen gaat, hoe hoger de totale stroom van toekomstige geactualiseerde uitkeringen. Het uitkeringsbedrag dat men niet krijgt als men beslist door te werken in plaats van op vervroegd pensioen te gaan is het groots in het geval men op 60 jaar beslist om op de

arbeidsmarkt te blijven.⁵² Een alleenstaande mannelijke bediende loopt daardoor 28238.17 euro mis. Ingeval van het brugpensioen is dit zelfs 74370 euro. Het verschil tussen de PV en de option value bestaat er dus in dat de peak value enkel de uitkeringen betreft en niet de arbeidsinkomens. Uit de waarden van de PV kan geconcludeerd worden dat het optimaal is om zo vroeg mogelijk op pensioen te gaan. (Dekkers, 2005, blz. 21)

De wealth accrual (AC), in de tabellen van Dekkers aangeduid als ‘netto SSW’, is een maatstaf die van toepassing is indien de potentiële uittreder elk jaar opnieuw zijn keuze om de arbeidsmarkt te verlaten opnieuw overweegt. Bij het pensioen valt op dat het verlies in pensioenpatrimonium indien men één jaar later uittreedt het kleinst is naarmate men de afweging maakt op jongere leeftijd. Indien een 60-jarige alleenstaande mannelijke bediende het pensioen met één jaar uitstelt dan bedraagt het verloren geactualiseerde pensioenbedrag 5389.59 euro netto. Indien hij op 61-jarige leeftijd uittreedt, dan bedraagt het verlies 7338.91 euro netto. Deze tendens is te verklaren doordat indien men op pensioen gaat de uitkering stijgt naarmate dat het aantal loopbaanjaren groter wordt.⁵³ Bij het brugpensioen is het verlies aan uitkeringen het grootst in het eerste jaar dat men de afweging maakt tussen doorwerken of uittreden. De berekening van AC bij het brugpensioen houdt rekening met het in punt 4.1.2.2. beschreven effect dat het toekomstige rustpensioen nog toeneemt als men al op brugpensioen is. Men verliest het grootste aandeel aan uitkeringen in het eerste jaar omdat het uitstel van het brugpensioen door deze interessante combinatie met het brugpensioen geen optimale beslissing is. Indien een 58-jarige alleenstaande mannelijke bediende het pensioen uitstelt met één jaar verliest hij in geactualiseerde termen 14536.03 euro netto. Indien hij op 59 jaar het brugpensioen uitstelt bedraagt dit nog 12593.37 euro. Doordat in het jaar volgend op de afweging van de uittredebeslissing het pensioenpatrimonium en de uitkeringen van het brugpensioen beide dalen, betekent dit op zich een stimulans om de arbeidsmarkt op die leeftijd te verlaten. Dit los van het feit of het verlies nu stijgt of daalt. (Dekkers, 2005, blz.19-39)

De maatstaven die het duidelijkst de kosten van doorwerken afspiegelen zijn de indicator PR en de impliciete taks. PR geeft het saldo weer van de winst in lonen en het verlies in de uitkering bij het uitstellen van de uittrede met één jaar. De impliciete taks stelt dit verlies aan

⁵² Doordat men beslist door te werken tot 65 jaar, verliest men voor die jaren natuurlijk de pensioenuitkeringen.

⁵³ Men verliest met andere woorden een steeds hoger aandeel aan uitkeringen omdat de pensioenbedragen mee stijgen met het aantal loopbaanjaren.

uitkering vast in verhouding tot de winst in het loon. Daar de impliciete taks een schaalloze indicator is maakt het vergelijkingen overheen gezinstypes en loonniveaus mogelijk. De regel luidt dat hoe hoger de impliciete belasting op doorwerken, hoe sneller men de arbeidsmarkt verlaat. Uit de resultaten blijkt dat de impliciete belasting op doorwerken stijgt naarmate dat men langer op de arbeidsmarkt blijft. Voor een alleenstaande mannelijke bediende bedraagt de impliciete belasting in het geval van doorwerken op 60-jarige leeftijd 23.8%. Dit loopt op tot 40.8%. In het geval van het brugpensioen wordt geconcludeerd dat deze percentages veel hoger liggen. Bij een alleenstaande mannelijke bediende bedraagt dit in het eerste jaar 69.6% om gemiddeld overheen de latere uittredeleeftijd een percentage van 58% aan te nemen. Naarmate de uittredeleeftijd in het geval van het brugpensioen met 1 jaar uitgesteld wordt daalt dus de impliciete taks op doorwerken. Dit resultaat is in overeenstemming met die van de vorige maatstaven. De PR-waarde vertoont tevens een gelijkaardige evolutie als die van de impliciete taks. Een andere bevinding die ook uit het MEP blijkt is dat hoe hoger de vervangingsratio, hoe hoger de impliciete taks op doorwerken. Op deze manier kan de link gelegd worden met de resultaten in STASIM. Doordat de netto-vervangingsratio's van het brugpensioen voor alleenstaanden, gehuwde éénverdieners en samenwonenden éénverdieners hoger liggen dan die van het vervroegd pensioen, is de impliciete taks bij het brugpensioen hoger. (Dekkers, 2005, blz. 19 – 39; STASIM, 2008)

Een verrijkende conclusie die getrokken kan worden met behulp van het MEP en niet op basis van STASIM is dat arbeiders doorgaans hogere financiële prikkels ervaren dan bedienden. De netto-vervangingsratio's in STASIM berekend voor bedienden kunnen daarom aanzien worden als de minimale prikkel van het Belgische uittredestelsel en moet er dus altijd rekening gehouden worden met nog hogere prikkels. De Europese Commissie (2005) wees in zijn evaluatie van het Belgische werkgelegenheidsbeleid in 2005 op de belemmering van de hoge vervangingsratio's voor arbeiders bij de activering van oudere werkkrachten. Daarnaast wordt in het MEP ook vastgesteld dat vrouwen grotere stimulansen tot vervroegde uittrede ervaren dan mannen omwille van de lagere loopbaanvoorwaarde. Uit de resultaten van STASIM blijkt dat de vervangingsratio's voor vrouwen in geval van pensioen iets hoger liggen dan voor mannen. Uit de resultaten van Dekkers (2005) blijkt dat dit ook voor de brugpensioenen het geval is. (Dekkers, 2008, blz. 19-39; Europese Commissie, 2005, blz. 55-58; STASIM, 2008)

Dellis, Desmet, Jousten en Perelman (2004) voeren in 2004 een onderzoek naar de geprikkeldheid van het Belgische uittredestelsel in zijn geheel. Ze ontwikkelen dus geen aparte analyse per uittredestelsel. Interessant aan hun onderzoek is dat zij reeds vanaf de leeftijd vanaf 50 jaar de maatstaven berekenen. Bij Dekkers (2005) werd de simulatie toegepast vanaf de toegankelijkheidsleeftijd van het bestudeerde uittredestelsel. Een negatief punt van het hier besproken onderzoek is dat de data waarop het simulatiemodel toegepast werd betrekking hebben op het jaar 1995. Uit de resultaten voor wat betreft AC blijkt dat reeds vanaf 50 jaar de aangroei van het pensioenpatrimonium daalt naarmate men één jaar later de arbeidsmarkt verlaat. Vanaf de leeftijd van 50 jaar stimuleert het Belgische uittredestelsel dus het verlaten van de arbeidsmarkt. In het geval verondersteld wordt dat de persoon in één keer beslist over zijn uitrede wijst de PV er wel op dat het voor vrouwen interessant blijft tot 60 jaar in de arbeidsmarkt te blijven omdat de verwachte maximale aangroei van de uitkering dan niet negatief is. De korte loopbaanvoorwaarde voor vrouwen in geval van het pensioen zou hier de oorzaak van zijn. Voor mannen geldt dit niet. (Dellis, Desmet, Jousten en Perelman, 2004, blz. 41 – 98; Dekkers, 2008, blz. 19-39; HRW, 2004, blz.160 – 163)

Op basis van de resultaten van Dekkers (2005) kan geconcludeerd worden dat beide stelsels aanzetten tot vervroegde uitrede uit de arbeidsmarkt, maar dat het brugpensioenstelsel toch een grotere financiële prikkel inhoudt dan het vervroegde pensioenstelsel. Buiten de option value wijzen immers alle resultaten erop dat het optimaal is de arbeidsmarkt zo snel mogelijk te verlaten. Het bestaan van de prikkel in beide stelsels wordt door Dekkers (2005) gerechtvaardigd door de gunstigere fiscale en parafiscale positie van een uitkeringsgerechtigde in vergelijking met een werkende. Omdat ook STASIM de uitgebreide RSZ- en bedrijfsvoorheffingreglementering in zijn resultaten verwerkt werd deze conclusie ook eerder in punt 4.1.2.2. en 4.1.2.3. getrokken. In het MEP wordt ook vastgesteld dat interessante combinatiemogelijkheden van het brugpensioen en het rustpensioen de belangrijkste oorzaak zijn van de opvallend hogere financiële prikkel van het brugpensioen. Doordat de Belgische wetgeving interessante combinatiemogelijkheden toelaat, daalt de arbeidsmarktparticipatie van oudere werknemers op de arbeidsmarkt. Deze financieel interessante combinatie werd in punt 4.1.2.3. reeds cijfermatig onderbouwd met de resultaten van STASIM. Zowel de studie van Dekkers (2005), de berekeningen met STASIM als de studie van Dellis, Jousten, Desmet en Perelman (2002) wijzen dus op belangrijke financiële prikkels uitgaande van de uittredestelsels. Bovendien blijkt uit de resultaten dat de meeste

mensen kiezen voor het financieel prikkelendste systeem daar het grootste aandeel uittreedt via het brugpensioen. (Dekkers, 2008, blz. 19-39; Dellis, Desmet, Jousten en Perelman, 2004, blz. 41 – 98; STASIM, 2008)

4.1.4. Conclusie

Uit de berekeningen van STASIM bleek een eerste indicatie van hoge financiële prikkels in Belgische uittredestelsels, maar ook van het feit dat uittreeders doorgaans kiezen voor het financieel aantrekkelijkste uittredestelsel. De micro-simulatiemodellen besproken in punt 4.1.3. komen tot dezelfde conclusies. Vooral op het gebied van het brugpensioen en het pensioenstelsel voorziet de wetgeving reeds bij een vroege uittredeleeftijd in een interessante financiële situatie na het verlaten van de arbeidsmarkt.

4.2. Vergelijkende landenstudie

In dit deel wordt onderzocht in welke mate de financiële geprikkeldheid van het Belgische systeem een verklaring kan bieden voor de lage Belgische arbeidsmarktparticipatiegraad van 50- tot 64- jarigen in vergelijking met het buitenland.

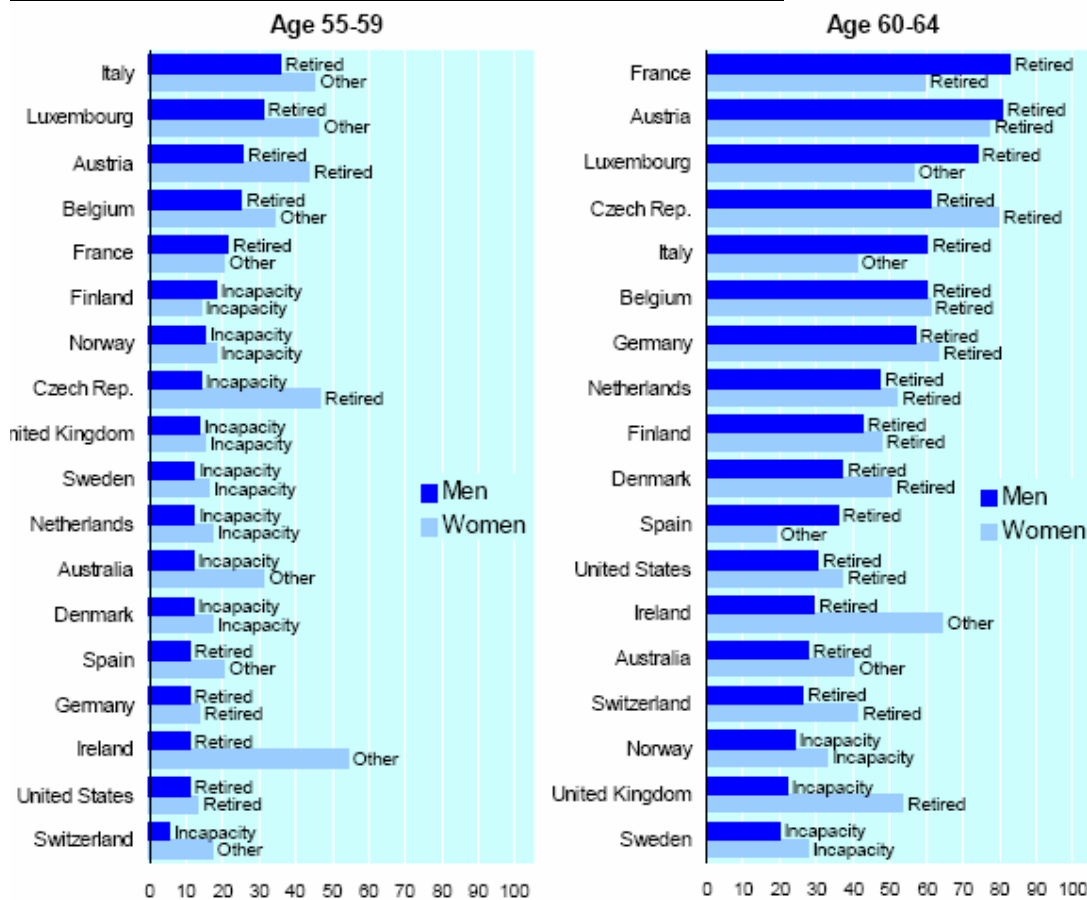
4.2.1. Uittredekanalen internationaal vergeleken

Met het oog op het vergelijken van financiële prikkels in de pensioen- en sociale zekerheidsstelsels van de verschillende landen is het allereerst van belang zicht te krijgen op het verschil in het gebruik van uittredekanalen tussen landen. Op deze manier wordt een zicht verkregen op welk kanaal mogelijk het meest financieel geprikkelde kanaal is in België.

Omwille van de grote diversiteit in de uittredekanalen tussen de landen zijn internationale vergelijkingen op dit gebied niet evident. Een eerste indicator aan de hand van dewelke verschillen tussen landen in de aanwending van verschillende uittredekanalen gemeten kunnen worden zijn de redenen die ouderen zelf geven aan het feit dat ze niet werken. De hoofdredenen voor elk land wordt afgebeeld in figuur 6.⁵⁴ (OESO, 2006, blz. 42)

⁵⁴ Er werd geopteerd de gegevens van de OESO(2006) te gebruiken daar uit de literatuur in het algemeen weinig bruikbare informatie voortkomt voor het vergelijken van uittredekanalen over de landen heen. Tevens is ook het feit dat deze studie een opsplitsing maakt tussen de leeftijdscategorieën 55-59 en 60-64 een voordeel. Eurostat (2008) voorziet immers niet in recente gegevens die de vergelijking tussen deze beide leeftijdscategorieën mogelijk maken. (OESO, 2006, blz. 41-45; Eurostat, 2008)

Figuur 6: Hoofdredenen voor niet-activiteit in verschillende landen in % van de totale populatie in de betrokken leeftijdscategorie (2003)(in %)

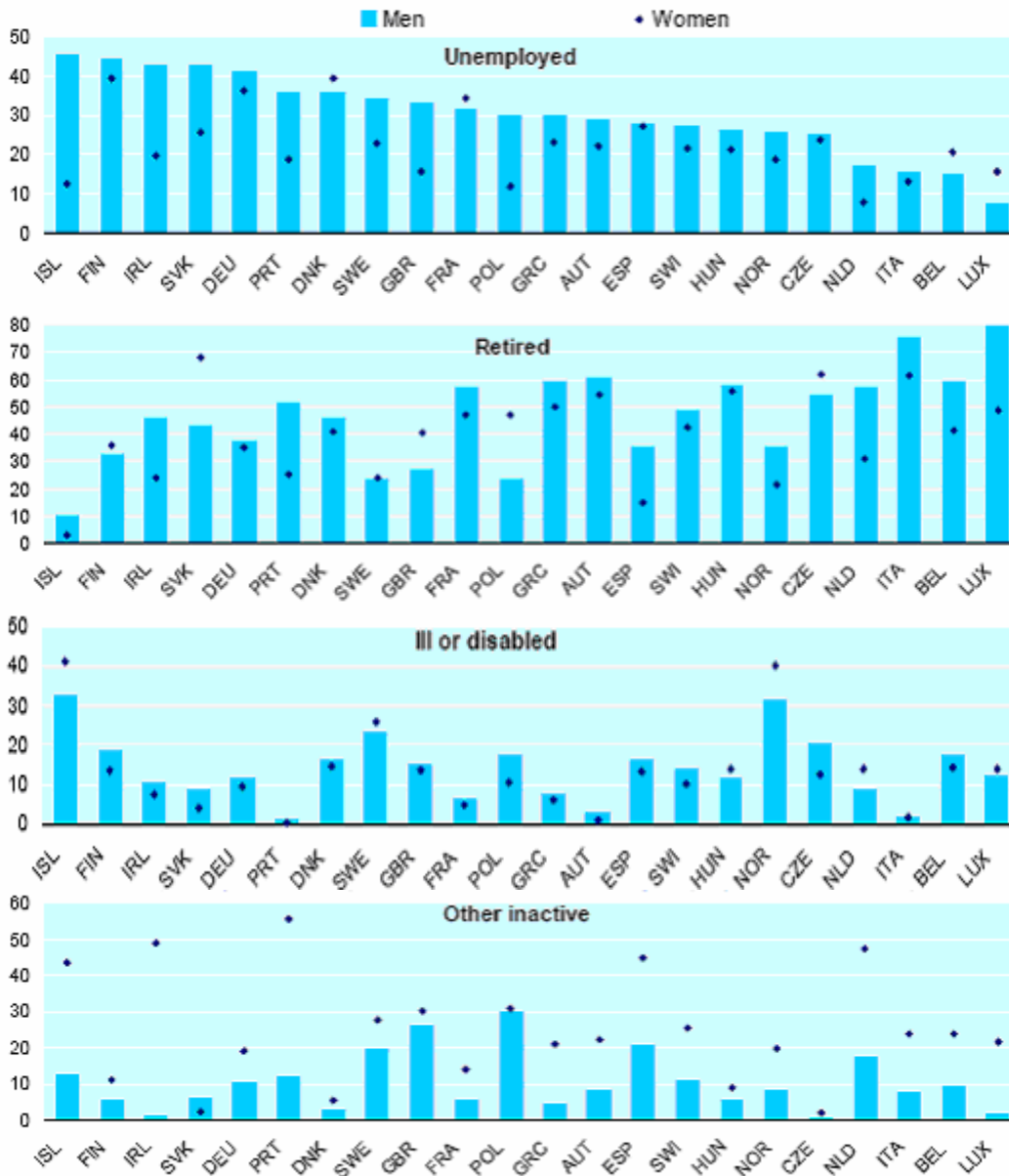

Bron: OESO (2006). *Live longer, work longer*, Paris.

Uit cijfers van de OESO (2006) blijkt een grote diversiteit in uittredekanalen overheen de landen. Het grootste deel van de 60-64 jarigen in België geeft als belangrijkste oorzaak voor inactiviteit het feit dat ze gepensioneerd zijn. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Voor wat betreft de mannen in de categorie van de 55-59 wordt een wat onverwacht resultaat bekomen daar het grootste aandeel zichzelf bestempeld als gepensioneerd en men in principe pas kan toetreden tot het pensioen vanaf de leeftijd van 60 jaar. De OESO (2006) wijst erop dat er bij de interpretatie van de resultaten rekening mee gehouden moet worden dat mensen zichzelf vaak tot de categorie toewijzen die hen het grootste financiële voordeel oplevert. Omdat in de bevragingen de optie 'brugpensioen' niet kon aangeduid worden kan de afwijking mogelijk ook hierdoor verklaard worden. 55-59 jarigen vrouwen treden vooral uit via andere kanalen. Uit gegevens van Eurostat (2008) blijkt dat zij vooral omwille van familiale of persoonlijke redenen de arbeidsmarkt verlaten. (Eurostat, 2008; OESO, 2006, blz. 42)

Op basis van bevragingen door Eurostat (2008) creëert de OESO (2006) in zijn studie nog een andere indicator die een beeld geeft van het primaire uittredekanaal bij 50- tot – 64 jarigen. (OESO, 2006, blz. 44)

Figuur 7: Primaire uittredekanaalen overheen landen in % van de totale populatie 50-tot 64-jarigen (2003) (in %)

Bron: OESO (2006). *Live longer, work longer*, Paris.

De indicator werd ontwikkeld op basis van bevragingen van uittrekders tussen 50 en 64 jaar die een jaar voorheen nog werkten. Het grootste deel van de Belgische uittrekders blijkt het vervroegde pensioen als primair uittredekanaal te gebruiken. Dit geldt voor zowel mannen als vrouwen. Er blijken meer mannen uit te stromen in het kanaal van de arbeidsongeschiktheid

dan in de werkloosheid. Bij vrouwen is dit net andersom. Hier ziet men een grotere uitstroom via de werkloosheid dan de arbeidsongeschikt. Vrouwen treden ook nog opvallend vaak uit in andere kanalen. (OESO, 2006, blz. 43 - 44)

Omdat het grootste aandeel van de Belgische uittreeders de arbeidsmarkt verlaat via het pensioenstelsel kan geconcludeerd worden dat de lage arbeidsmarktparticipatie mogelijk te verklaren is door vermoedelijke hoge financiële prikkels in dit uittredestelsel.

4.2.2. Financiële prikkels in pensioen- en sociale zekerheidssystemen vergeleken voor verschillende landen op basis van een literatuurstudie

4.2.2.1. Pensioenstelsel

In dit onderdeel wordt getracht financiële prikkels in het Belgische pensioenstelsel te detecteren. Eerst worden de toegankelijkheidsmaten toegelicht. Vervolgens wordt ook de financiële aantrekkelijkheid verder onderzocht.

4.2.2.1.1. Toegankelijkheid

Het pensioen kent twee maten van toegankelijkheid, met name de minimale vervroegde pensioenleeftijd en de officiële pensioenleeftijd. In wat volgt wordt onderzocht in welke mate beiden een effect hebben op het werkelijke uitredegedrag van ouderen.

Over het effect van de toegankelijkheidsleeftijd tot het pensioensysteem op het uitredegedrag van 50- tot 64-jarigen komen er in de literatuur tegengestelde visies voor.

Volgens de visie van de optiewaardering bij de pensioenbeslissing die in 1990 door Stock en Wise ontwikkeld werd bepalen de toegankelijkheidsleeftijden van zowel het vervroegde als het officiële pensioen de werkelijke leeftijd waarop individuen de arbeidsmarkt verlaten niet. Individen zijn rationeel vooruitdenkende wezens die uitreden op het moment waarop hun welvaartsniveau optimaal is. Hiervoor maken ze doorheen hun ganse levenscyclus een afweging tussen consumptie (werktijd) en vrije tijd (pensioen). Indien ze vroeger dan de minimale toegankelijkheidsleeftijd willen uitreden kunnen ze bij de banken gaan lenen om de financiële achteruitgang te overbruggen. Indien ze langer dan de officiële pensioenleeftijd aan het werk willen blijven kunnen ze hun pensioen sparen. Volgens deze visie wordt het werkelijke uitredemoment in de levenscyclus van een individu enkel bepaald door het niveau van de opgebouwde pensioenwelvaart en de impliciete taks op de extra jaren arbeid. Tabel 7 geeft een eerste indicatie voor de gebrekkige verklaringskracht van deze theorie. (HRW, 2004, blz. 155; Duval, 2003, blz. 9 – 10)

Tabel 7: Officiële, vervroegde en effectieve gemiddelde uittredeleeftijd uit de arbeidsmarkt (2006) (in absolute getallen)

	Mannen			Vrouwen		
	Officieel	Vervroegd	Effectief	Officieel	Vervroegd	Effectief
	2006	2006	2006	2006	2006	2006
Australië	65	55		62.5	55	
Oostenrijk	65	62		60	60	
België	65	60	59.1	64 ²	60	59.6
Canada	65	60		60	60	
Tsjechische Republiek	63	60	61.3	59 – 63*	56 – 60*	58.9
Denemarken	65**	60-65 ****	62.6	65***	60-65****	61.6
Finland	65	62	60.2	65	62	61.1
Frankrijk	60	57	58.5	60	57	60.8
Duitsland	65	63	61.4	65	63	61.3
Ierland	66	Niet mogelijk	63.4	66	Niet mogelijk	64.6
Italië	65	60	58.8	60	57	58.8
Japan	65	60		65	60	
Korea	60	55		60	55	
Luxemburg	65	57		65	57	
Nederland	65	60	61.1	65	60	61.4
Noorwegen	67	62	61.1	67	62	61.1
Spanje	65	60	61.5	65	60	62.8
Zweden	65	61	63.1	65	61	62.4
Zwitserland	65	63	61.3	64	62	61.3
Verenigd Koninkrijk	65	Niet mogelijk	62.9	60	Niet mogelijk	61.4
Verenigde Staten	67	62		67	62	
Griekenland	65	55	61.0	60****	55	61.0
Hongarije	62	60	60.3	60	57	58.7
Polen	65	Enkel voor specifieke groepen	60.0	60	Geen vaste leeftijd maar vrouwen wel mogelijkheid vervroegd uit te treden	55.8
IJsland	67	62		67	62	
Mexico	65	60		65	60	
Nieuw-Zeeland	65	Niet mogelijk		65	Niet mogelijk	
Portugal	65	55	61.2	65	55	63.1
Slowakije	62	Geen vaste leeftijd	60.3	62	Geen vaste leeftijd	57.0
Turkije	60	Niet mogelijk		55	Niet mogelijk	

* Pensioenleeftijd voor vrouwen varieert afhankelijk van het aantal kinderen.

** België: De officiële pensioenleeftijd voor vrouwen wordt 65 in 2009.

*** Denemarken: 67 jaar indien geboren vóór 1939.

****Denemarken: Parttime vervroegd pensioen mogelijk tussen 60 – 65 voor diegenen die nog 12 tot 30 uren per week blijven werken.

*****Griekenland: 65 voor vrouwen die na 1993 de arbeidsmarkt betreden hebben.

Bron: Eigen bewerking op basis van gegevens OESO (2007). *Pensions at a glance: Public policies across OECD Countries*, Paris en Eurostat (2008). *Databank cijfergegevens Eurostat*. Geraadpleegd op 10 februari 2008 uit:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL.

Als de toegankelijkheidsleeftijd van de pensioenregelingen niet belangrijk is kan de vraag gesteld worden waarom uit de cijfers blijkt dat ouderen uittreden rondom de toegankelijkheidsleeftijden.

Door te stellen dat de toegankelijkheidsleeftijd bij de uittredebeslissing uit de arbeidsmarkt van geen belang is ziet de visie van de optiewaardering een aantal belangrijke elementen over het hoofd. Allereerst duidt Duval (2003) op het feit dat niet alle individuen evenveel toegang hebben tot leningen om de financiële terugval bij pensionering voor de minimale toegankelijkheidsleeftijd te overbruggen. Personen die willen uittreden wachten ten gevolge hiervan de leeftijd van vervroegde uittrede af. Duval (2003) en Elchardus en Cohen (2003) stellen vast dat er vaak uitgetreden wordt op de toegankelijkheidsleeftijden omdat deze leeftijden maatschappelijk als de normale uittredeleeftijd bekeken worden. Volgens een onderzoek van Lumsdaine, Stock en Wise (1995) naar de verklaringen voor de verhoogde frequentie van uitstappen uit de arbeidsmarkt op 65 jaar, biedt het feit dat uittrede op deze leeftijd sociaal-cultureel ingebed zou zijn geen afdoende verklaring voor de verhoogde uittrede. Zij stellen dat de leeftijd van 65 jaar immers enkel de algemene aanvaarde uittredeleeftijd kan zijn in het geval de opportunitetskost van doorwerken tot deze leeftijd niet te hoog is. In hun berekeningen stellen zij echter het tegengestelde vast.⁵⁵ Deze resultaten nemen niet weg dat de normaliteitsthese niet opgaat voor de minimale toegankelijkheidsleeftijd van het vervroegde pensioen. Een derde oorzaak volgens Duval (2003) waarom vaak op de toegankelijkheidsleeftijd uitgetreden wordt, is het gebrek aan informatie over de pensioenopbouw tijdens de jaren dat men na de toegankelijkheidsleeftijd doorwerkt. Ten laatste is het niet overal toegestaan te blijven doorwerken na het bereiken van de officiële pensioenleeftijd. (Duval, 2003, blz. 10 – 11; Elchardus en Cohen, 2003, blz. 1-14; Lumsdaine, Stock en Wise, 1995, 23 - 26)

Samwick (1998) en Coile en Gruber (2000) hebben getracht het model van Stock en Wise (1990) te corrigeren zodat ze beter voorspellingen van de uittredekan op een bepaalde leeftijd kunnen bieden. Samwick (1998) vergelijkt het wealth accrual model met het option value model en komt tot de conclusie dat de option value een betere voorspeller is van de werkelijke

⁵⁵ Lumsdaine, Stock en Wise (1995) onderzoeken verklaringen voor het hoge aantal uittrekders op 65 jaar op basis van data van drie bedrijven. Uit hun studie blijkt dat zowel de demografische samenstelling, als het feit dat in hun dataset maar weinig mensen zitten die werken tot 65 geen afdoende verklaring kunnen bieden. Ook de grote financiële prikkels in het arbeidsongeschiktheidsstelsel blijken geen verklaring te kunnen bieden voor het werken tot 65 jaar. Tevens stellen ze vast dat de opportunitetskosten van doorwerken tot 65 jaar groot zijn. (Lumsdaine, Stock en Wise, 1995, blz.1-27)

uittredeleeftijd. Coile and Gruber (2000) schatten hetzelfde model als Stock and Wise maar dan met betere data. Zij bevestigen dat modellen die de toekomst op de lange termijn in de beslissing betrekken betere voorspellers zijn. De conclusie hier is echter dat beide modellen er niet in slagen te verklaren waarom de uittredekans dan precies zo hoog is op de minimum toegankelijkheidssystemen van de uittredestelsels. (Coile en Gruber, 2000, blz. 25-29; Samwick, 1998, blz. 1-31)

In tegenstelling tot Stock en Wise (1990) wordt er in andere studies een groot belang toegekend aan de toegankelijkheidsleeftijden tot het pensioenstelsel.

Volgens de OESO (2006) is de minimumleeftijd waarop men van een vervroegd pensioen kan genieten een uitzonderlijk belangrijke indicator voor vervroegd uittredegedrag. Deze stelling wordt onderbouwd door de vaststelling dat zowel in actuariële⁵⁶ als niet-actuariële systemen de minimale vervroegde pensioenleeftijd een groot effect heeft op de uittredebeslissing. Dit laatste verband wordt bevestigd door de specifieke situatie in de VSA waar een groot deel van de ouderen, ondanks een evenredige toename van de toekomstige pensioenrechten ingeval van een extra jaar doorwerken, toch uittreedt rond de minimumleeftijd van 62 voor vervroegde pensionering. Gustman en Steinmeier (2002) bevestigden dat dit laatste kan verklaard worden door grote verschillen in tijdsvoorkeuren binnen de Amerikaanse bevolking. Zij beweren dat diegenen met een hoge tijdsvoorkeur doorgaans moeten doorwerken tot 62 jaar omdat ze niet genoeg gespaard hebben om de arbeidsmarkt vroeger te verlaten. Bovendien houdt deze groep ook geen rekening met de verhoudingsgewijze stijging van uitkeringen indien men later de arbeidsmarkt verlaat. Pas vanaf 62 jaar blijken de verkeken uitkeringen indien men doorwerkt toch van belang te worden. (Gustman en Steinmeier, 2002, blz. 1-33; OESO, 2006, blz. 59)

Jepsen (2002) komt op basis van een internationale vergelijking tot dezelfde conclusie. Zij stelt vast dat werknemers die de arbeidsmarkt verlaten dat meestal doen zodra ze de toegelaten leeftijd bereikt hebben. Gruber en Wise (1997) stellen voor alle onderzochte landen⁵⁷ vooral piekmomenten vast rond de minimale toegankelijkheidsleeftijden van het pensioenstelsel. Er wordt dus vermoed dat vooral de minimale toegankelijkheidsleeftijd een

⁵⁶ Zie definitie hoofdstuk 2.

⁵⁷ België, Frankrijk, Italië, Nederland, Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Spanje, Canada, Verenigde Staten, Zweden en Japan. (Gruber en Wise, 1997, blz. 21)

grote invloed heeft op de effectieve uittredeleeftijd. Gruber en Wise (1997) bevestigen dit vermoeden door de vaststelling dat slechts een klein aandeel de officiële pensioenleeftijd afwacht om uit te treden. Lumsdaine, Stock en Wise (1995) sluiten hier met hun studie bij aan doordat ze geen plausibele verklaringen konden vinden voor de hoge frequentie ouderen die op 65 jaar de arbeidsmarkt verlaten. Tevens stelt ook de OESO (2007) in 2007 vast dat indien de officiële pensioenleeftijd hervormd wordt, men toch nog vooral uittreedt op vervroegde pensioenleeftijden. (Jepsen, 2002, blz. 25-45 ; Gruber en Wise, 1997, blz. 18; OESO, 2007, blz. 7; Lumsdaine, Stock en Wise, 1995, blz. 27)

Ondanks het belang van de minimale pensioenleeftijd blijkt er ook met de officiële pensioenleeftijd een verband te bestaan. Gruber en Wise (1997), Blöndahl en Scarpetta (1998), Vlasblom en Nekkers (2001) en Duval (2003) stellen vast dat des te hoger de officiële pensioenleeftijd, des te hoger de arbeidsmarktparticipatie. Volgens de OESO (2006) kan zo onder andere de lagere arbeidsmarktparticipatiegraad van vrouwen in vergelijking met mannen verklaard worden door het feit dat vrouwen een lagere officiële pensioenleeftijd hebben. (Blöndahl en Scarpetta, 1998, blz. 14-19; Duval, 2003, blz. 10 -11; Groot en Heyma, 2004, blz. 23; Gruber en Wise, 1997, blz. 19 – 22; OESO, 2006, blz. 57-58)

Ondanks recente hervormingen van de pensioenleeftijd naar 65 jaar in vele OECD-landen werken vele pensioensystemen vervroegde uittrede toch nog altijd in de hand. (OESO, 2007, blz.7)

Naast de toegankelijkheidsleeftijden tot het pensioen wijst de OESO (2006) op het feit dat ook de strengheid van de toelaatbaarheidsvoorwaarden van belang zijn. Uit vergelijking van de gegevens verzameld door de ISSA, die de nationale wetgevingen betreffende de uitredestelsels bundelt, blijkt dat toelaatbaarheidsvoorwaarden fel verschillen tussen landen. Het belangrijkste punt dat hieruit blijkt is dat men in België reeds voor de officiële pensioenleeftijd recht heeft op een volledig pensioen in het geval men voldoende loopbaanjaren verzameld heeft. Dit is onder meer ook het geval in Oostenrijk, Tsjechië, Frankrijk, Italië, Japan, Korea en Luxemburg.⁵⁸ In Finland, Canada, Spanje, Zweden en de VSA is het uitgesloten het volledige pensioen te verkrijgen vóór de officiële pensioenleeftijd. (ISSA, 2008; OESO, 2006, blz. 57)

⁵⁸ Niet in alle gevallen moet men voldoen aan een minimum aantal loopbaanjaren. (OESO, 2006, blz. 57)

Vermits België in vergelijking met het merendeel van de andere landen geen lagere toegangsleeftijd heeft tot het vervroegde pensioen en tot het officiële pensioen, kan geconcludeerd worden dat de hoogte van de Belgische toegangsleeftijden geen afdoende verklaring kunnen bieden voor de lagere arbeidsmarktparticipatie van ouderen in België. Tevens is het ook moeilijk om enkel aan de hand van toegankelijkheidsleeftijden een besluit te vormen omdat ook de financiële aantrekkelijkheid van de uitredestelsels fel kunnen verschillen tussen landen. Landen waarin een lagere minimale toegankelijkheidsleeftijd samen gaat met een lagere financiële prikkel kunnen minder geprikkeld worden om uit te treden dan wanneer er een hoge financiële prikkel is. Wel kan op basis van een studie van de OESO(2006) geconcludeerd worden dat de minder strenge Belgische toegankelijkheidsvereisten van het pensioenstelsel een verklaring kunnen vormen voor de lagere arbeidsmarktparticipatie van ouderen in België.⁵⁹ (OESO, 2006, blz. 57)

4.2.2.1.2 Financiële aantrekkelijkheid

De internationale literatuur is het er unaniem over eens dat des te hoger de vervangingsratio's van de vervroegde uitredestelsels, des te lager de arbeidsmarktparticipatie. (Blöndahl en Scarpetta, 1998, blz. 15 ; Duval, 2003, blz. 1-34 ; Groot en Heyma, 2004, blz. 21; Gruber en Wise, 1997, blz. 22; HRW, 2004, blz. 158; OESO, 2006, blz. 59 – 60)

De vervangingsratio's van het pensioenstelsel worden afgebeeld in tabel 8.

⁵⁹ Op basis van de verzamelde gegevens kan dit echter wel geen afdoende verklaring bieden voor de specifiek lagere participatiegraad van ouderen in België daar ook in andere landen dezelfde regel geldt. Desalniettemin mag het effect van de strengheid van de toegankelijkheidsvereisten niet genegeerd worden. (OESO, 2006, blz. 57)

Tabel 8: Netto- en bruto-vervangingsratio's pensioenstelsel* (2007) (in %)

LANDEN	Netto-vervangingsratio	Bruto-vervangingsratio
1. Griekenland	110.1	95.7 (1)
2. Turkije	104.0	72.5 (9)
3. Hongarije	102.2	76.9 (7)
4. Nederland	96.8	81.9 (3)
5. Luxemburg	96.2	88.3 (2)
6. Oostenrijk	90.9	80.1 (5)
7. Denemarken	86.7	75.8 (8)
8. Spanje	84.5	81.2 (4)
9. IJsland	84.2	77.5 (6)
10. Italië	77.9	67.9 (10)
11. Polen	74.9	61.2 (14)
12. Slowakije	72.9	56.7 (18)
13. Korea	71.8	66.8 (11)
14. OESO	70.1	58.7 (16)
15. Noorwegen	69.3	59.3 (15)
16. Portugal	69.2	54.1 (19)
17. Finland	68.8	63.4 (12)
18. Tsjechië	64.4	49.1 (21)
19. Zwitserland	64.3	58.4 (17)
20. Zweden	64.0	62.1 (13)
21. Frankrijk	63.1	51.2 (20)
22. België	63.0	40.4 (25)
23. Duitsland	58.0	39.3 (26)
24. Canada	57.4	43.9 (22)
25. Australië	56.4	43.1 (23)
26. Verenigde Staten	52.4	41.1 (24)
27. Nieuw-Zeeland	41.7	39.7 (27)
28. Verenigd Koninkrijk	41.1	30.8 (31)
29. Japan	39.2	34.4 (29)
30. Ierland	38.5	32.5 (30)
31. Mexico	38.3	35.8 (28)

*Vervangingsratio's voor een gemiddelde verdiener.

Bron: OESO (2007). *Pensions at a glance: Public policies across OECD Countries*, Paris.

Uit de cijfers van de OESO (2007) kan geconcludeerd worden dat het Belgische pensioenstelsel in vergelijking met het buitenland hogere financiële prikkels bevat. In punt 4.1.2.2. werd reeds de conclusie getrokken dat er in België grote verschillen zijn tussen de bruto- en de netto-vervangingsratio's. In deze sectie wordt vastgesteld dat België tot de landen behoort met het hoogste verschil. Enkel Turkije heeft nog een groter verschil. De belangrijkste oorzaak van de grotere prikkel in België zit hem enerzijds in de (para)fiscaal gunstigere situatie van het pensioen in vergelijking met het arbeidsinkomen. Keenay en Whitehouse (2003) constateren in Europa wel een algemeen gunstigere (para)fiscale situatie voor uitgetreden ouderen. Anderzijds is de Belgische netto-vervangingsratio in vergelijking

met het buitenland over het algemeen lager. Omdat men in verhouding tot het laatst verdiende nettoloon in België dus een kleiner netto vervangend inkomen krijgt is het verschil in taksen tussen het vervangende inkomen en het arbeidsinkomen ook groter.⁶⁰ Uit de resultaten van de OESO (2007) blijkt daarnaast dat België ook voor de laagste lonen een gunstigere positie voorziet.⁶¹ Hier is het verschil tussen de bruto- en de netto-vervangingsratio voor de laagste looncategorie in vergelijking met het buitenland immers het hoogst. In een aparte analyse voor België bevestigt Pestieau (2001) tevens dit verband. Hij stelt vast dat de laagste inkomensdecielen een opvallend hogere impliciete taks op doorwerken hebben. Mede wordt dit verklaard door grote verschil in (para)fiscale druk vóór en na uittrede.⁶² De laagste verschillen tussen de bruto- en de netto-vervangingsratio worden gedetecteerd in Nieuw-Zeeland en Zweden. (Keenay en Whitehouse, 2003, blz. 26-29; OESO, 2007, blz. 34; Pestieau, 2001, blz. 5-10)

Zoals vermeld in hoofdstuk 2 geeft de grootte van het pensioenpatrimonium gemeten op het moment van uittrede een duidelijker beeld van de financiële positie na het verlaten van de arbeidsmarkt dan de vervangingsratio's. Uit het pensioenenrapport van de OESO (2007) blijkt dat niet enkel de vervangingsratio's in België lager zijn vergeleken met het buitenland, maar dat de ganse toekomstige stroom van pensioeninkomsten op het moment van uittrede lager ligt. Het netto pensioenpatrimonium⁶³ van een gemiddeld verdienende Belgische man heeft op het moment van uittrede een waarde van 5.6 keer het jaarlijkse bruto arbeidsinkomen.⁶⁴ België staat hiermee bij mannen op de derde laatste plaats. Het OESO-gemiddelde bedraagt 8.1. Het bruto pensioenpatrimonium⁶⁵ ligt met een waarde van 6.2 iets hoger. Wat wil zeggen dat de pensioenen onder een (para)fiscale druk staan. In vergelijking met het gemiddelde verschil tussen het bruto en netto pensioenpatrimonium van de OESO voor een gemiddeld verdienende man, met name 1.3, is het Belgische verschil van 0.6 laag. De (para)fiscale druk

⁶⁰ De inkomstenbelasting is immers progressief. (Keenay en Whitehouse, 2003, blz. 23)

⁶¹ Zie bijlage 9.

⁶² Doordat ze met hun loon niet altijd aan de minimumgrens van het belastbare inkomen komen, profiteren ze vaak niet volledig van het gunstige verschil tussen de belastingdruk op vervangende inkomens en arbeidsinkomens voor de laagste lonen. (OESO, 2007, blz. 34)

⁶³ Huidige waarde van de toekomstige stroom pensioeninkomsten gecorrigeerd voor taksen en sociale voorheffingen betaald op pensioenuitkeringen. Bij de berekeningen werd een actualiseringsfactor gebruikt van 2%. Wat betreft de levensverwachting wordt rekening gehouden met voorspellingen voor het jaar 2040. (OESO, 2007, blz. 40 – 42)

⁶⁴ Het pensioenpatrimonium wordt afgespiegeld ten opzichte van het bruto jaarlijkse inkomen omdat de OESO het effect van belastingen op het arbeidsinkomen wil uitzuiveren. (OESO, 2007, blz. 40-43)

⁶⁵ Huidige waarde van de toekomstige stroom pensioeninkomsten niet gecorrigeerd voor taksen en sociale voorheffingen. Bij de berekeningen werd een actualiseringsfactor gebruikt van 2%. Wat betreft de levensverwachting wordt rekening gehouden met voorspellingen voor het jaar 2040. (OESO, 2007, blz. 40 – 42)

op de pensioenuitkeringen is dus in vergelijking met het buitenland in België veel lager. Uit de cijfers blijkt dat vrouwen een hoger pensioenpatrimonium hebben dan mannen. Tevens is er geen verschil tussen het bruto en netto pensioenpatrimonium voor de laagste lonen daar zij niet belast worden op hun uitkering. De gegevens worden voorgesteld in tabel 9. (OESO, 2007, blz. 40 – 43)

Tabel 9: Netto pensioenpatrimonium volgens geslacht en inkomen (2007) (in absolute getallen)

	Mannen			Vrouwen		
	0.5	1	2	0.5	1	2
Australië	12.5	7.3	4.3	14.6	8.4	5
Oostenrijk	11	9	5.7	12.8	10.4	6.6
België	8.8	5.6	3.1	10.2	6.5	3.6
Canada	11.5	6.6	3.3	13.4	7.7	4.0
Tsjechië	13	8.1	4.8	15.3	9.5	5.6
Denemarken	13.4	8.0	5.3	15.4	9.2	6.1
Finland	9.6	7.4	6.6	11.4	8.8	7.8
Frankrijk	10.8	8.1	6.6	12.4	9.3	7.6
Duitsland	6.2	6.3	4.2	7.9	7.0	4.9
Griekenland	14.3	13.0	11.1	16.5	15.1	12.8
Hongarije	12.4	10.8	8.9	15.3	13.4	11.0
IJsland	14.7	9.1	7.6	16.6	10.2	8.6
Ierland	11.5	5.8	2.9	13.7	6.9	3.4
Italië	10.0	8.4	7.4	10.7	9.4	8.2
Japan	7.2	5.3	4.0	8.2	5.9	4.5
Korea	13.7	9.1	6.0	16.3	10.8	7.1
Luxemburg	19.6	15.6	12.7	24	19.1	15.5
Mexico	7.0	4.8	4.5	8.5	4.8	4.5
Nederland	13.5	12.3	10.5	15.8	14.3	12.3
Nieuw-Zeeland	12.2	6.1	3.0	14.3	7.1	3.6
Noorwegen	10.1	8.3	5.6	11.8	9.7	6.6
Polen	7.2	7.0	6.9	7.9	7.3	7.1
Portugal	10.5	7.9	7.4	12.3	9.2	8.7
Slowakije	8.8	8.8	8.8	10.7	10.7	10.7
Spanje	11.0	10.1	7.9	12.9	11.9	9.3
Zweden	9.5	7.2	6.8	10.9	8.2	7.8
Zwitserland	10.1	8.1	4.2	12.4	9.9	5.2
Turkije	9.2	9.2	9.2	10.7	10.7	10.7
Verenigd Koninkrijk	7.9	4.5	2.5	9.1	5.2	2.8
Verenigde Staten	7.9	5.7	4.3	9.2	6.6	5.0
OESO	10.9	8.1	6.2	12.7	9.4	7.2

Bron: OESO (2007). *Pensions at a glance: Public policies across OECD Countries*, Paris.

Tabel 10: Bruto pensioenpatrimonium volgens geslacht en inkomen (2007) (in absolute getallen)

	Mannen			Vrouwen		
	0.5	1	2	0.5	1	2
Australië	12.5	7.3	4.6	14.6	8.4	5.4
Oostenrijk	12.2	11.7	8.1	14.2	13.5	9.4
België	8.8	6.2	3.6	10.2	7.2	4.2
Canada	11.5	6.7	3.4	13.4	7.8	4.0
Tsjechië	13	8.1	4.8	15.3	9.5	5.6
Denemarken	13.4	8.0	5.3	15.4	9.2	6.1
Finland	9.6	7.4	6.6	11.4	8.8	7.8
Frankrijk	10.8	8.1	6.6	12.4	9.3	7.6
Duitsland	7.2	7.2	5.5	8.6	8.6	6.5
Griekenland	14.3	14.3	14.3	16.6	16.6	16.6
Hongarije	12.4	12.4	12.4	15.4	15.4	15.4
IJsland	17.7	11.8	11.0	20.0	13.3	12.3
Ierland	11.5	5.8	2.9	13.7	6.9	3.4
Italië	10.0	10.0	9.9	10.7	10.7	10.6
Japan	7.9	5.7	4.5	8.9	6.4	5.1
Korea	13.9	9.3	6.3	16.6	11.1	7.5
Luxemburg	21.8	19.3	18.0	26.6	23.5	22.0
Mexico	7.0	4.8	4.5	8.5	4.8	4.5
Nederland	14.9	15.1	15.2	17.4	17.7	17.8
Nieuw-Zeeland	14.7	7.4	3.7	17.3	8.6	4.3
Noorwegen	11.5	10.2	7.3	13.4	11.3	8.5
Polen	8.4	8.4	8.4	8.9	8.6	8.6
Portugal	10.5	7.9	7.7	12.3	9.2	9.0
Slowakije	8.8	8.8	8.8	10.7	10.7	10.7
Spanje	12.2	12.2	10.1	14.3	11.4	12.0
Zweden	12.6	10.0	10.5	14.4	11.4	12.0
Zwitserland	10.7	9.8	5.1	13.1	12.0	6.3
Turkije	9.2	9.2	9.2	10.7	10.7	10.7
Verenigd Koninkrijk	8.0	4.6	2.5	9.1	5.3	2.9
Verenigde Staten	7.9	5.9	4.6	9.2	6.8	5.3
OESO	11.8	9.4	7.8	13.7	10.9	9.0

Bron: OESO (2007). *Pensions at a glance: Public policies across OECD Countries*, Paris.

Op basis van gegevens betreffende het pensioenpatrimonium kan echter geen sluitende conclusie getrokken worden over de al niet grotere financiële prikkels in België. Uit de empirische literatuur blijkt immers dat niet zozeer de grootte van het pensioenpatrimonium dan wel de verandering een belangrijke significante invloed heeft op de uittredekans. Een nadelig punt van de data van de OESO bestaat er daarnaast in dat de grootte van het pensioenpatrimonium onderschat wordt doordat geen rekening gehouden wordt met de (para)fiscale druk op de inkomens vóór uitrede. (Dekkers, 2005, blz. 10-13; OESO, 2007, blz. 40 – 43)

Er kan geconcludeerd worden dat een verklaring voor de lage Belgische arbeidsmarktparticipatie niet te vinden is in het feit dat men in België doorgaans hogere pensioenen zou krijgen. Zowel uit de vergelijking van de Belgische netto-vervangingsratio's als het Belgische netto pensioenpatrimonium met het buitenland blijkt dit niet het geval te zijn. Wel wordt geconstateerd dat het verschil tussen de (para)fiscale druk op het arbeidsinkomen en het vervangende inkomen in België zeer hoog is. Tevens wordt hier ook het verband vastgesteld in punt 4.1.2.2., dat een lagere netto-vervangingsratio niet zozeer een lagere financiële prikkel met zich meebrengt, bevestigt. Het verschil in (para)fiscale druk heeft ook zijn weerslag op de impliciete belasting op doorwerken. Deze indicator wordt in de empirische literatuur verheven tot de belangrijkste oorzaak van de lage Belgische arbeidsmarktparticipatie. (Crawford en Lilien, 2002, blz. 1 – 4; Gruber en Wise, 1997, blz. 20; Pestieau, 2001, blz. 10)

Naast de hoogte van de vervangende inkomens en het verschil in (para)fiscale druk vormt ook de graad van herverdeling van het pensioenstelsel een belangrijke indicator van financiële aantrekkelijkheid van uitredesystemen.

Disney (1996), Duval (2003), Pestieau (2001) en Cremer, Lozachmeur en Pestieau (2004) lanceren in hun studies de stelling dat des te groter het herverdelende karakter van publieke pensioensystemen, des te vroeger men de arbeidsmarkt verlaat. Indien lagere inkomensgroepen hun totale toekomstige pensioenbedrag onverwacht zien stijgen zonder dat hun bijdragen stijgen, zouden zij een welvaartseffect ervaren dat hun aanzet de arbeidsmarkt vervroegd te verlaten. De hogere looncategorieën zouden volgens Pestieau (2001) ten gevolge hiervan aangemoedigd worden om langer op de arbeidsmarkt te blijven. Bovendien blijkt de impliciete taks op doorwerken een belangrijke oorzaak te zijn van het herverdelende karakter van uitredesystemen. (Cremer, Lozachmeur en Pestieau, 2004, blz. 24- 25; Disney, 1996, blz. 17 – 34; Duval, 2003, blz. 10; Pestieau, 2001, blz. 10)

Het herverdelende karakter van pensioensystemen kan gemeten worden aan de hand van de 'progressiviteitsindex'. Deze index is een afspiegeling van de filosofie die het land in kwestie hanteert over het ethisch nodige en verantwoorde niveau van herverdeling. De progressiviteitsindex varieert tussen 0 en 100. In het geval deze index 0% bedraagt, betekent

dit dat de hoogte van de pensioenuitkering volledig gerelateerd is aan het verdiende inkomen tijdens de loopbaan.⁶⁶ In het geval deze 100% is, is er geen enkel verband met het inkomen.⁶⁷ In tabel 11 worden de progressiviteitsindex afgebeeld voor een aantal landen.⁶⁸ (OESO, 2007, blz. 44 – 45)

Tabel 11: Gini-coëfficiënten van pensioenen en lonen (2007) (schaal van 0 tot 100)

	Gini-coëfficiënt Pensioen	Progressiviteitsindex	Gini-coëfficiënt loon
Australië	7.4	72.8	27.1
België	9.9	54.1	20.7
Tsjechië	8.7	66.6	25.5
Finland	22.4	6.7	23.6
Duitsland	19.5	25.7	26.3
Hongarije	33.4	0.6	33.5
Ierland	0.0	100.0	29.2
Italië	22.8	3.7	23.1
Japan	14.4	45.6	26.4
Korea	14.2	51.9	29.3
Nederland	25.9	0.0	25.1
Noorwegen	13.9	36.9	21.2
Polen	28.8	5.6	30.2
Spanje	25.8	16.9	30.8
Zweden	20.7	10.2	22.7
Verenigd Koninkrijk	5.1	82.8	28.9
Verenigde Staten	16.1	51.0	32.7
OESO 18	17.0	37.1	26.9

Bron: OESO (2007). *Pensions at a glance: Public policies across OECD Countries*, Paris.

Uit tabel 11 blijkt dat er in België geen grote spreiding is in de hoogte van de pensioenuitkeringen. Dit wordt vastgesteld op basis van de lage gini-coëfficiënt van 9.9.⁶⁹ Uit de gini-coëfficiënten van het inkomen blijkt echter dat België de meest gelijke inkomensverdeling heeft van de landen betrokken in de analyse. Uit het verschil met de gini-coëfficiënt van de pensioenverdeling blijkt echter nog wel een duidelijke herverdelende tendens van de pensioenen. Als deze uitgezet wordt op de schaal van de progressiviteitsindex dan blijkt dat deze 54.1% bedraagt. Omdat de progressiviteitsindex dus niet 0% is kan geconcludeerd worden dat het Belgische pensioensysteem herverdelend werkt. België staat hiermee op de vijfde plaats gerangschikt. Uit de literatuur blijkt echter dat er twijfels bestaan over de mate waarin de progressiviteitsindex verschillen in de arbeidsmarktparticipatie van

⁶⁶ Dit is wat er gebeurt in een kapitalisatiestelsel.

⁶⁷ Dit geldt bijvoorbeeld in het geval een basispensioen uitgekeerd wordt dat even hoog is voor iedereen.

⁶⁸ Er werd geopteerd voor deze data omdat deze de verdeling van de pensioenen uitzuiveren voor een al dan niet gelijkmatige inkomensverdeling.

⁶⁹ Gini-coëfficiënt: 0 betekent gelijke verdeling, 100 betekent ongelijke verdeling. Bij de interpretatie van de data moet tevens rekening gehouden worden met het feit dat enkel de verdeling van de pensioenen komende van het publieke pensioenstelsel voorgesteld worden. In geval de private pensioenen betrokken worden, wordt de verdeling ongelijker. (OESO, 2007, blz.44)

ouderen tussen landen kan weg verklaren. Angelsaksische landen hebben immers een hoge arbeidsmarktparticipatie van ouderen en een overwegend herverdelend karakter (gemiddelde index van 87,2%). Zuid-Europese landen hebben gemiddelde arbeidsmarktparticipatie van ouderen, en hebben dan een zeer laag herverdelend karakter. Het verband hoe hoger de herverdeling, hoe lager de arbeidsmarktparticipatie van ouderen blijkt dus niet op te gaan. Een mogelijke verklaring zit hem volgens Duval (2003) in het feit dat het herverdelende karakter niet leidt tot vroegere uittrede uit de arbeidsmarkt indien mensen vroeger geïnformeerd zijn over hun toekomstige pensioen. Feldstein (1974) wijst er op dat des te sneller men immers hiervan op de hoogte is, des te meer gaat men consumeren in plaats van sparen voor het latere pensioen, des te kleiner de toekomstige pensioenwelvaart en des te kleiner de impact hiervan op de pensioenbeslissing. Omdat het geld dan geconsumeerd in plaats van gespaard is gaat men over het algemeen alsnog later de arbeidsmarkt verlaten dan indien het herverdelende karakter pas later bekend wordt. Op de hoogte zijn van de herverdelende werking van publieke pensioensystemen zou dus een positief effect kunnen hebben op de effectieve uittredeleeftijd. (Duval, 2003, blz.10; Feldstein, 1974, blz. 905-926; OESO, 2007, blz. 44)

Geconcludeerd kan worden dat het eerder herverdelende karakter van het pensioensysteem vermoedelijk niet verklaart waarom de arbeidsmarktparticipatie van ouderen in België lager is. In vergelijking met andere landen is de Belgische herverdelingsgraad immers niet opvallend hoog. Tevens blijkt de progressiviteitsindex de verschillen tussen landen in arbeidsmarktparticipatie van 50 tot 64-jarigen niet te kunnen weg verklaren. Het verband dat vastgesteld werd in de literatuur blijkt dus over de landen heen in de realiteit niet bevestigd te kunnen worden. Dit neemt natuurlijk niet weg dat deze herverdeling wel effect kan hebben op de effectieve uittredeleeftijd in België.⁷⁰ (Cremer, Lozachmeur en Pestieau, 2004, blz. 24- 25; Disney, 1997, blz. 17 – 34; Duval, 2003, blz. 10; Pestieau, 2001, blz. 10)

Cremer, Lozachmeur en Pestieau (2004) sluiten zich aan bij deze conclusie. Zij concluderen dat een verschuiving naar een minder herverdelend, of zelfs een neutraal, stelsel niet zo nodig het aantal vervroegde uitreders vermindert. (Cremer, Lozachmeur, Pestieau, 2004, blz. 25)

⁷⁰ In België wijkt men immers al 54,1% af van de absolute staat van geen herverdeling, of met andere woorden een perfect inkomensgerelateerde pensioenstelsel. (OESO, 2007, blz. 45)

Een ander welvaartseffect uitgaande van pensioenstelsels bestaat er volgens Pestieau (2001) en Friedberg en Webb (2003) in dat repartitiestelsels⁷¹ tot vroegere uittrede leiden dan kapitalisatiestelsels⁷². Friedberg en Webb (2003) constateerden op basis van een onderzoek van de Amerikaanse bevolking dat werknemers die vallen onder een kapitalisatiestelsel gemiddeld twee jaar later uittreden uittreden. (Friedberg en Webb, 2003, blz. 1-29; Groot en Heyma, 2004, blz. 33; Pestieau, 2001, blz. 8)

Tabel 12: Spaarsysteem pensioenstelsel in OESO-landen (2007)

	Publiek systeem	Privaat systeem
Australië		DC
Oostenrijk	DB	
België	DB	
Canada	DB	
Tsjechië	DB	
Denemarken		DC
Finland	DB	
Frankrijk	DB + puntensysteem*	
Duitsland	Puntensysteem*	
Griekenland	DB	
Hongarije	DB	DC
IJsland		DB
Ierland		
Italië	NDC	
Japan	DB	
Korea	DB	
Luxemburg	DB	
Mexico		DC
Nederland		DB
Nieuw-Zeeland		
Noorwegen	Puntensysteem*	DC
Polen	NCD	DC
Portugal	DB	
Slowakije	Puntensysteem*	DC
Spanje	DB	
Zweden	NDC	DB + DC
Zwitserland	DB	DB
Turkije	DB	
Verenigd Koninkrijk	DB	
Verenigde Staten	DB	

* Voor elk jaar dat men bijdragen betaalt krijgt men punten. Op het einde van de loopbaan worden die punten dan vermenigvuldigd met een bepaalde waarde die dan de hoogte van het uiteindelijke pensioen bepaalt.

Bron: OESO (2007). *Pensions at a glance: Public policies across OECD Countries*, Paris.

Uit tabel 12 kan geconcludeerd worden dat het publieke pensioenstelsel in België vooral draait op de principes van het repartitiestelsel. Dit zorgt ervoor dat werknemers gestimuleerd

⁷¹ In de internationale literatuur worden deze ook wel defined benefit (DB) systemen genoemd. (Groot en Heyma, 2004, blz. 32-33; OESO, 2007, blz. 21-23)

⁷² In de internationale literatuur worden deze ook wel defined contribution (DC) systemen genoemd. (Groot en Heyma, 2004, blz 32-33; OESO, 2007, blz. 21-23)

worden vroeger de arbeidsmarkt te verlaten. Op basis van deze stelling kan echter niet verklaard worden waarom België in vergelijking met andere landen een dergelijke lage arbeidsmarktparticipatie van ouderen heeft. Het grootste deel van de andere landen heeft immers ook een publiek stelsel dat steunt op het repartitiesysteem. (OESO, 2007, blz. 21 – 23)

Volgens Feldstein (2001) kan de vervroegde uittrede die gerelateerd is aan de repartitiestelsels opgelost worden door een systeem te installeren dat een mix vormt van het kapitalisatie- en het repartitiestelsel. Dit wordt ook wel een ‘denkbeeldig’ kapitalisatiestelsel⁷³ genoemd. Het principe luidt dat men indien men de arbeidsmarkt verlaat het bedrag krijgt dat men doorheen de loopbaan aan bijdragen voor dat stelsel betaald heeft, met daarbovenop een supplement dat corrigeert voor de stijging van de belastingen overheen de jaren. Het verschil met een kapitalisatiestelsel bestaat er in dat dit geld niet gedurende al de tijd op een rekening blijft staan, maar door de overheid gespendeerd wordt aan de huidige uitbetaling van de pensioenen.⁷⁴ In Zweden, Polen en Italië is het publieke pensioenstelsel al over gestapt op een dergelijk systeem. (Feldstein, 2001, blz. 1 – 12, OESO, 2007, blz. 21 - 23)

Met het oog op de toekomst stelt zich de vraag in welke mate de aanvulling van publieke pensioenen met private pensioenen het effect van het repartitiestelsel op de arbeidsmarktparticipatie van ouderen zal verkleinen. Private pensioenen steunen immers vooral op het principe van kapitalisatie.⁷⁵ Gustman en Steinmeier (2002) stellen vast dat private pensioenplannen langer doorwerken stimuleren. De OESO (2007) wijst op de urgentie van aanvullende pensioenstelsels daar enkel Hongarije en het Verenigd Koninkrijk stijgende gemiddelde pensioenen beloven. (Gustman en Steinmeier, 2002, blz. 1; OESO, 2006, blz. 61 – 62)

⁷³ In de internationale literatuur wordt dit ook wel notional defined contribution (NDC) genoemd. (Feldstein, 2001, blz. 1-12; OESO, 2007, blz. 21 – 23)

⁷⁴ Europa is voorstander van dergelijk gemixt systeem daar dit het vrij verkeer van werknemers stimuleert. Als een persoon zijn arbeidsactiviteiten na bijvoorbeeld 15 jaar verplaatst naar een ander land, dan worden de gespaarde sommen overgezet op de rekening van dat nieuwe land. (Feldstein, 2001, blz. 10- 12)

⁷⁵ Dit hoeft niet altijd zo te zijn. Uit gegevens van de OESO (2007) blijkt dat IJsland, Nederland, Zweden en Zwitserland bijvoorbeeld private pensioenstelsels hebben die steunen op het principe van repartitie. (OESO, 2007, blz. 51)

Tabel 13: Percentages die de verschillende onderdelen van het pensioensysteem bijdragen tot de totale pensioenwelvaart (2007) (in %)

	Herverdelende deel			Verzekerende deel			Totaal
	Pensioen gerelateerd aan vermogen	Basis	Minimum	Publiek	Privaat DB	Privaat DC	
Australië	45.8					54.2	100.0
Oostenrijk				100.0			
België			5.4	94.6			100.0
Canada	16.5	34.5		49.0			100.0
Tsjechië		17.2		82.0			100.0
Denemarken	12.5	31.5				56.0	100.0
Finland			1.5	98.5			100.0
Frankrijk	1.3		1.9	96.8			100.0
Duitsland	1.1			98.9			100.0
Griekenland			0.1	99.9			
Hongarije				65.9		34.1	
IJsland	5.7	13.3			81.0		
Ierland		100.0					
Italië	0.1			99.9			
Japan		40.2		59.8			
Korea		51.9		48.1			
Luxemburg		13.3	0.1	86.6			
Mexico		11.8	4.3			83.9	
Nederland		38.2			61.8		
Nieuw-Zeeland		100.0					
Noorwegen		30.1	0.4	58.5		11.1	
Polen			0.3	48.8		50.9	
Portugal			3.5	96.5			
Slowakije			0.2	45.3			
Spanje			0.2	99.8			
Zweden			4.7	49.0	26.4	19.9	
Zwitserland	0.1			68.4	31.5		
Turkije			0.8	99.2			
Verenigd Koninkrijk	0.5	50.8	33.8	15.0			
Verenigde Staten				100.0			
OESO	2.8	1.9	17.8	57.7	6.7	12.2	

Bron: OESO (2007). *Pensions at a glance: Public policies across OECD Countries*, Paris.

Uit de cijfers van de OESO (2007) blijkt dat in België private pensioenplannen nog niet bijdragen tot de totale pensioenwelvaart. 94.6% van de pensioenwelvaart komt van het publieke pensioenstelsel, aangevuld met 5,4% van de minimumpensioenen. De geobserveerde daling van de arbeidsmarktparticipatie werd volgens de OESO (2007) dus niet afgezwakt door een mogelijk stijgend belang van het kapitalisatiestelsel in België.⁷⁶ (OESO, 2007, blz. 1- 51)

⁷⁶ De 2^e en 3^e pensioenpijler kennen de laatste jaren wel een aanzienlijk toenemend belang, zo blijkt uit de realiteit. Mogelijk wordt het feit dat deze tendens niet aanwezig is in de data verklaard doordat het beschikbare pensioenrapport van de OESO (2007) zich baseert op data van 2004. (OESO, 2007, blz. 1-204)

Tot nog toe is er dus nog geen éénduidige indicatie gevonden voor een opvallend hogere financiële geprikkeldheid van het Belgische systeem. Een samenvattende maat van alle voorgaande indicatoren, met name de impliciete taks op doorwerken, brengt hier echter verandering in.

De belangrijkste oorzaak voor de lage arbeidsmarktparticipatie van 50- tot 64- jarigen in België bevindt zich volgens de belangrijkste internationale literatuur in het feit dat de impliciete taks op doorwerken in België veel hoger ligt. Gruber en Wise (1997), Blöndahl en Scarpetta (1998), Pestieau (2001), Crawford en Lilien (2002) en Duval (2003) stellen vast dat hoe hoger de impliciete taks op doorwerken, hoe lager de arbeidsmarktparticipatie.⁷⁷ Pestieau (2001) schetst in zijn studie in 2001 op basis van een wiskundige afleiding de twee componenten van de impliciete taks, namelijk de (para)fiscale druk en het verkeken uitkeringsbedrag indien men beslist door te werken. Onrechtstreeks gaan ook de mate van herverdeling en het type spaarsysteem bijdragen tot de hoogte van impliciete taks. De impliciete taks op doorwerken is dus een samenvattende maat. (Blöndahl en Scarpetta, 1998, blz. 14 – 19; Crawford en Lilien, 2002, blz. 1 – 4; Duval, 2003, blz. 1-34; Gruber en Wise, 1997, blz. 20; Pestieau, 2001, blz. 10)

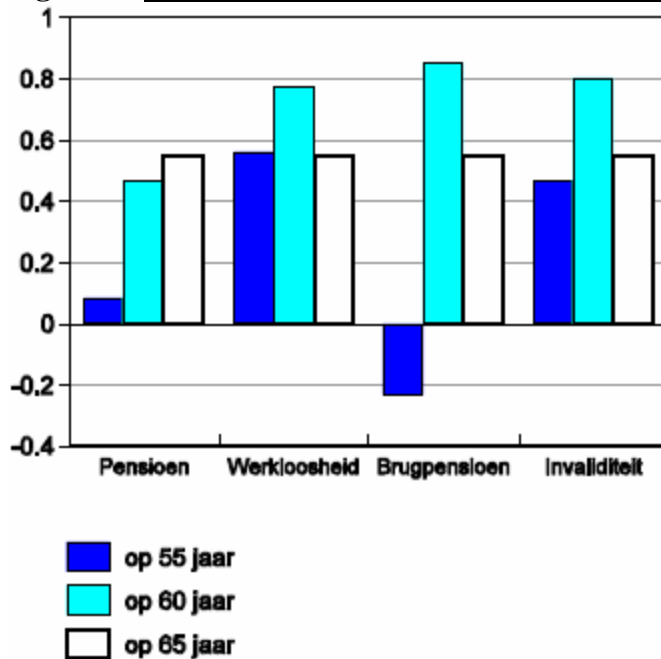
Cremer, Lozachmeur en Pestieau (2004) onderbouwen het belang van de impliciete taks door de vaststelling dat mensen hun tijd verdelen over werktijd en vrije tijd rekening houdend met het verschil in belastingen. Het gunstige belastingssysteem voor uittreeders bepaalt dus in grote mate de vervroegde uittrede. (Cremer, Lozachmeur, Pestieau, 2004, blz. 24 – 25)

De meeste bekende studie naar het ontmoedigende effect van de impliciete taks op de arbeidsmarktparticipatie van ouderen is ongetwijfeld die van Duval (2003).⁷⁸ Figuur 8 beeldt de resultaten af.

⁷⁷ De impliciete taks op doorwerken is een maatstaf voor financiële prikkels. Zie voor meer informatie hoofdstuk 2. Gruber en Wise (1997) stellen echter het verband vast met de arbeidsmarktparticipatiegraad. (Gruber en Wise, 1997, blz. 20-25)

⁷⁸ Duval (2003) schatte de grootte van de impliciete taks op doorwerken ingeval men nog vijf jaar doorwerkte voor alle OESO-landen op basis van steekproefgegevens betreffende de loopbaanlengte en lonen. Hij concludeert dat vooral België, Oostenrijk, Frankrijk, Finland, Duitsland, Italië en Luxemburg een hoge impliciete taks op doorwerken hebben. Volgens de OESO (2006) leiden deze hoge impliciete taken vooral vanaf 60 jaar tot een hogere uittredekans. Het blijkt dus interessant om door te werken tot de leeftijd van 60. (OESO, 2006, blz. 64)

Figuur 8: Hoogte impliciete taks op doorwerken (2003) (in %)

Bron: Hoge Raad voor Werkgelegenheid (HRW) (2004). *Verslag 2004*, Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Geraadpleegd op 10 november 2007 uit: <http://www.werk.belgie.be/WorkArea/showcontent.aspx?id=9078>.

Hij komt tot de conclusie dat het pensioenstelsel een grote impliciete taks op doorwerken met zich meebrengt. De verhouding van het bedrag dat men verliest aan uitkeringen indien men één jaar doorwerkt tot het totale arbeidsinkomen in dat jaar, blijkt groot zijn. Uit bovenstaande analyse blijkt dat de voornaamste oorzaak hiervan te vinden is in het feit dat het statuut van werkende (para)fiscaal veel interessanter is dan datgene van uitkeringsgerechtigde. Uit de gegevens van Duval (2003) blijkt dat het pensioenstelsel in vergelijking met de alternatieve sociale zekerheidsstelsels wel de laagste impliciete taks op doorwerken heeft. Deze vaststelling vormt een opstap tot de verdere analyse van deze systemen in punt 4.2.2.2. (Duval, 2003, blz. 1 – 34; HRW, 2004, blz. 164 – 167)

4.2.2.2. Sociale zekerheidsstelsels

Mogelijke financiële prikkels van het werkloosheids- en het arbeidsongeschiktheidsstelsel worden in de literatuur veel minder rijkelijk bestudeerd. Mogelijk is het minder interessant om financiële prikkels in deze stelsels te onderzoeken vermits in de meeste gevallen mensen niet vrijwillig in deze uittredestelsels terecht komen.⁷⁹ Toch blijken er uit de literatuur

⁷⁹ Pensioenen worden bekeken vanuit de ooghoek dat de persoon in kwestie vrijwillig een uittredeleeftijd kiest tussen de 60 en 65 jaar afhankelijk van de gunstigheid van de financiële situatie na uittrede.

duidelijk een aantal indicaties betreffende de financiële geprikkeldheid van deze uittrede systemen.

De toegankelijkheid van het werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsstelsel wordt hier niet zo uitvoerig besproken als de toegankelijkheid tot het pensioenstelsel in punt 4.2.2.1.1. Dit omdat Gruber en Wise (1997) een piekmoment in de uitrede van 50- tot 64- jarigen vaststellen rondom de vervroegde pensioenleeftijd van 60 jaar.⁸⁰ Dit doet echter niet af aan het feit dat in België een groot deel de arbeidsmarkt reeds verlaat voor de minimale vervroegde pensioenleeftijd. Uit de studie van Gruber en Wise (1997) blijkt dat ook de financiële geprikkeldheid van het Belgische werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsstelsel een verklaring biedt voor de lagere arbeidsmarktparticipatie van 50-59-jarigen op de arbeidsmarkt. Zij stellen immers vast dat 22% van de 59-jarigen een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangt. België behoort volgens Gruber en Wise (1997) hierdoor samen met Frankrijk, Nederland en Duitsland tot de landen met de meest aantrekkelijke werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsstelsels.⁸¹ Een afgeleid effect hiervan bestaat er bovendien in dat de instroom in de vervroegde pensioenregeling groter is dan in het geval er geen stelsels bestonden die vervroegde uitrede reeds voor de leeftijd van 60 jaar stimuleerden. (Gruber en Wise, 1997, blz. 18 – 19; OESO, 2006, blz. 63)

Uit het rapport van de OESO (2006) betreffende de eindeloopbaanproblematiek blijkt een andere indicatie voor de financiële geprikkeldheid van het Belgische werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsstelsel. Zij stellen vast dat het strenger maken van de toegankelijkheidsvoorwaarden van het vervroegde pensioenstelsel resulteerde in een meer dan evenredige stijging van het aantal werklozen en arbeidsongeschikten. Dat dit wijst op de financiële aantrekkelijkheid van deze systemen wordt bevestigd in de volgende studie van Dellis, Jousten en Perelman (2005). (Dellis, Jousten, Perelman, 2005, blz. 7; OESO, 2006, blz. 62 – 63)

Dellis, Jousten en Perelman (2005) onderzoeken of het Belgische werkloosheidsstelsel financieel interessanter is dan gelijkaardige stelsels in het buitenland. Op basis van twee

⁸⁰ Voor wat betreft België bleek dit eerder al uit figuur 3. Van het totaal aantal werkenden treedt het grootste deel uit via het vervroegd rustpensioen. (Herremans, 2006, blz. 22)

⁸¹ In Zweden treedt slechts 5% van de vervroegde uitreders uit voor de minimale vervroegde pensioneringsleeftijd. In de VSA en Canada ziet men een ook een massale uitrede voor de minimumleeftijd, maar deze uitreders stromen vooral door in private pensioenssystemen georganiseerd door de werkgever. (Gruber en Wise, 1997, blz. 18-19)

belangrijke vaststellingen concluderen ze dat het werkloosheidsstelsel in België wel degelijk meer financiële prikkels bevat. Allereerst blijkt er geen duidelijke samenhang te zijn tussen de werkloosheidsgraad van dezelfde groep toen ze nog jonger waren in vergelijking met nu. Er is dus een duidelijke instroom in de werkloosheid vanaf de leeftijd van 50 jaar. Daarnaast blijkt de stijgende graad van onvrijwillige werkloosheid niet te resulteren in een toenemend protest van diegene die verplicht worden de arbeidsmarkt te verlaten. Elchardus en Cohen (2003) bevestigen deze laatste conclusie. Vermits 40% van de Belgische mannen uit hun steekproef verplicht de arbeidsmarkt moet verlaten en weinigen er zich van weerhouden in de werkloosheid in te stromen, kan geconcludeerd worden dat ze er enig financieel voordeel uithalen.⁸² Michel en Pestieau (1999) halen in hun studie daarnaast ook de stelling onderuit dat er voor wat betreft de werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsstelsels geen verband bestaat tussen de uittredebeslissing en de hoogte van de uitkeringen. Dit wordt vaak verondersteld omdat men doorgaans niet vrijwillig in deze stelsels terecht komt. Ook volgens hen blijken de vervangende inkomens voor de gerechtigden voldoende toereikend te zijn daar de systemen zo opgesteld zijn dat ze collectief aanvaard kunnen worden. (Dellis, Joustens, Perelman, 2005, blz. 7; Elchardus en Cohen, 2003, blz. 1-14; Michel en Pestieau, 1999, blz. 2)

Uit de empirische literatuur wordt niet expliciet een gelijkaardig verband vastgesteld als bij het pensioen dat hoe hoger de minimale toegankelijkheidsleeftijd, hoe hoger de uittredeleeftijd. Tevens kunnen er hierin logischerwijze ook geen oorzaken gevonden worden voor de lagere Belgische arbeidsmarktparticipatie van ouderen omdat werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidskanalen doorgaans kanalen zijn waartoe men op elke leeftijd kan toetreden. Toegankelijkheidseisen tot uittredekanalen zijn tevens internationaal zo uitéénlopend dat ze moeilijk vergelijkbaar zijn. De vaststellingen gedaan in punt 4.2.2.1. betreffende het verband van de hoogte van de vervangingsratio's en de impliciete taks met de arbeidsmarktparticipatie blijven in dit onderdeel echter wel gelden.

De studie van Duval (2003) is ongetwijfeld de belangrijkste studie in dit gebied. Hij concludeert dat de arbeidsmarktparticipatie in België vooral laag is ten gevolge van het feit

⁸² Pestieau (2001) duidt erop dat dit ook verklaart waarom belangengroepen zich bij pensioenhervormingen wel massaal verzetten. Daar waar tevens een grotere uittrede uit de arbeidsmarkt blijkt in geval het vooral andere generaties zijn die opdraaien voor de kosten van het pensioenstelsel, blijken generaties ook in het geval van hervormingen solidair te zijn. (Pestieau, 2001, blz. 14-17)

dat ook het stelsel van de werkloosheid, het brugpensioen en de arbeidsongeschiktheid hoge impliciete taken hebben op doorwerken. Dit werd eerder vastgelegd in figuur 8.

Indien men uittreedt op 55 jaar kent het werkloosheidsstelsel de hoogste financiële prikkels tot uittreden. Op 60 jaar is de impliciete taks het hoogst voor zij die uittreden via het brugpensioen. Ook in het stelsel van de arbeidsongeschiktheid ligt de impliciete taks hoog.

Gruber en Wise (1997) bevestigen de belangrijkheid van het werkloosheidsstelsel door te stellen dat de impliciete taken op doorwerken in België vanaf de leeftijd van 55 jaar ontmoedigend werken.⁸³ De OESO (2006) beperkt zich tot de vermelding dat het werkloosheidsstelsel vanaf 58 jaar ontmoedigend werkt omdat men zich dan niet meer ter beschikking moet stellen van de arbeidsmarkt. (Duval, 2003, blz. 1 – 34; Gruber en Wise, 1997, blz. 21; HRW, 2004, blz. 164-167; OESO, 2006, blz. 56)

Geconcludeerd kan worden dat financiële prikkels in het werkloosheidsstelsel bijdragen tot de lage arbeidsmarktparticipatie van 50 tot 64 –jarigen. Voor wat betreft het arbeidsongeschiktheidsstelsel is deze interpretatie niet éénduidig. Ook hier is de impliciete taks op doorwerken hoog, maar omwille van de strenge toegankelijkheidscontroles wordt er vanuit gegaan dat diegene die in dit stelsel doorstromen niet de mogelijkheden hebben om terug aan het werk te gaan.

4.2.3. Conclusie

Als besluit moet nog onderzocht worden of de impliciete taks op doorwerken gedetecteerd in de verschillende Belgische uittredestelsels betekent dat de financiële geprikkeldheid van het Belgische stelsel in vergelijking met het buitenland nu al dan niet hoger is. De vorming van een sluitend antwoord op deze vraag vraagt allereerst een grondigere blik op de resultaten van het onderzoek van Gruber en Wise (1997) in 1997. Zij bekijken de financiële geprikkeldheid van het ganse vervroegde uittredestelsel in zijn geheel voor een aantal landen. Zij focussen zich op de groep van de 55 tot 65-jarigen. In tabel 14 worden de resultaten afgebeeld. (Gruber en Wise, 1997, blz. 20-25)

⁸³ Vanaf 55 jaar omdat zij slechts de groep van de 55- tot 65- jarigen bekijken.

Tabel 14: Resultaten vastgestelde verband Gruber en Wise (1997) (in %)

	Ongebruikte arbeidscapaciteit (in %)	Impliciete taks op doorwerken in het eerst volgende jaar (in %)
België	67	82
Frankrijk	60	80
Italië	59	81
Nederland	58	141
Verenigd Koninkrijk	55	75
Duitsland	48	35
Spanje	47	-23
Canada	45	8
Verenigde Staten	37	-1
Zweden	35	28
Japan	22	47

Bron: Gruber, J. & Wise, D. (1997). *Social Security programs and retirement around the world*, National Bureau of Economic Research Working paper, Nr. 6134.

Uit de resultaten⁸⁴ blijkt dat het in België vanaf 55 jaar niet meer interessant is om nog een extra jaar door te werken. Ze vermelden hierbij dat de financiële prikkels reeds groot zijn voor de personen die 55 jaar zijn, omdat diegenen die ontslagen zijn op leeftijden jonger dan minimale toegankelijkheidsleeftijd tot het vervroegde pensioen ook al grote prikkels ervaren van het werkloosheidsstelsel. Als de grootte van de impliciete taks op doorwerken in België vergeleken wordt met het buitenland dan blijkt dat België een grote financiële prikkel heeft.⁸⁵ Gruber en Wise (1997) bevestigen tevens het verband waar in deze masterscriptie naar gezocht wordt. De hogere Belgische impliciete taks op doorwerken verklaart waarom de arbeidsmarktparticipatie van 50 tot 64-jarigen in België lager ligt. (Gruber en Wise, 1997, blz. 20-25)

⁸⁴ Zie bijlage 10 voor de uitgebreide resultaten.

⁸⁵ Enkel in Nederland ligt deze hoger. Vermoedelijk is dit te verklaren doordat het publieke pensioen in Nederland aangevuld wordt met private pensioenplannen. Gruber en Wise (1997) stellen alleszins een grote samenhang vast tussen de arbeidsmarktparticipatie van 55- tot 65- jarigen en de hoogte van de impliciete taks. (Gruber en Wise, 1997, blz. 20-25)

Besluit

Ten gevolge van de veroudering van de bevolking staat het sociaal-economische beleid in de geïndustrialiseerde landen onder een enorm zware druk. Tijdens de laatste decennia is de arbeidsmarktparticipatie van mannelijke vijftigplussers in een aantal landen zo maar liefst gedaald van 80 % in de jaren '60 tot minder dan 40% in 2004. Hoewel er tegelijkertijd een tendens van een stijgende levensverwachting geconstateerd wordt, verlaat men alsmaar vroeger de arbeidsmarkt. Economisch brengt dit de vraag met zich mee over hoe in de toekomst een acceptabel niveau van economische groei kan gewaarborgd worden. Op sociaal gebied komt de financiering van de pensioen- en sociale zekerheidsstelsels in gevaar. Ook op het individuele niveau tekenen belangrijke sociale gevolgen zich af, in die zin dat arbeid een belangrijke sociale functie vervult. Ironisch genoeg blijkt uit menige internationale literatuur dat de financiële aantrekkelijkheid en toegankelijkheid van deze stelsels zelf in vele gevallen de vervroegde uittrede van werknemers uit de arbeidsmarkt in de hand werken. In dit masterproefschrift werd onderzocht in welke mate de relatieve lagere arbeidsmarktparticipatie van vijftigplussers in België verklaard kan worden door hogere financiële prikkels in de Belgische pensioen- en sociale zekerheidsstelsels.

De belangrijkste conclusie die uit de resultaten van de eigen berekeningen in STASIM en de internationale literatuurstudie naar voren komt is dat het vanaf het moment dat men in aanmerking komt uit te treden vaak niet meer loont om nog langer door te werken. Tevens werd vastgesteld dat deze impliciete belasting op doorwerken in België in vergelijking met andere landen zeer groot is. Zowel de eigen berekeningen als de internationale literatuur bevestigen dat de belangrijkste oorzaak hiervan erin bestaat dat het statuut van uitkeringsgerechtigde (para)fiscaal interessanter is dan het statuut van werkende. Uit de resultaten van STASIM blijkt dat dit geldt voor elk van de verschillende uittredestelsels in België.

Op basis van een afzonderlijke analyse van het pensioenstelsel, het brugpensioenstelsel, het werkloosheidsstelsel en het stelsel van de arbeidsongeschiktheid werden nog een aantal andere specifiek financieel prikkelende eigenschappen van de verschillende uittredestelsels blootgelegd.

Voor wat betreft het pensioenstelsel blijkt vooral de te soepele toegankelijkheidsvereiste voor een volledig pensioen in België een stimulerende uittredefactor te zijn. In België kan men immers vóór het behalen van de officiële pensioenleeftijd zijn recht op een volledig pensioen openen. Toch kan de lage Belgische arbeidsmarktparticipatie van 50- tot 64-jarigen niet uitsluitend door deze factor verklaard worden daar ook andere landen in deze mogelijkheid voorzien. Dit laatste geldt tevens ook voor de andere onderzochte elementen zoals de toegankelijkheidsleeftijd, de hoogte van de vervangingsratio's, de mate van herverdeling en het spaarsysteem van het pensioenstelsel. Het feit dat het grootste aandeel van de uittredeers het pensioenstelsels als primair uittredekanal gebruikt, vormt een eerste aanwijzing voor de strengere toegankelijkheidsvereisten van het werkloosheids- en het arbeidsongeschiktheidstelsel.

Toch blijkt dat ook de alternatieve sociale zekerheidsstelsels, ondanks het feit dat men niet vrijwillig kan toetreden, een niet te onderschatten invloed op de arbeidsmarktparticipatie van 50- tot 64-jarigen uitoefenen. Zo wordt er allereerst een belangrijk substitutie-effect vastgesteld. Indien de toegang tot het pensioenstelsel strenger gemaakt wordt, merkt men immers een grotere instroom in deze alternatieve sociale zekerheidsstelsels. Dit is tevens indicatie van het algemeen vastgesteld verband dat doorgaans gekozen wordt voor het meest financieel prikkelende stelsel. Uit de gerichte focus op de Belgische situatie blijkt dat daarnaast ook een aantal interessante combinatiemogelijkheden van onder andere het brugpensioen en het rustpensioen het belang van de sociale zekerheidsstelsels onderbouwen. Uit de empirische literatuur blijkt tevens dat het reeds minder lonend wordt nog een extra jaar door te werken vanaf het moment dat men de toegankelijkheidsleeftijd tot het werkloosheidsstelsel bereikt heeft.

Op basis van micro-simulatiemodellen werd de impliciete taks aangevuld met andere maatstaven om zo de stelling van de financiële geprikkeldheid van het Belgische brugpensioen- en rustpensioenstelsel verder te onderbouwen. Zowel op basis van de maatstaven die veronderstellen dat men elk jaar opnieuw de uittredebepaling in overweging neemt als op diegenen die menen dat de keuze in één keer gemaakt wordt, kan de grote financiële geprikkeldheid van het Belgische uittredesysteem bevestigd worden.

Uit de resultaten van de zowel de vergelijkende landenstudie als de eigen berekeningen met STASIM blijkt dat financiële geprikkeldheid van het gehele Belgische uittredesysteem bijdraagt

tot het feit dat de empirische literatuur België tot de landen met de hoogste financiële prikkels klasseert.

Uit de studie naar de redenen voor vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt kan geconcludeerd worden dat deze zeer divers zijn. Elk van deze redenen draagt dan ook zijn steentje bij tot de uittredebeslissing van 50- tot 64- jarigen. Toch wordt uit de empirische literatuur voor België een significante weerslag van de financiële prikkels op de uittredebeslissing vastgesteld. Op basis van een grondige studie van de belangrijkste macro-economische literatuur wordt tevens een antwoord geboden op de vraag die in deze masterscriptie centraal staat. Er kan met name geconcludeerd worden dat de grote financiële geprikkeldheid van het Belgische vervroegde uittredesysteem verantwoordelijk is voor de lagere Belgische arbeidsmarktparticipatie van 50- tot 64- jarigen.

Bibliografie

- Blau, D.M. (1998). Labor force Dynamics of Older Married Couples, *Journal of Labor Economics*, Vol. 16, Nr. 3, 592-629.
- Blöndal, S. & Scarpetta, S. (1998). *The Retirement Decision in OECD Countries*, OECD Economics Department Working Papers, Nr. 98, Paris.
- Börsch-Supan, A. (2000). Incentive effects of Social Security on Labour Force Participation, Evidence in Germany and across Europe, *Journal of Public Economics*, Vol. 78, Nr. 1 en 2, 25-29.
- Boskin, M.J. (1977). Social Security and retirement decisions, *Economic Enquiry*, Nr. 15, 1-24.
- Bruce, C. & Riddell, D. (2002). *Complementarity in the Retirement Behaviour of Older Married Couples: An Update*, Faculteit Economie, University of Calgary. Geraadpleegd op 3 mei 2008 uit: http://www.economica.ca/ew07_1p1.htm.
- Centrum voor Sociaal Beleid (2008a). *Databank cijfergegevens Centrum voor Sociaal Beleid*, Antwerpen. Geraadpleegd op 10 februari 2008 uit: <http://webh01.ua.ac.be/csb/index.php?pg=32>.
- Centrum voor Sociaal Beleid (2008b). *Informatie Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*. Geraadpleegd op 13 februari 2008 uit: <http://webh01.ua.ac.be/csb/index.php?pg=27&id=119>.
- Codex Sociale Zekerheid (2006-2007). *Codex Sociale Zekerheid*, Brugge, die Keure.
- Cohen, J. & Elchardus, M. (2003). De uittrede uit de arbeidsmarkt in België: onderzoek naar de determinanten van het einde van de loopbaan, *Over.Werk*, jaargang 2003, Nr.3.
- Coile, C. & Gruber, J. (2000). *Social Security and Retirement*, Center for Retirement Research Working. Geraadpleegd op 10 december 2007 uit: http://escholarship.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1034&context=retirement_papers.
- Crawford, V. & Lilien, D. (2002). Social Security and the retirement decision, *Quarterly Journal of Economics*, Nr. 95, 505-529. Geraadpleegd op 28 maart 2008 uit: http://ebdv.free.fr/Teaching/advances/reports/Panova_Rangel12.pdf.
- Cremer, H. & Lozachmeur, J.M. & Pestieau, P. (2004). Social security, retirement age and optimal income taxation, *Journal of Public Economics*, Volume 88, Nr. 11, 2259-2281.
- Dekkers, G. (2005). *De financiële implicaties van langer werken: Een Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP)*, Federaal Planbureau, Brussel.
- Dellis, A. & Desmet, R. & Jousten, A. & Perelman, S. (2004). *Micro-Modelling of Retirement in Belgium*, The University of Chicago Press, 41 – 98.

Desmet, R. & Jousten, A. & Perelman, S. & Pestieau, P. (2003). *Micro – simulation of Social Security Reforms in Belgium*, IZA Discussion paper, Nr. 735.

Desmet, R. & Jousten, A. & Perelmans, S. (2005). *The Benefits of Separating Early Retirees from the Unemployed: Simulation Results for Belgian Wage Earners*, IZA Discussion paper, Nr. 1571.

Diamond, P. & Mirrlees, J. (1986). Payroll tax financed social insurance with variable retirement, *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 88, 25-50.

Diamond, P. & Sheshinski (1995). Economic Aspects of Optimal Disability Benefits, *Journal of Public Economics*, Vol. 57, blz. 1 -24.

Disney, R. (1996). *Can we afford to grow older?: A perspective on the Economics of Aging*, Massachusetts, MIT Press, 17-34.

Duval, R. (2003). *The Retirement Effects of Old-Age Pension and Early Retirement Schemes in OECD Countries*, OECD Economics Department Working Papers, Nr. 370, Paris.

Europese Commissie (2005). *Europese Werkgelegenheidsstrategie: Evaluatie van het Belgische Werkgelegenheidsbeleid 2003 – 2005*, Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Geraadpleegd op 15 oktober 2007 uit:
<http://www.werk.belgie.be/publicationDefault.aspx?id=4304>.

Eurostat (2007). *Taxation Trends in the European Union: Data for the EU member states and Norway*, Europese Commissie. Geraadpleegd op 19 maart 2008 uit:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-DU-07-001/EN/KS-DU-07-001-EN.PDF.

Eurostat (2008). *Databank cijfergegevens Eurostat*. Geraadpleegd op 10 februari 2008 uit:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL.

Feldstein, M. (1974). Social Security, induced retirement and aggregate capital accumulation, *Journal of Political Economy*, Nr. 82, 905-926.

Feldstein, M. (2001). *The Future of Social Security pensions in Europe*, National Bureau of Economic Research Working Paper, Nr. 8487.

Friedberg, L. & Webb, A. (2003). *Retirement and the Evolution of Pension Structure*, National Bureau of Economic Research Working paper, Nr. 9999. Geraadpleegd op 12 maart 2008 uit:
http://www.pensionsatwork.ca/english/pdfs/scholarly_works/sw_edition5/FriedbergWebb.pdf

Groot, I. & Heyma, A. (2004). *Financiële prikkels voor werknemers bij vervroegde uittrede*, Stichting voor Economisch Onderzoek, Amsterdam.

Gruber, J. & Wise, D. (1997). *Social Security programs and retirement around the world*, National Bureau of Economic Research Working paper, Nr. 6134.

Guillemard, A.M. (2003). *Concluding Remarks: Company Practices and Public Policies Regarding Age: Lessons Drawn from Comparisons*. Geneva Paper on Risk and Insurance, Nr. 28, 673 – 676.

Gustman, A. & Steinmeier, T. (1986). A Structural Retirement Model, *Econometrica*, Volume 54, Nr. 3, 555-584.

Gustman, A. & Steinmeier, T. (2002). *The Social Security Early Retirement Age in a Structural Model of Retirement and Wealth*, National Bureau of Economic Research Working paper, Nr. 9183.

Henkens, K. & Siegers J. (1991). The Decision to retire: The case of Dutch Men Aged 50 – 64, *European Journal of Population*, Nr.7 , 231-249.

Herbertsson, T. & Orszag, J.M. (2003). *The Early Retirement Burden : Assessing the Costs of the Continued Prevalence of Early Retirement in OECD Countries*, IZA Discussion paper, Nr. 816.

Herremans, W. (2006). *De arbeidsmarkt voorbij. Een analyse van uittredepatronen bij vijftigplussers*, Steunpunt WSE. Geraadpleegd op 10 november 2007 uit: <http://www.steunpuntwav.be/view/nl/38862?auteur=&query=&periode=jaar&jaar=2006&zoe k=zoek>.

Heyma, A. (2004). *Lessons of a structural dynamic analysis of retirement behavior in the Netherlands*, Departement Economie, Amsterdam. Geraadpleegd op 3 april 2008 uit: <http://gemini.econ.umd.edu/jrust/econ698s/heyma.pdf>.

Heyma A. & Zijl M. (2003). *Aan de slag met vergrijzing*. Stichting voor Economisch Onderzoek, Amsterdam.

Hoge Raad voor Werkgelegenheid (HRW) (2004). *Verslag 2004*, Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Geraadpleegd op 10 november 2007 uit: <http://www.werk.belgie.be/WorkArea/showcontent.aspx?id=9078>.

Hurd, M.D. (1990). Research on the Elderly: Economic Status, Retirement and Consumption and Saving. *Journal of Economic Literature*, Nr. 28, 565-637.

International Social Security Association (ISSA) (2008). *International Social Security Programms throughout the world*. Geraadpleegd op 15 februari 2008 uit: <http://ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2004-2005/europe/index.html>.

Jepsen, M. & Foden, D. & Hutsebaut, M. (2002). *Active Strategies for older workers*, European Trade Union Institute, Brussel.

Johnson, R.W. (2003). Health insurance en Early Retirement Decisions, *Industrial en Labour Relations Review*, Nr. 56.

Keenay, G. & Whitehouse, E. (2003). *The Role of The Personal Tax System in Old-age support*. Centre for Pensions and Superannuation. Geraadpleegd op 18 april 2007 uit: <http://wwwdocs.fce.unsw.edu.au/fce/Research/ResearchMicrosites/CPS/cpsdp0207.pdf>.

Kerkhofs, M. & Lindeboom, M. & Theeuwes, J. (1999). Retirement, financial incentives and health, *Labour Economics*, Nr. 6, Amsterdam. Geraadpleegd op 28 maart 2008 uit: <http://dare.ubvu.vu.nl/bitstream/1871/1473/1/19980042.pdf>.

Krueger, A. & Pischke, J.S. (1992). The Effect of Social Security on Labor Supply: A Cohort Analysis of the Notch Generation, *Journal of Labor Economics*, Volume 10, Nr. 4, 412-437.

Lindeboom, M. (1996). Vervroegde Uittreding uit de Arbeidsmarkt: een empirische analyse naar de determinanten van het stoppen met werken. *Tijdschrift voor Politieke Economie*, Volume 19, Nr. 1, 67-86.

Lumsdaine, R. & Stock, J. & D. Wise (1995). *Why are retirement rates so high at age 65?*, National Bureau of Economic Research Working paper, Nr. 5190.

Michel, P. & Pestieau, P. (1999). *Social Security and early retirement in an overlapping-generations growth model*, Center for Operations Research and Econometrics, Working Paper, Nr. 9951, Leuven.

OESO (2006). *Live longer, work longer*, Paris.

OESO (2007). *Pensions at a glance: Public policies across OECD Countries*, Paris.

Parsons, D.O. (1980). The decline in male labour force participation. *Journal of Political Economy*, Nr. 88, 177-134.

Pestieau, P. (2001). *Are we retiring too early?*, CESifo Working paper, Nr. 522.

Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA) (2008a). *Reglementering brugpensioen*, Brussel. Geraadpleegd op 13 februari 2008 uit: http://www.rva.be/frames/frameset.aspx?Path=D_opdracht_BP/&Items=1&Language=NL.

Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA) (2008b). *Reglementering volledige werkloosheid*. Brussel. Geraadpleegd op 13 februari 2008 uit: http://www.rva.be/frames/frameset.aspx?Path=D_opdracht_VW/&Items=1&Language=NL.

Rijksdienst voor Pensioenen (RVP) (2008). *Pensioen: uitgebreide info*, Brussel. Geraadpleegd op 13 februari 2008 uit: <http://www.rvponp.fgov.be/onprvp2004/NL/intro.asp>.

Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV) (2008). *Reglementering arbeidsongeschiktheid en invaliditeit*, Brussel. Geraadpleegd op 15 februari 2008 uit: <http://www.riziv.fgov.be/homenl.htm>.

Samwick, A. (1998). *New Evidence on Pensions, Social Security, and the Timing of Retirement*, National Bureau of Economic Research Working Paper, Nr. 6534.

Simoens, P. & Denys, J. (1997). *Wie werkt er nog na 50?*, Leuven, Davidsfonds.

STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Steunpunt WSE (2004). *Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming*. Geraadpleegd op 14 april 2008 uit: <http://www.steunpuntwav.be/view/nl/76779>.

Stock, J. & Wise, D. (1990). Pensions, the Option Value of Work, and Retirement, *Econometrica*, Volume 58, Nr. 5, 1151-1180.

Van Poeck, A. (2007). *Economische politiek: Principes en ervaringen*, Antwerpen, Garant.

Vanderleyden, L. (2003). Vrijheid, blijheid. Arbeid en pensionering, de visie van 55- tot 64-jarigen, *Over.werk*, Nr. 4.

VDAB (1999). *Mag het wat meer (ervaring) zijn? – Werkloze 45-plussers bevraagd-*, Geraadpleegd op 10 november 2008 uit: www.vdab.be.

Wise, D. (1989). *The Economics of Aging*, Chicago, The University of Chicago Press.

Bijlagen

Overzicht bijlagen

Bijlage 1 : Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid (STASIM)

Bijlage 2: Berekening vervangingsratio's pensioenen

Bijlage 3: Berekening vervangingsratio's werkloosheid

Bijlage 4: Berekening vervangingsratio's arbeidsongeschiktheid en invaliditeit

Bijlage 5: Berekening vervangingsratio's brugpensioenen

Bijlage 6: Tewerkstellingsgraad naar leeftijd en geslacht

Bijlage 7: Toegankelijkheidsvoorwaarden uittredekanalen

Bijlage 8: Micro-simulatiemodellen

Bijlage 9: Aanvullende cijfers OESO (2007) vervangingsratio's pensioenstelsel

Bijlage 10: Resultaten Gruber en Wise (1997)

Bijlage 1: Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid (STASIM)

Het Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid (STASIM) is een simulatiemodel dat toelaat netto gezinsinkomens te berekenen uit arbeidsinkomens en sociale uitkeringen voor verschillende gezinstypes en verschillende loonniveaus. Op basis van deze gegevens is het model daarnaast in staat een aantal sociale indicatoren zoals netto-vervangingsratio's en netto arbeidssurplusratio's te berekenen. In STASIM kunnen berekeningen gemaakt worden voor het stelsel van de werkloosheid, ziekte- en invaliditeit, pensioenen en de bijstand. Het model werd ontwikkeld door het Centrum voor Sociaal Beleid⁸⁶ en wordt sinds 1989 permanent aangepast aan de recentste wetgevingen. (Centrum voor Sociaal Beleid, 2008b)

De voorkeur ging uit naar het model STASIM omdat dit model toelaat vervangingsratio's te berekenen op basis van de meest recente informatie van 2008. De resultaten geven tevens een duidelijk beeld van de vermindering van het gezinsinkomen bij de overgang van bruto naar netto. Bovendien laat het voor de meeste stelsels veelzijdige combinaties toe van gezinstype, loonniveau, arbeidsduur en duur van uitkeringsperiode. Toch moet er ook rekening gehouden worden met een aantal beperkingen van het model. Zo berekent STASIM enkel vervangingsratio's voor bedienden. De regeling betreffende de pensioenen laat geen berekening van netto-vervangingsratio's toe. Bovendien houdt het model voor wat betreft de pensioenen enkel rekening met volledige loopbanen. Voor wat betreft vervangingsratio's bij vervroegde pensionering moeten dus een aantal bijkomende handmatige berekeningen gemaakt worden. (STASIM, 2008)

Ter berekening van de uitkeringen en vervangingsratio's van de verschillende vervroegde uittredestelsels worden de brutolonen voorgesteld in tabel (x) gebruikt. Deze lonen gelden voor een voltijdse betrekking in 2008. Deze data worden in STASIM ingevoerd met behulp van een schaal van 100 tot 200. 100 betekent het bruto minimumloon in. 200 het dubbel van dat bruto minimumloon. STASIM laat deze variatiemogelijkheden ook toe bij de gegevensinvoer van de berekeningen. (STASIM, 2008)

⁸⁶ STASIM werd ontwikkeld door Kristel Bogaerts. Promotor van dit project is Lieve de Lathouwer. (Centrum voor Sociaal Beleid, 2008b)

Tabel: Bruto gezinsinkomens voor een voltijdse betrekking (2008) (in euro)

	Alleenstaanden / Samenwonende éénverdieners/ Gehuwde éénverdieners		Samenwonende tweeverdieners / Gehuwde tweeverdieners	
	Jaarlijks	Maandelijks	Jaarlijks	Maandelijks
100*	17484.08	1457.00	40213.38	3351.12
110	19232.48	1602.70	41961.78	3496.815
120	20980.89	1748.41	43710.19	3624.52
130	22729.30	1849.11	45458.60	3788.22
140	24477.71	2039.81	47207.01	3933.92
150*	26226.12	2185.51	48955.42	4079.62
160	27974.52	2331.21	50703.82	4225.32
170	29722.93	2476.91	52452.23	4371.02
180	31471.34	2622.61	54200.64	4516.72
190	33219.75	2768.31	55949.05	4662.42
200*	34968.15	2914.01	57697.45	4808.12

*100 = minimumloon; 150 = 1,5 x minimumloon; 200 = 2 x minimumloon

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Bij de berekening wordt rekening gehouden met vijf mogelijke gezinstypes: alleenstaande, samenwonende éénverdiener, gehuwde éénverdiener, samenwonende tweeverdieners en gehuwde tweeverdieners. Voor alle gezinstypes wordt verondersteld dat er geen kinderen ten laste zijn.

In de bespreking van de resultaten van de berekeningen met STASIM ligt de focus hoofdzakelijk op het behaalde resultaat voor de netto-vervangingsratio's. De concrete inhoud van de fiscale en parafiscale lasten wordt in de bespreking beperkt belicht daar deze specifieke informatie buiten de opzet van dit onderzoek valt. Met deze (para)fiscale lasten wordt enkel getracht een beeld te verkrijgen van de mate waarin het statuut van uitkeringsgerechtigde (para)fiscaal interessanter is dan het statuut van werkende en op die manier vervroegde uitrede uit de arbeidsmarkt mogelijk in de hand werkt.

Bijlage 2: Berekening vervangingsratio's pensioenen

STASIM laat niet toe om de vervangingsratio's voor pensioenen te berekenen. Daarnaast biedt STASIM ook geen mogelijkheden op het vlak van vervroegde pensionering daar het enkel mogelijk is pensioenen te berekenen onder de assumptie van een volledige loopbaan.

Wel bestaat de mogelijkheid om maximale en minimale bruto- en nettopensioen te berekenen. (STASIM, 2008)

De berekeningen van de vervangingsratio's van de pensioenen worden hier dus handmatig op basis van de wetgeving berekend. Op deze manier krijgen we ook zicht op de vervangingsratio's bij vervroegde pensionering.

1.1. Wetgeving

LOON → De verdiende lonen voor de perioden van tewerkstelling:

→ **vóór 1955 (Arbeiders) / 1958 (Bedienden)**: jaarlijkse pensioenbedrag berekend op basis van de door de wet vastgelegde forfaitaire lonen

→ **vanaf 1955 (Arbeiders) / 1958 (Bedienden)**: jaarlijkse pensioenbedrag berekend op basis van de werkelijk verdiende lonen

→ **Minimumbedragen:** voor pensioen dat voor de eerste maal ingaat op 1/9/2007 bedraagt het minimum in aanmerking genomen loon per loopbaanjaar 18389.19 euro; vanaf 1/1/2008 = 22221,497 euro (spilindex 120,84)

! indien jaarlijkse pensioenbedrag door toekenning minimumloon
> 15865,90 euro (indexcijfer 120,84 van 1/1/2008) voor gezin
of > 12691.90 euro (indexcijfer 120,84 van 1/1/2008) voor
alleenstaande
dan wordt niet het minimumloon gebruikt, maar toch
het gewone loon

→ **Maximumbedragen:**
1958 – 1980 : grensbedragen op het loon van die jaren dat in rekening gebracht worden
Vanaf 1981: Grensbedragen vanaf 1981 voor alle werknemers
→ Begrenzing van het totale loon (werkelijke loon + fictieve loon + forfaitaire loon) van een kalenderjaar =
(normale grensbedrag van dat jaar * (aantal gewerkte dagen + aantal gelijkgestelde dagen)) / 312

Normale grensbedrag 2007 = 44213.52 euro

→ **De lonen voor gelijkgestelde perioden (fictief loon):**

→ vóór 1968: Berekening op basis van bij wet vastgelegde fictieve loon

→ Vanaf 1968: Loon voor gelijkgestelde periode in verhouding tot werkelijke loon verdiend in kalenderjaar vóór de werkonderbreking

→ indien geen loon verdiend in vorige kalenderjaar, dan werkelijke loon in het jaar van de werkonderbreking zelf

→ indien geen loon in jaar van werkonderbreking, dan werkelijke loon in jaar ná werkonderbreking

→ indien geen werkelijke loon in jaar ná werkonderbreking, dan berekend op basis van fictieve loon van 1967

→ In aanmerking genomen loon voor berekening van het jaarlijkse pensioenbedrag (loon uit tewerkstelling + loon van gelijkgestelde perioden) met behulp van **HERWAARDERINGS**COËFFICIENT aanpassen aan de welvaart en de levensduur in het jaar waarin men met pensioen gaat

↓
GEZINSTOESTAND : Geherwaardeerd loon per jaar aanpassen aan gezinstoestand

→ **gezinspensioen**: geherwaardeerd loon van een bepaald jaar * 75% (=A)

voorwaarden:

- gehuwd zijn

- echtgenoot moet elke niet toegelaten beroepsactiviteit stopgezet hebben, mag geen vervangingsinkomen genieten, noch een pensioen waarvan het bedrag groter is dan het verschil tussen de bedragen van het rustpensioen, respectievelijk berekend op basis van het gezinsbedrag en het bedrag als alleenstaande

→ **pensioen voor alleenstaande**: geherwaardeerd loon van een bepaald jaar * 60% (=A)

voorwaarden:

- ongehuwd, samenwonend of geen partner
- echtgenoot heeft beroepsinkomsten, een vervangingsinkomen of een pensioen dat waarvan het bedrag groter is dan het verschil tussen het rustpensioen berekend op basis van een gezinspensioen en op basis van het pensioen voor een alleenstaande

DE BEROEPSLOOPBAAN: Jaarlijkse pensioenbedrag telt mee voor 1/45 deel bij mannen, en 1/44 deel bij vrouwen

→ mannen: $A * (1/45)$ = jaarlijkse pensioenbedrag voor een man voor het berekende jaar

→ vrouwen: $A * (1/44)$ = jaarlijkse pensioenbedrag voor een vrouw voor het berekende jaar

Vanaf 1/1/ 2009 zal een volledige loopbaan bereikt worden na 45 jaar effectieve tewerkstelling en/of gelijkgestelde perioden als werknemer voor zowel mannen als vrouwen.

GELIJKGESTELDE PERIODEN:

- De perioden van onvrijwillige werkloosheid en van beroepsopleiding
- De perioden van tewerkstelling als werkloze door de provincies, de gemeenten en de openbare instellingen
- De perioden van arbeidsongeschiktheid wegens ziekte of invaliditeit en de perioden van moederschapsbescherming
- De perioden van loopbaanonderbreking (voor meer info en voorwaarden zie Regelgeving van de Rijksdienst voor Pensioenen betreffende de “Elementen van het pensioenbedrag)
- Het recht op tijdskrediet of loopbaanvermindering (voor meer info en voorwaarden zie Regelgeving van de Rijksdienst voor Pensioenen betreffende de “Elementen van het pensioenbedrag)
- Arbeidsbeperking wegens herverdeling van de arbeid (voor meer info en voorwaarden zie Regelgeving

van de Rijksdienst voor Pensioenen betreffende de “Elementen van het pensioenbedrag)
→ Deeltijds werknemer met behoud van rechten (voor meer info en voorwaarden zie Regelgeving van de Rijksdienst voor Pensioenen betreffende de “Elementen van het pensioenbedrag)

Gelijkstelling slechts aanvaard indien u bij aanvang van de gelijkgestelde periode werknemer was of u zich al in een periode van gelijkstelling bevond:

- De perioden van wettelijke vergoeding ten gevolge van een arbeidsongeval of beroepsziekte met een arbeidsongeschiktheid van ten minste 66%
- De perioden van inactiviteit van een gebrekkige of verminkte of van een mindervalide die ten minste voor 65% arbeidsongeschikt was, evenals de periode van inactiviteit van een gehandicapte van wie het verdienvermogen tot één derde of minder van die van de niet-gehandicapte werd verminderd
- De perioden van vakantie beoogd bij de wetgeving betreffende het jaarlijks verlof van de loonarbeiders
- De perioden van staking erkend door de vakorganisaties en de periode van arbeidsonderbreking wegens uitsluiting (lock-out)
- De perioden van militaire dienst bij het Belgische leger en de erkende perioden als gewetensbezwaarde. (voor meer info en voorwaarden zie Regelgeving van de Rijksdienst voor Pensioenen betreffende de “Elementen van het pensioenbedrag)
- De perioden van voortgezette verzekering zoals voorzien bij de wetgeving betreffend de ziekte- en invaliditeitsverzekering, gedekt door een attest. (voor meer info en voorwaarden zie Regelgeving van de Rijksdienst voor Pensioenen betreffende de “Elementen van het pensioenbedrag)

Het totale pensioenbedrag = som van het jaarlijkse verzamelde pensioenbedragen

De gegevens betreffende de wetgeving werden verzameld van op de website van de rijksdienst voor pensioenen.(RVP, 2008)

1.2. Concrete berekeningswijze in STASIM

Bij de berekening van het totale pensioenbedrag bij ingang van het pensioen wordt rekening gehouden met het pensioenbedrag dat in aanmerking genomen wordt per loopbaanjaar. Dit jaarlijkse pensioenbedrag per loopbaanjaar is afhankelijk van het in dat jaar verdiende loon. (RVP, 2008)

Wat geweten is, is dat het verdiende loon in het laatste jaar van de loopbaan 17484.08 euro (100), 26226.12 euro (150) of 34968.15 euro (200) bedraagt. De evolutie van dit loon overheen de jaren is echter niet bekend. Deze evolutie is echter wel van belang bij het berekenen van de pensioenbedragen per loopbaanjaar en dus ook het uiteindelijke pensioenbedrag. Om deze evolutie in de berekeningen op te nemen moet dus een duidelijke assumptie ontwikkeld worden. De assumptie die in het desbetreffende geval het beste resultaat oplevert is om de loonevolutie overheen de jaren af te spiegelen aan de hand van het maximum van het brutoloon dat jaarlijks in aanmerking genomen wordt bij de berekening van het pensioenbedrag. Het huidig geldende maximumbrutoloon in aanmerking genomen voor de berekening van het jaarlijkse pensioenbedrag is 44994.88 euro. (RVP, 2008)

Het maximumpensioen dat samen gaat met die maximum brutoloon bedraagt 2168.81 euro per maand ingeval van een gezinspensioen. Het alleenstaandepensioen voor een man bedraagt 1735.05 euro maandelijks. Voor vrouw is dit 1757.66 euro per maand. Dit zijn de maximumbedragen waarop de pensioengerechtigde recht heeft in het geval hij/zij over de ganse loopbaan het maximumrecht toegekend krijgt. (RVP, 2008; STASIM, 2008).

Tabel: Maximumpensioen per maand (2008)

	Maximumpensioen (bedrag aan pensioen dat men krijgt indien men de ganse loopbaan op het maximumbedrag recht had)
Alleenstaande	Man =1735.05 Vrouw = 1757.66
Gezin	2168.81

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Het principe van de assumptie bestaat erin dat het laatst verdiende loon afgespiegeld wordt ten opzichte van de maximum in aanmerking genomen brutoloon. Het minimumloon (100) bedraagt 38.9% van het 44994.88 euro. Voor anderhalve keer het minimumloon en het dubbel van het minimumloon gelden respectievelijk percentages van 58.3% en 77.7%.

$$17484.08 / 44994.88 = 38.9\%$$

$$26226.12 / 44994.88 = 58.3\%$$

$$34968.15 / 44994.88 = 77.7\%$$

Op deze manier wordt een zicht gekregen op de loonevolutie over de ganse loopbaan. Voor elk jaar wordt immers verondersteld dat dezelfde verhouding verdiend wordt ten aanzien van het maximum begrensde brutoloon. Dit laatste verschilt voor elk jaar van de loopbaan.

De berekening van het maandelijks pensioenbedrag bij aanvang van het pensioen wordt dan als volgt berekend:

Maximumpensioen x verhouding van effectieve verdiende loon ten opzichte van maximumgrens brutoloon x loopbaanbreuk

In het geval het maandelijks pensioen onder een bepaalde minimumgrens valt wordt het minimumpensioen toegekend. In tabel (x) worden deze weergegeven. De minimale pensioenbedragen voor een loopbaan van 45 jaar bedragen in 2008 919.36 euro per maand voor alleenstaandepensioen en 1148.83 euro per maand voor een gezinspensioen. Afhankelijk van de lengte van de loopbaan worden deze aangepast.

Tabel: Minimumpensioen (2008)

	Minimumpensioen	
Alleenstaande:	MANNEN	VROUWEN
- 60	$916.36 * 40/45 = 817.21$	$916.36 * 40/44 = 833.05$
- 61	$916.36 * 41/45 = 834.91$	$916.36 * 41/44 = 853.88$
- 62	$916.36 * 42/45 = 855.27$	$916.36 * 42/44 = 874.71$
- 63	$916.36 * 43/45 = 875.63$	$916.36 * 43/44 = 895.53$
- 64	$916.36 * 44/45 = 896.00$	916.36
- 65	916.36	
Gezin:		
- 60	$1148.83 * 40/45 = 1021.18$	
- 61	$1148.83 * 41/45 = 1046.71$	
- 62	$1148.83 * 42/45 = 1072.24$	
- 63	$1148.83 * 43/45 = 1097.77$	
- 64	$1148.83 * 44/45 = 1123.30$	
- 65	1148.83	

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

De berekening van het maandelijks pensioen voor een leeftijd van 60 tot 65 voor mannen en 60 tot 64 voor vrouwen gebeurt in onderstaande tabel. Deze berekeningen worden gemaakt voor de 3 loonniveaus. Deze getallen worden nadien in de inputgegevens van STASIM ingegeven zodat alsnog de specifieke nettopensioenen berekend kunnen worden.

Tabel: Alleenstaande Man maandelijks brutopensioen (2008)

	100 17484.08 = 38.9% van de maximumgrens van 44994.88	150 26226.12 = 58.3% van maximumgrens 44994.88	200 34968.15 = 77,7% van maximumgrens 44994.88
60	$1735.05 \times 38.9\% \times 40/45 = \mathbf{599.94}$	$1735.05 \times 58.3\% \times 40/45 = \mathbf{899.14}$	$1735.05 \times 77.7\% \times 40/45 = \mathbf{1198.34}$
61	$1735.05 \times 38.9\% \times 41/45 = \mathbf{614.94}$	$1735.05 \times 58.3\% \times 41/45 = \mathbf{921.62}$	$1735.05 \times 77.7\% \times 41/45 = \mathbf{1228.30}$
62	$1735.05 \times 38.9\% \times 42/45 = \mathbf{629.94}$	$1735.05 \times 58.3\% \times 42/45 = \mathbf{944.10}$	$1735.05 \times 77.7\% \times 42/45 = \mathbf{1258.26}$
63	$1735.05 \times 38.9\% \times 43/45 = \mathbf{644.94}$	$1735.05 \times 58.3\% \times 43/45 = \mathbf{966.58}$	$1735.05 \times 77.7\% \times 43/45 = \mathbf{1288.22}$
64	$1735.05 \times 38.9\% \times 44/45 = \mathbf{659.94}$	$1735.05 \times 58.3\% \times 44/45 = \mathbf{989.06}$	$1735.05 \times 77.7\% \times 44/45 = \mathbf{1318.18}$
65	$1735.05 \times 38.9\% \times 45/45 = \mathbf{674.93}$	$1735.05 \times 58.3\% \times 45/45 = \mathbf{1011.53}$	$1735.05 \times 77.7\% \times 45/45 = \mathbf{1348.13}$

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Alleenstaande vrouw maandelijks brutopensioen (2008)

	100 17484.08 = 38.9% van de maximumgrens van 44994.88	150 26226.12 = 58.3% van maximumgrens 44994.88	200 34968.15 = 77,7% van maximumgrens 44994.88
60	$1757.66 \times 38.9\% \times 40/44 = \mathbf{621.57}$	$1757.66 \times 58.3\% \times 40/44 = \mathbf{931.55}$	$1757.66 \times 77.7\% \times 40/44 = \mathbf{1241.55}$
61	$1757.66 \times 38.9\% \times 41/44 = \mathbf{637.11}$	$1757.66 \times 58.3\% \times 41/44 = \mathbf{954.85}$	$1757.66 \times 77.7\% \times 41/44 = \mathbf{1272.59}$
62	$1757.66 \times 38.9\% \times 42/44 = \mathbf{652.65}$	$1757.66 \times 58.3\% \times 42/44 = \mathbf{978.14}$	$1757.66 \times 77.7\% \times 42/44 = \mathbf{1303.62}$
63	$1757.66 \times 38.9\% \times 43/44 = \mathbf{668.19}$	$1757.66 \times 58.3\% \times 43/44 = \mathbf{1001.43}$	$1757.66 \times 77.7\% \times 43/44 = \mathbf{1334.66}$
64	$1757.66 \times 38.9\% \times 44/44 = \mathbf{683.73}$	$1757.66 \times 58.3\% \times 44/44 = \mathbf{1024.72}$	$1757.66 \times 77.7\% \times 44/44 = \mathbf{1365.70}$

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel : Maandelijks gezinspensioen (2008)

	100 17484.08 = 38.9% van de maximumgrens van 44994.88	150 26226.12 = 58.3% van maximumgrens 44994.88	200 34968.15 = 77,7% van maximumgrens 44994.88
60	2168.81 x 38.9% x 40/45 = 749.93	2168.81 x 58.3% x 40/45 = 1123.93	2168.81 x 77.7% x 40/45 = 1497.92
61	2168.81 x 38.9% x 41/45 = 768.67	2168.81 x 58.3% x 41/45 = 1152.02	2168.81 x 77.7% x 41/45 = 1535.37
62	2168.81 x 38.9% x 42/45 = 787.42	2168.81 x 58.3% x 42/45 = 1180.12	2168.81 x 77.7% x 42/45 = 1572.82
63	2168.81 x 38.9% x 43/45 = 806.17	2168.81 x 58.3% x 43/45 = 1208.22	2168.81 x 77.7% x 43/45 = 1610.27
64	2168.81 x 38.9% x 44/45 = 824.92	2168.81 x 58.3% x 44/45 = 1236.32	2168.81 x 77.7% x 44/45 = 1647.72
65	2168.81 x 38.9% x 45/45 = 843.67	2168.81 x 58.3% 45/45 = 1264.42	2168.81 x 77.7% x 45/45 = 1685.17

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Een interessante vaststelling is alvast dat de brutopensioenen stijgen naarmate men langer op de arbeidsmarkt blijft.

De berekening van het pensioen voor gehuwde en samenwonende tweeverdieners zonder kinderen ten laste is gecompliceerder dan bij de andere gezinstypes omdat er een aantal duidelijke assumpties gesteld moeten worden betreffende de leeftijd waarop beide partners werkelijk op pensioen gaan. Bij de keuze van de assumpties wordt rekening gehouden met de mogelijkheden die STASIM hier biedt. Vast staat dat de gehuwde tweeverdieners geen recht hebben op het gezinspensioen daar dit enkel uitgekeerd wordt indien de echtgenoot elke niet toegelaten beroepsactiviteit stopgezet heeft en geen vervangingsinkomen heeft. Samenwonende tweeverdieners hebben geen recht op het gezinspensioen omdat enkel gehuwden in aanmerking komen. (STASIM, 2008)

Daar STASIM in het geval van tweeverdieners enkel toelaat het netto beschikbaar gezinsinkomen na uittrede in het pensioen te berekenen als beiden personen in hetzelfde jaar

uittreden wordt de analyse op deze mogelijkheid toegepast.⁸⁷ Dergelijke assumptie moet natuurlijk ook op basis van literatuur gerechtvaardigd kunnen worden. Deze assumptie wordt ondersteund door een invloedrijke Amerikaanse studie van Blau (1998) waarin onderzocht wordt in welke mate de uittredeleeftijden van koppels met elkaar correleren. Blau (1998) komt tot de conclusie dat 15,7% van de koppels de arbeidsmarkt verlaten in hetzelfde kwartaal. Wanneer hij de onderzochte periode uitbreidt tot 1 jaar, stelt hij vast 40.6% van de koppels uittreedt in hetzelfde jaar. Daar in STASIM deze assumptie gebruikt wordt, is het belangrijk hierbij dus te vermelden dat 40.6% van de koppels uittreedt in hetzelfde jaar. De simulatie die hier opgebouwd wordt geldt dus slechts in 40.6% van de gevallen. Uit een artikel van Bruce en Riddell (2002), blijkt daarnaast dat de kans groot is dat beide partners in een koppel hetzelfde socio-economische profiel hebben. Ten gevolge hiervan verlaten beide partners de arbeidsmarkt op dezelfde leeftijd. Dit niet enkel omwille van het feit dat de partners elkaar beïnvloeden, maar ook omdat ze vaak dezelfde werkomstandigheden hebben.⁸⁸ Als de man bijvoorbeeld uittreedt op 62 jaar is de kans groot dat ook de vrouw op deze leeftijd de arbeidsmarkt verlaat. Daar STASIM enkel toelaat voor tweeverdieners het pensioen te berekenen ingeval dat ze beiden in 2008 uittreden, en de assumptie gesteld moet worden dat de uittredeleeftijd voor mannen en vrouwen hetzelfde zijn, luidt de laatste assumptie automatisch dat verondersteld wordt dat de man en de vrouw in 2008 even oud zijn. (Blau, 1998, 592 – 629; Bruce en Riddell, 2002, blz. 1 – 4)

In Bruce en Riddell (2002) wordt ook nog vermeld dat hoe hoger het inkomen van de partner, hoe vroeger men de arbeidsmarkt verlaat. Deze bevinding kan hier niet opgenomen worden daar verondersteld wordt dat beide partners op hetzelfde moment (in 2008) de arbeidsmarkt verlaten. (Bruce en Riddell, 2002, blz. 1 – 4)

Een laatste belangrijke opmerking die belangrijk is voor de interpretatie van de resultaten is dat STASIM geen rekening houdt met de pensioenbonus. Mogelijk liggen de vervangingsratio's voor personen die uittreden vanaf 62 jaar dus hoger. (RVP, 2008)

⁸⁷ Bij de berekening van het pensioen in STASIM kan geen optie aangeduid worden om in het geval van tweeverdienerschap één persoon op pensioen te laten gaan in 2008. Voor wat betreft de vrouwen kan de optie aangeduid worden 'geen of onvoldoende pensioenrechten'. Bij het aanklikken van deze optie wordt automatisch het gezinspensioen berekend (ingeval van gehuwd koppel). Het houdt dus geen rekening met de mogelijkheid dat de vrouw nog aan het werk is. Indien deze optie bij de berekening niet aangevinkt wordt, berekent STASIM het netto beschikbaar gezinsinkomen na het pensioen van beide partners. (STASIM, 2008)

⁸⁸ Arbeiders treden vroeger toe tot de arbeidsmarkt dan bedienden. Ze hebben dus sneller een volledige loopbaan opgebouwd dan bedienden. Tevens is de kans groot dat arbeiders trouwen met arbeiders en bedienden met bedienden. De uittredeleeftijden in een arbeidend koppel liggen dus voor beide partners naar alle waarschijnlijkheid lager dan in een bedienden koppel. (Bruce en Riddell, 2002, blz. 1 -4)

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Alleenstaande man met een loonniveau van 100 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar	65 jaar
Bruto Jaarinkomen	17484.08	17484.08	17484.08	17484.08	17484.08	17484.08
-Sociale bijdragen	560.78	560.78	560.78	560.78	560.78	560.78
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	3004.04	3004.04	3004.04	3004.04	3004.04	3004.04
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13919.26	13919.26	13919.26	13919.26	13919.26	13919.26
Nieuwe situatie: Pensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen
Bruto Jaarinkomen	10353.23	10565.63	10809.95	11054.27	11298.71	11543.03
- Sociale Bijdrage	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Totale Belasting	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	10353.23	10565.63	10809.95	11054.27	11298.71	11543.03
Bruto- vervangingsratio	59.2%	60.4%	61.8%	63.2%	64.6%	66.0%
Netto- vervangingsratio	74.4%	75.9%	77.7%	79.4%	81.2%	82.9%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Alleenstaande man met een loonniveau van 150 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar	65 jaar
Bruto Jaarinkomen	26226.12	26226.12	26226.12	26226.12	26226.12	26226.12
-Sociale bijdragen	2918.27	2918.27	2918.27	2918.27	2918.27	2918.27
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	5841.77	5841.77	5841.77	5841.77	5841.77	5841.77
-BijzBijdrageSZ	220.41	220.41	220.41	220.41	220.41	220.41
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	17245.66	17245.66	17245.66	17245.66	17245.66	17245.66
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	11336.39	11606.15	11875.91	12145.67	12415.67	12685.07
- Sociale Bijdrage	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Totale Belasting	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	11336.39	11606.15	11875.91	12145.67	12415.67	12685.07
Bruto- vervangingsratio	43.2%	44.3%	45.3%	46.3%	47.3%	48.4%
Netto- vervangingsratio	65.7%	67.3%	68.9%	70.4%	72%	73.6%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Alleenstaande man met een loonniveau van 200 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar	65 jaar
Bruto Jaarinkomen	34968.15	34968.15	34968.15	34968.15	34968.15	34968.15
-Sociale bijdragen	4553.56	4553.56	4553.56	4553.56	4553.56	4553.56
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	9306.92	9306.92	9306.92	9306.92	9306.92	9306.92
-BijzBijdrageSZ	312.33	312.33	312.33	312.33	312.33	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	20795.35	20795.35	20795.35	20795.35	20795.35	20795.35
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	14926.79	15286.31	15645.83	16005.35	16364.87	16724.27
- Sociale Bijdrage	184.20	523.26	540.40	626.07	640.64	655.19
- Totale Belasting	1202.94	1211.70	1358.24	1475.44	1623.09	1770.68
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13539.65	13551.35	13747.19	13903.83	14101.15	14298.40
Bruto- vervangingsratio	42.7%	43.7%	44.7%	45.8%	46.8%	47.8%
Netto- vervangingsratio	65.1%	65.2%	66.1%	66.9%	67.8%	68.8%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Alleenstaande vrouw met een loonniveau van 100 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar
Bruto Jaarinkomen	17484.08	17484.08	17484.08	17484.08	17484.08
-Sociale bijdragen	560.78	560.78	560.78	560.78	560.78
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	3004.04	3004.04	3004.04	3004.04	3004.04
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13919.26	13919.26	13919.26	13919.26	13919.26
Nieuwe situatie: Pensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen
Bruto Jaarinkomen	10543.31	10793.27	11043.23	11293.07	11543.03
- Sociale Bijdrage	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Totale Belasting	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	10543.31	10793.27	11043.23	11293.07	11543.03
Bruto- vervangingsratio	60.3%	61.7%	63.2%	64.6%	66.0%
Netto- vervangingsratio	75.7%	77.5%	79.3%	81.1%	82.9%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Alleenstaande vrouw met een loonniveau van 150 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar
Bruto Jaarinkomen	26226.12	26226.12	26226.12	26226.12	26226.12
-Sociale bijdragen	2918.27	2918.27	2918.27	2918.27	2918.27
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	5841.77	5841.77	5841.77	5841.77	5841.77
-BijzBijdrageSZ	220.41	220.41	220.41	220.41	220.41
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	17245.66	17245.66	17245.66	17245.66	17245.66
Nieuwe situatie: Pensioen					
Bruto Jaarinkomen	11725.31	12004.91	12284.39	12563.87	12843.35
- Sociale Bijdrage	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Totale Belasting	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	11725.31	12004.91	12284.39	12563.87	12843.35
Bruto- vervangingsratio	44.7%	45.8%	46.8%	47.9%	49.0%
Netto- vervangingsratio	68.0%	69.6%	71.2%	72.9%	74.5%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Alleenstaande vrouw met een loonniveau van 200 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar
Bruto Jaarinkomen	34968.15	34968.15	34968.15	34968.15	34968.15
-Sociale bijdragen	4553.56	4553.56	4553.56	4553.56	4553.56
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	9306.92	9306.92	9306.92	9306.92	9306.92
-BijzBijdrageSZ	312.33	312.33	312.33	312.33	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	20795.35	20795.35	20795.35	20795.35	20795.35
Nieuwe situatie: Pensioen					
Bruto Jaarinkomen	15445.31	15817.79	16190.15	16562.63	16935.11
- Sociale Bijdrage	528.90	618.48	633.56	648.64	663.73
- Totale Belasting	1277.34	1398.42	1551.34	1704.30	1857.27
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13639.07	13800.89	14005.26	14209.69	14414.11
Bruto- vervangingsratio	44.2%	45.2%	46.3%	47.4%	48.4%
Netto- vervangingsratio	65.6%	66.4%	67.3%	68.3%	69.3%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste met een loonniveau van 100 (éénverdieners = man) (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar	65 jaar
Bruto Jaarinkomen	17484.08	17484.08	17484.08	17484.08	17484.08	17484.08
-Sociale bijdragen	560.78	560.78	560.78	560.78	560.78	560.78
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	667.91	667.91	667.91	667.91	667.91	667.91
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	16255.39	16255.39	16255.39	16255.39	16255.39	16255.39
Nieuwe situatie: Pensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen
Bruto Jaarinkomen	12937.56	13243.92	13550.28	13856.64	14163.00	14469.36
- Sociale Bijdrage	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Totale Belasting	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	12937.56	13243.92	13550.28	13856.64	14163.00	14469.36
Bruto- vervangingsratio	74.0%	75.8%	77.5%	79.3%	81.0%	82.8%
Netto- vervangingsratio	79.6%	81.5%	83.4%	85.2%	87.1%	89.0%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste met een loonniveau van 150 (éénverdieners = man) (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar	65 jaar
Bruto Jaarinkomen	26226.12	26226.12	26226.12	26226.12	26226.12	26226.12
-Sociale bijdragen	2918.27	2918.27	2918.27	2918.27	2918.27	2918.27
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	2952.98	2952.98	2952.98	2952.98	2952.98	2952.98
-BijzBijdrageSZ	220.41	220.41	220.41	220.41	220.41	220.41
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	20134.45	20134.45	20134.45	20134.45	20134.45	20134.45
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	14170.56	14507.64	14844.84	15182.04	15519.24	15856.44
- Sociale Bijdrage	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Totale Belasting	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	14170.56	14507.64	14844.84	15182.04	15519.24	15856.44
Bruto- vervangingsratio	54.0%	55.3%	56.6%	57.9%	59.2%	60.5%
Netto- vervangingsratio	70.4%	72.1%	73.7%	75.4%	77.1%	78.8%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste met een loonniveau van 200 (éénverdieners = man) (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar	65 jaar
Bruto Jaarinkomen	34968.15	34968.15	34968.15	34968.15	34968.15	34968.15
-Sociale bijdragen	4553.56	4553.56	4553.56	4553.56	4553.56	4553.56
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	5601.78	5601.78	5601.78	5601.78	5601.78	5601.78
-BijzBijdrageSZ	312.33	312.33	312.33	312.33	312.33	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	24500.48	24500.48	24500.48	24500.48	24500.48	24500.48
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	18658.44	19107.84	19557.24	20006.63	20456.04	20905.44
- Sociale Bijdrage	638.11	654.07	675.06	782.59	800.79	818.99
- Totale Belasting	93.01	257.66	420.39	550.24	714.04	900.13
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	26.11	56.88	95.69	134.50
Netto beschikbaar gezinsinkomen	17927.32	18196.12	18435.68	18616.92	18845.52	19051.82
Bruto- vervangingsratio	53.4%	54.6%	55.9%	57.2%	58.5%	59.8%
Netto- vervangingsratio	73.2%	74.3%	75.2%	76.0%	76.9%	77.8%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Samenwonende éénverdieners zonder kinderen ten laste met loonniveau 100 (éénverdiener = man) (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar	65 jaar
Bruto Jaarinkomen	17484.08	17484.08	17484.08	17484.08	17484.08	17484.08
-Sociale bijdragen	560.78	560.78	560.78	560.78	560.78	560.78
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	3004.04	3004.04	3004.04	3004.04	3004.04	3004.04
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13919.26	13919.26	13919.26	13919.26	13919.26	13919.26
Nieuwe situatie: Pensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen	minimumpensioen
Bruto Jaarinkomen	10353.23	10565.63	10809.95	11054.27	11298.71	11543.03
- Sociale Bijdrage	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Totale Belasting	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	10353.23	10565.63	10809.95	11054.27	11298.71	11543.03
Bruto- vervangingsratio	59.2%	60.4%	61.8%	63.2%	64.6%	66.0%
Netto- vervangingsratio	74.4%	75.9%	77.7%	79.4%	81.2%	82.9%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Samenwonende éénverdieners zonder kinderen ten laste met loonniveau 150 (éénverdiener = man) (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar	65 jaar
Bruto Jaarinkomen	26226.12	26226.12	26226.12	26226.12	26226.12	26226.12
-Sociale bijdragen	2918.27	2918.27	2918.27	2918.27	2918.27	2918.27
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	5841.77	5841.77	5841.77	5841.77	5841.77	5841.77
-BijzBijdrageSZ	220.41	220.41	220.41	220.41	220.41	220.41
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	17245.66	17245.66	17245.66	17245.66	17245.66	17245.66
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	11336.39	11606.15	11875.91	12145.67	12415.67	12685.07
- Sociale Bijdrage	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Totale Belasting	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	11336.39	11606.15	11875.91	12145.67	12415.67	12685.07
Bruto- vervangingsratio	43.2%	44.3%	45.3%	46.3%	47.3%	48.4%
Netto- vervangingsratio	65.7%	67.3%	68.9%	70.4%	72%	73.6%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Samenwonende éénverdieners zonder kinderen ten laste met loonniveau 200 (éénverdiener = man) (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	60 jaar	61 jaar	62 jaar	63 jaar	64 jaar	65 jaar
Bruto Jaarinkomen	34968.15	34968.15	34968.15	34968.15	34968.15	34968.15
-Sociale bijdragen	4553.56	4553.56	4553.56	4553.56	4553.56	4553.56
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	9306.92	9306.92	9306.92	9306.92	9306.92	9306.92
-BijzBijdrageSZ	312.33	312.33	312.33	312.33	312.33	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	20795.35	20795.35	20795.35	20795.35	20795.35	20795.35
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	14926.79	15286.31	15645.83	16005.35	16364.87	16724.27
- Sociale Bijdrage	184.20	523.26	540.40	626.07	640.64	655.19
- Totale Belasting	1202.94	1211.70	1358.24	1475.44	1623.09	1770.68
- BijzBedrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13539.65	13551.35	13747.19	13903.83	14101.15	14298.40
Bruto- vervangingsratio	42.7%	43.7%	44.7%	45.8%	46.8%	47.8%
Netto- vervangingsratio	65.1%	65.2%	66.1%	66.9%	67.8%	68.8%

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's vervroegde pensioenen: Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste met loonniveau 100 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	Man = 60 jaar Vrouw = 60 jaar				Man= 64 Vrouw = 64	
Bruto Jaarinkomen	40213.38	40213.38	40213.38	40213.38	40213.38	40213.38
-Sociale bijdragen	2490.60	2490.60	2490.60	2490.60	2490.60	2490.60
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	7659.67	7659.67	7659.67	7659.67	7659.67	7659.67
-BijzBijdrageSZ	384.11	384.11	384.11	384.11	384.11	384.11
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	29679.01	29679.01	29679.01	29679.01	29679.01	29679.01
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	20896.54				22841.74	
- Sociale Bijdrage	0.00				0.00	
- Totale Belasting	0.00				0.00	
- BijzBedrageSZ	207.41				246.12	
Netto beschikbaar gezinsinkomen	20689.13				22595.62	
Bruto- vervangingsratio	52.0%				56.8%	
Netto- vervangingsratio	69.7%				76.1%	

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's vervroegde pensioenen: Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste met loonniveau 150 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	Man = 60 Vrouw = 60				Man= 64 Vrouw = 64	
Bruto Jaarinkomen	48955.42	48955.42	48955.42	48955.42	48955.42	48955.42
-Sociale bijdragen	4848.09	4848.09	4848.09	4848.09	4848.09	4848.09
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	10497.40	10497.40	10497.40	10497.40	10497.40	10497.40
-BijzBijdrageSZ	464.62	464.62	464.62	464.62	464.62	464.62
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	33145.31	33145.31	33145.31	33145.31	33145.31	33145.31
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	23061.70				25258.78	
- Sociale Bijdrage	0.00				0.00	
- Totale Belasting	0.00				596.99	
- BijzBedrageSZ	248.98				277.55	
Netto beschikbaar gezinsinkomen	22812.72				24384.25	
Bruto- vervangingsratio	47.1%				51.6%	
Netto- vervangingsratio	68.8%				73.6%	

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's vervroegde pensioenen: Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste met loonniveau 200 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	Man = 60 jaar Vrouw = 60 jaar				Man = 64 Vrouw = 64	
Bruto Jaarinkomen	57697.45	57697.45	57697.45	57697.45	57697.45	57697.45
-Sociale bijdragen	6483.37	6483.37	6483.37	6483.37	6483.37	6483.37
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	13962.54	13962.54	13962.54	13962.54	13962.54	13962.54
-BijzBijdrageSZ	554.23	554.23	554.23	554.23	554.23	554.23
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	36697.30	36697.30	36697.30	36697.30	36697.30	36697.30
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	30372.10				33299.98	
- Sociale Bijdrage	713.10				1304.37	
- Totale Belasting	2480.28				3480.35	
- BijzBedrageSZ	334.75				365.13	
Netto beschikbaar gezinsinkomen	26843.97				28150.14	
Bruto- vervangingsratio	52.7%				57.7%	
Netto- vervangingsratio	73.1%				76.7%	

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Samenwonende tweeverdieners zonder kinderen ten laste met loonniveau 100 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	Man = 60 jaar Vrouw = 60 jaar				Man= 64 Vrouw = 64	
Bruto Jaarinkomen	40213.38	40213.38	40213.38	40213.38	40213.38	40213.38
-Sociale bijdragen	2490.60	2490.60	2490.60	2490.60	2490.60	2490.60
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	7659.67	7659.67	7659.67	7659.67	7659.67	7659.67
-BijzBijdrageSZ	1.43	1.43	1.43	1.43	1.43	1.43
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	30061.69	30061.69	30061.69	30061.69	30061.69	30061.69
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	20896.54				22841.74	
- Sociale Bijdrage	0.00				0.00	
- Totale Belasting	0.00				0.00	
- BijzBedrageSZ	0.00				0.00	
Netto beschikbaar gezinsinkomen	20896.54				22841.74	
Bruto- vervangingsratio	52.0%				56.8%	
Netto- vervangingsratio	69.5%				76.0%	

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Samenwonende tweeverdieners zonder kinderen ten laste met loonniveau 150 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	Man = 60 jaar Vrouw = 60 jaar				Man= 64 Vrouw = 64	
Bruto Jaarinkomen	48955.42	48955.42	48955.42	48955.42	48955.42	48955.42
-Sociale bijdragen	4848.09	4848.09	4848.09	4848.09	4848.09	4848.09
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	10497.40	10497.40	10497.40	10497.40	10497.40	10497.40
-BijzBijdrageSZ	221.84	221.84	221.84	221.84	221.84	221.84
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	33388.09	33388.09	33388.09	33388.09	33388.09	33388.09
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	23061.70				25258.78	
- Sociale Bijdrage	0.00				0.00	
- Totale Belasting	0.00				0.00	
- BijzBedrageSZ	0.00				0.00	
					25258.78	
Netto beschikbaar gezinsinkomen	23061.70					
Bruto- vervangingsratio	47.1%				51.6%	
Netto- vervangingsratio	69.1%				75.7%	

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's (vervroegde) pensioenen: Samenwonende tweeverdieners zonder kinderen ten laste met loonniveau 200 (2008)

Uitgangssituatie: Tewerkstelling	Man = 60 jaar Vrouw = 60 jaar				Man= 64 jaar Vrouw = 64 jaar	
Bruto Jaarinkomen	57697.45	57697.45	57697.45	57697.45	57697.45	57697.45
-Sociale bijdragen	6483.37	6483.37	6483.37	6483.37	6483.37	6483.37
+ Inkomensgarantie- uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-totale belasting	13962.54	13962.54	13962.54	13962.54	13962.54	13962.54
-BijzBijdrageSZ	313.76	313.76	313.76	313.76	313.76	313.76
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	36937.78	36937.78	36937.78	36937.78	36937.78	36937.78
Nieuwe situatie: Pensioen						
Bruto Jaarinkomen	30372.10				33299.98	
- Sociale Bijdrage	713.10				1304.37	
- Totale Belasting	2480.28				3480.35	
- BijzBedrageSZ	0.00				0.00	
Netto beschikbaar gezinsinkomen	27178.72				28515.26	
Bruto- vervangingsratio	52.6%				57.7%	
Netto- vervangingsratio	73.6%				77.2%	

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Bijlage 3: Berekening vervangingsratio's werkloosheid

Een werkloosheidsuitkering wordt berekend op basis van het laatste verdiende loon en de gezinstoestand. Dit wordt berekend in STASIM op basis van de drie gekozen referentielonen, met name het minimumloon (100), anderhalve maal het minimumloon (150) en tweemaal het minimumloon (200).

1.1. Wetgeving

1.1.1. Werkloosheidsreglementering zonder anciënniteitstoelage (1ste jaar werkloosheid)

Indien het de eerste keer is dat een werkloosheidsaanvraag gebeurt dan wordt het loon van de laatste tewerkstelling gebruikt om de werkloosheidsuitkering te berekenen. Dit op voorwaarde dat de betrokkene in kwestie gedurende de 6 maanden die vooraf gingen aan de uitkeringsaanvraag ten minste één dag in loondienst tewerkgesteld was. Deze arbeidsdag moet wel deel uitmaken van een arbeidsperiode van minstens 4 aanéensluitende weken bij dezelfde werkgever. Op dit loon moeten tevens sociale heffingen genomen zijn. Indien aan deze criteria niet voldaan is wordt als bruto referentieloon 1309,53 euro⁸⁹ gebruikt. Indien het gaat om werknemers die al eerder beroep gedaan hebben op werkloosheidsuitkeringen dan wordt het laatst verdiende loon enkel genomen in het geval de persoon in kwestie gedurende ten minste twee jaar geen uitkeringen meer ontvangen heeft⁹⁰. Ingeval men ouder is dan 45 op het moment dat men de arbeidsmarkt verlaat wordt de meest voordelige uitkering toegekend. (RVA, 2008b)

Hoeveel de werkloosheidsuitkering procentueel uitmaakt van het laatste verdiende gemiddelde dagloon wordt verder bepaald door het gezinstype. (RVA, 2008b)

⁸⁹ Geïndexeerd bedrag geldig vanaf 1 januari 2008 (RVA, 2008b)

⁹⁰ De periodes gedekt door ziekte- of moederschapsverzekering, de periodes van zelfstandige activiteit en de periodes van deeltijdse arbeid met behoud van rechten, al dan niet met de toekenning van een inkomensgarantieuitkering, zijn niet inbegrepen in deze 2 jaar. (RVA, 2008b)

Tabel : Standaard vervangingspercentages van werkloosheidsuitkeringen ten opzichte van laatste verdiende gemiddelde dagloon vastgelegd in de wetgeving

	Samenwonenden met gezinslast	Alleenwonenden	Samenwonenden
1 ^{ste} periode = 1 ^{ste} jaar werkloosheid	60%	60%	58%
2 ^{de} periode = eerste 3 maanden van het 2 ^e jaar (soms verlengd)	60%	53%	40%
3 ^e periode = na de tweede periode	60%	53%	Forfaitaire uitkering (behalve uitzonderingen)

Bron: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA) (2008a). *Reglementering brugpensioen*, Brussel. Geraadpleegd op 13 februari 2008 uit:

http://www.rva.be/frames/frameset.aspx?Path=D_opdracht_BP/&Items=1&Language=NL

Ingeval van samenwonenden wordt de tweede periode telkens met 3 maanden verlengd per jaar in loondienst. De forfaitaire uitkering die men in de derde periode ontvangt bedraagt 421,20 euro per maand in 2008. De uitkering aan 40% wordt enkel behouden in het geval de samenwonende een beroepsverleden als loontrekkende heeft van 20 jaar of een blijvende arbeidsongeschiktheid heeft van ten minste 33%. Oudere samenwonende werknemers zullen dus een grotere kans hebben om toch tegen 40% van het laatst verdiende loon vergoed te blijven. Voor mogelijke verlenging van periodes of hernieuwing van de cyclus zie gedetailleerde reglementering op de website van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening. (RVA, 2008b)

‘Alleenwonenden’ zijn diegenen die alleen wonen⁹¹. Samenwonenden met gezinslast zijn zij die gehuwd zijn of samenwonen met een partner die geen beroeps- of vervangingsinkomsten heeft. De aanwezigheid van andere personen in het gezin wijzigt niets aan dit statuut, zelfs al hebben ze zelf inkomsten. Indien de persoon met wie men gehuwd is of samen woont wel een eigen inkomen heeft dan wordt de persoon in kwestie gedefinieerd als ‘samenwonend’ in de werkloosheidsregeling. Onder ‘samenwonenden met gezinslast’ worden ook diegene verstaan die niet gehuwd of samenwonend zijn met een echtgeno(o)t(e) of partner maar wel andere personen ten laste hebben. In de berekeningen van de vervangingsratio’s wordt deze

⁹¹ Alleenwonenden kunnen uitzonderlijk ook gezinslast hebben volgens Art. 110 van het Koninklijk Besluit van 25 november 1991 houdende de werkloosheidsreglementering. Deze mogelijkheid wordt in de berekeningen hier echter buiten beschouwing gelaten. (Codex Sociale Zekerheid 2006-2007, blz. 657; RVA, 2008b)

mogelijkheid buiten beschouwing gelaten vermits de voorkeur in de berekening uitgaat naar de meeste representatieve gezinstypes aanwezig onder ouderen. (Codex Sociale Zekerheid, 2006-2007, blz. 730 – 731; RVA, 2008b)

In de typologie van STASIM noemen deze verschillende gezinstypes respectievelijk ‘alleenstaande’, ‘samenwonende éénverdieners zonder kinderen ten laste’, ‘gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste’, ‘samenwonende tweeverdieners zonder kinderen ten laste’ en ‘gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste’. Onderstaande figuur (x) geeft een overzicht van de overéénkomstige categorieën in de werkloosheidsreglementering en in STASIM. Onder de gezinstypes van de werkloosheidsreglementering kunnen echter nog meer categorieën vallen dan diegenen vermeld in de kolom van STASIM zelf. Deze laatste zijn immers enkel de meest representatieve categorieën voor ouderen die voor de berekeningen nodig zijn. (STASIM, 2008)

Figuur: Typologie wetgeving versus STASIM

Werkloosheidsreglementering	STASIM
Samenwonenden met gezinslast	→ Samenwonende / Gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste
Alleenwonenden	→ Alleenstaanden
Samenwonenden	→ Samenwonende / Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

De wetgeving schrijft minimum- en maximumgrenzen voor de hoogte van de uitkeringen. Uit deze grenzen kunnen het minimum- en maximum in aanmerking genomen brutoloon afgeleid worden. (RVA, 2008b)

Op de werkloosheidsuitkeringen wordt een bedrijfsvoorheffing gehouden van 10.09%. Dit geldt niet voor de werknemers met gezinslast, de alleenwonenden, de samenwonenden die uitkeringen naar rata van 40% ontvangen op voorwaarde dat hun echtgeno(o)t(e) enkel over vervangingsinkomens beschikt, de samenwonenden die een forfaitaire uitkering ontvangen en de werklozen die een vrijstelling hebben wegens sociale of familiale redenen. (RVA, 2008b)

Tabel : Minimum- en maximumuitkeringen werkloosheid zonder anciënniteitstoelage (2008)

	DAG		MAAND	
	MIN	MAX	MIN	MAX
A- Samenwonenden met gezinslast	36.52	42.29	949.52	1099.54
N – Alleenwonende				
- 1 ^{ste} jaar	30.69	42.29	797.94	1099.54
- 2 ^{de} periode	30.69	37.35	797.94	971.1
B- Samenwonenden				
- 1 ^{ste} jaar	23.00	40.88	598.00	1062.88
- 2 ^e periode	23.00	28.19	588.00	732.94
- forfaitperiode (eventueel)				
- gewoon	16.20	16.20	421.2	421.2

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Uit deze tabel kan afgeleid worden dat de minimum- en maximum in aanmerking genomen grenzen voor het brutoloon verschillen per gezinstype. Bij de omzetting naar minimumbedragen moet rekening gehouden worden met het verschillende standaardpercentage in de wetgeving voor berekening van de werkloosheidsuitkering voor de verschillende gezinstypes. Bij samenwonenden met gezinslast en alleenstaanden bedraagt het percentage in het eerste jaar 60%. Voor samenwonenden is dit slechts 58%. (RVA, 2008b)

Tabel: Minimum- en maximumgrenzen van het brutoloon in aanmerking genomen voor de berekening van werkloosheidsuitkeringen zonder anciënniteitstoelage (in het 1ste jaar) voor verschillende gezinstypes (2008)

	Minimumgrens	Maximumgrens
Samenwonenden met gezinslast	1582.53 euro = 949.52 x 100 / 60	1832.49 euro = 1099.54 x 100 / 60
Alleenwonende	1329.9 euro = 797.94 x 100 / 60	1832.49 euro = 1099.54 x 100 / 60
Samenwonenden	1031.03 euro = 598.00 x 100 / 58	1832.55 euro = 1062.88 x 100 / 58

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Uit tabel (x) blijkt dat de minimumloongrenzen variëren per gezinstype. Het is in feite eerlijk dat bij samenwonende met gezinslast een hoger minimum brutoloon in aanmerking genomen wordt dan bij alleenwonenden vermits zij precies nog gezinslast hebben. Als men bij de

berekening van de werkloosheidsuitkering onder het minimumbedrag of boven het maximumbedrag uitkomt dan wordt het bedrag van de werkloosheidsuitkering het minimum- of het maximumbedrag dat van toepassing is in dat jaar. (RVA, 2008b)

1.1.2. Werkloosheidsreglementering met anciënniteitstoeslag (vanaf het 2^e jaar werkloosheid)

De werkloosheidsreglementering voorziet in de mogelijkheid om vanaf 50 jaar een verhoogde uitkering te genieten in de vorm van anciënniteitstoeslag. Hiervoor moet men minstens 20 jaar in loondienst gewerkt hebben, sinds minstens 1 jaar voltijds werkloos zijn en zich niet in het stelsel van het conventioneel brugpensioen of een stelsel hiermee gelijkgesteld bevinden. Deze extra toeslag wordt voor vijftigers dus niet bij de overstap van tewerkstelling naar werkloosheid voelbaar, maar kan wel een belangrijke determinant vormen bij de uittredebeslissing. De uitkering zal immers na 1 jaar werkloosheid voor de ouderen nog toenemen. De anciënniteitstoeslag verschilt qua omvang naargelang het gezinstype en de uittredeleeftijd. (RVA, 2008b)

Tabel: Voordelen voor 50-plussers in de werkloosheidsreglementering (2008)

Gezinstype	Anciënniteitstoeslag
Samenwonende met gezinslast STASIM → Samenwonende/ Gehuwde éénverdiener zonder kinderen ten laste	Na één jaar werkloosheid hebben samenwonenden met gezinslast recht op 60% van het laatst verdiende loon. <u>Vanaf 50 jaar:</u> Dit bedrag blijft 60% van het laatst verdiende loon. De uitkering met anciënniteitstoeslag is gelegen tussen de 39.04 euro (minimumbedrag) en 46.44 euro (maximumbedrag) per dag.
Alleenwonende STASIM → Alleenstaande	Na één jaar werkloosheid hebben de alleenwonenden recht op 53% van het laatst verdiende loon. <u>Vanaf 50 jaar:</u> Anciënniteitstoeslag van 1,5% van het laatst verdiende loon. In totaal bedraagt het vervangingspercentage nu 54,5% van het laatst verdiende loon. De uitkering met anciënniteitstoeslag is gelegen tussen de 32,67 euro (minimumbedrag) en 38,41 euro (maximumbedrag) per dag. <u>Vanaf 55 jaar:</u> Anciënniteitstoeslag van 7% van het laatst verdiende loon. In totaal bedraagt het vervangingspercentage nu 60% van het laatst verdiende loon. De uitkering met anciënniteitstoeslag is gelegen tussen de 35,90 euro (minimumbedrag) en 42,29 euro

	(maximumbedrag) per dag.
Samenwonende STASIM → Samenwonende / Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste	<p>Na één jaar werkloosheid hadden samenwonenden recht op 40% van het laatst verdiende loon.</p> <p><u>Mogelijkheid 1: 20 jaar beroepsverleden bereikt alvorens forfaitair te worden vergoed</u></p> <p><u>Vanaf 50 jaar:</u> Anciënniteitstoelage van 5% van het gemiddelde dagloon. In totaal bedraagt het vervangingspercentage nu 45% van het laatst verdiende loon.</p> <p>De uitkering met anciënniteitstoelage is gelegen tussen de 26,54 euro (minimumbedrag) en 31,72 euro (maximumbedrag) per dag.</p> <p><u>Vanaf 55 jaar:</u> Anciënniteitstoelage van 10% van het laatst verdiende loon. In totaal bedraagt het vervangingspercentage nu 50% van het laatst verdiende loon.</p> <p>De uitkering met anciënniteitstoelage is gelegen tussen de 29,57 euro (minimumbedrag) en 35,24 euro (maximumbedrag) per dag.</p> <p><u>Vanaf 58 jaar:</u> Anciënniteitstoelage van 15% van het laatst verdiende loon. In totaal bedraagt het vervangingspercentage nu 55% van het laatst verdiende loon.</p> <p>De uitkering met anciënniteitstoelage is gelegen tussen de 32,50 euro (minimumbedrag) en 38,76 euro (maximumbedrag) per dag.</p> <p><u>Mogelijkheid 2: 20 jaar beroepsverleden bereikt tijdens de forfaitaire vergoedbaarheid</u></p> <p>De forfaitaire uitkering met anciënniteitstoelage bedraagt dus à 19,53 euro per dag.</p>

Bron: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA) (2008a). *Reglementering brugpensioen*, Brussel. Geraadpleegd op 13 februari 2008 uit:

http://www.rva.be/frames/frameset.aspx?Path=D_opdracht_BP/&Items=1&Language=NL

Tabel: Minimum- en maximumuitkeringen werkloosheid met anciënniteitstoeslag (2008)

	DAG		MAAND	
	MIN	MAX	MIN	MAX
A- Samenwonenden met gezinslast (60%)	39.04	46.44	1015.04	1207.44
N – Alleenwonende - 50 – 54 (54,5%)	32.67	38.41	849.42	998.66
- 55 – 64 (60%)	35.90	42.29	933.4	1099.54
B- Samenwonenden - 50 – 54 (45%)	26.54	31.72	690.04	824.72
- 55 – 57 (50%)	29.57	35.24	768.82	916.24
- 58 – 64 (55%)	32.50	38.76	845.00	1007.76
-forfaitperiode (eventueel)				
- gewoon	19.53	19.53	507.78	507.87

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Minimum- en maximumgrenzen van het brutoloon in aanmerking genomen voor de berekening van werkloosheidsuitkeringen met anciënniteitstoeslag voor verschillende gezinstypes (2008)

	Minimumgrens	Maximumgrens
Samenwonenden met gezinslast	$1015.04 \times 100 / 60 = \mathbf{1691.73}$ (jaarlijks 20300.8)	$1207.44 \times 100 / 60 = \mathbf{2012.4}$ (jaarlijks 24148.8)
Alleenwonende - 50 – 54	$849.42 \times 100 / 54.5 = \mathbf{1558.57}$ (jaarlijks 18702.83)	$998.66 \times 100 / 54.5 = \mathbf{1832.40}$ (jaarlijks 21988.8)
- 55 – 64	$933.4 \times 100 / 60 = \mathbf{1555.67}$ (jaarlijks 18668)	$1099.54 \times 100 / 60 = \mathbf{1832.57}$ (jaarlijks 21990.8)
Samenwonenden - 50 – 54	$690.04 \times 100 / 45 = \mathbf{1533.42}$ (jaarlijks 18401.067)	$824.72 \times 100 / 45 = \mathbf{1832.71}$ (jaarlijks 21992.533)
- 55 – 57	$768.82 \times 100 / 50 = \mathbf{1537.64}$ (jaarlijks 18451.68)	$916.24 \times 100 / 50 = \mathbf{1832.48}$ (jaarlijks 21989.76)
- 58 – 64	$845.00 \times 100 / 55 = \mathbf{1536.36}$ (jaarlijks 18436.36)	$1007.76 \times 100 / 55 = \mathbf{1832.29}$ (jaarlijks 21987.49)

Bron: Eigen berekening op basis van gegevens STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

1.2. Concrete berekeningswijze in STASIM

1.2.1. Berekening vervangingsratio's zonder anciënniteitstoeslag (1ste jaar werkloosheid)

STASIM laat toe te variëren voor 3 perioden van werkloosheid, met name 6 maanden, 12 maanden en langdurige werkloosheid. De werkloosheidsperiode gehanteerd in de berekeningen hier is 6 maanden omdat deze het duidelijkst de financiële situatie vlak na uittrede weerspiegelt. Tevens kunnen uitkeringen volgens de reglementering pas na 1 jaar werkloosheid verhogen. De resultaten worden berekend voor de 5 eerder gekozen gezinstypes en 3 referentielonen, het minimumloon (100), anderhalve keer het minimumloon (150) en twee keer het minimumloon (200). STASIM laat ook toe te variëren voor de arbeidsduur. De resultaten hieronder weergegeven zijn diegene voor een voltijdse arbeidsbetrekking. De variabele arbeidsduur staat daarom op 100%. De vervangingsratio's werden berekend rekening houdend met de Vlaamse forfaitaire belastingsvermindering die geldt vanaf 2007. (RVA, 2008b; STASIM, 2008)

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's werkloosheid in STASIM: Alleenstaanden (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR 100
Bruto jaarinkomen	17484.08	26226.12	34968.15
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	3004.04	5841.77	9306.92
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13919.26	17245.66	20795.35
NIEUWE SITUATIE: WERKLOOSHEID	WERKLOOSHEIDSDUUR: 6 MAANDEN		
Bruto jaarinkomen	10490.45	13194.48	13194.48
- Sociale bijdragen	0.00	0.00	0.00
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	0.00	0.00	0.00
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	10490.45	13194.48	13194.48
Bruto-vervangingsratio	60.0%	50.3%	37.7%
Netto-vervangingsratio	75.4%	77%	63%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's werkloosheid in STASIM: Gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR 100
Bruto jaarinkomen	17484.08	26226.12	34968.15
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	667.91	2952.98	5601.78
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	16255.39	20134.45	24500.48
NIEUWE SITUATIE: WERKLOOSHEID	WERKLOOSHEIDSDUUR: 6 MAANDEN		
Bruto jaarinkomen	11394.24	13194.48	13194.48
- Sociale bijdragen	0.00	0.00	0.00
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	0.00	0.00	0.00
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	11394.24	13194.48	13194.48
Bruto-vervangingsratio	65.2%	50.3%	37.7%
Netto-vervangingsratio	70%	66%	54%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's werkloosheid in STASIM: Samenwonende éénverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR 100
Bruto jaarinkomen	17484.08	26226.12	34968.15
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	3004.04	5841.77	9306.92
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13919.26	17245.66	20795.35
NIEUWE SITUATIE: WERKLOOSHEID	WERKLOOSHEIDSDUUR: 6 MAANDEN		
Bruto jaarinkomen	11394.24	13194.48	13194.48
- Sociale bijdragen	0.00	0.00	0.00
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	0.00	0.00	0.00
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	11394.24	13194.48	13194.48
Bruto-vervangingsratio	65.2%	50.3%	37.7%
Netto-vervangingsratio	82%	77%	63%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's werkloosheid in STASIM: Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR 100
Bruto jaarinkomen	40213.38	48955.42	57697.45
- Sociale bijdragen	2490.60	4848.09	6483.37
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	7659.67	10497.40	13962.54
- BijzBijdrageSZ	384.11	464.62	554.23
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	29679.01	33145.31	36697.30
NIEUWE SITUATIE: WERKLOOSHEID	WERKLOOSHEIDSDUUR: 6 MAANDEN		
Bruto jaarinkomen	31471.34	35483.86	35483.86
- Sociale bijdragen	1929.82	1929.82	1929.82
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	5262.24	6763.67	6763.67
-BijzBijdrageSZ	304.73	356.89	356.89
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	23974.55	26433.47	26433.47
Bruto-vervangingsratio	78.7%	72.5%	61.5%
Netto-vervangingsratio	81%	80%	72%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's werkloosheid in STASIM: Samenwonende tweeverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR 100
Bruto jaarinkomen	40213.38	48955.45	57697.45
- Sociale bijdragen	2490.60	4848.09	6483.37
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	7659.67	10497.40	13962.54
- BijzBijdrageSZ	1.43	221.84	313.76
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	30061.69	33388.09	36937.78
NIEUWE SITUATIE: WERKLOOSHEID	WERKLOOSHEIDSDUUR: 6 MAANDEN		
Bruto jaarinkomen	31471.34	35483.86	35483.86
- Sociale bijdragen	1929.82	1929.82	1929.82
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	4666.13	4666.13	4666.13
-BijzBijdrageSZ	304.73	356.89	356.89
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	24570.66	28531.02	28531.02
Bruto-vervangingsratio	78.3%	72.5%	61.5%
Netto-vervangingsratio	81.7%	85.5%	77.2%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

1.2.2. Berekening vervangingsratio's met anciënniteitstoeslag (vanaf 2° jaar werkloosheid)

De berekening wordt ook gevoerd in het geval van anciënniteitstoeslag zodat er toch ook rekening gehouden wordt met de toekomstige financiële positie van de potentiële uittreeders. STASIM is in staat de werkloosheidsuitkering met anciënniteitstoeslag te berekenen vanaf het jaar 2008. Het heeft hierbij de beperking dat enkel minimum- en maximumwerkloosheidsuitkeringen met anciënniteitstoeslag berekend kunnen worden. Aan de hand van de minimum- en maximumgrenzen van het in aanmerking genomen brutoloon, moet dus eerst uitgemaakt worden of verdieners met een loon van de categorieën 100, 150 of 200 al dan niet een minimum- of een maximumuitkering krijgen. Wat blijkt is dat alleenstaanden of samenwonende/gehuwde éénverdieners met het minimumloon van 17484.08 voor elke leeftijdscategorie onder het minimum in aanmerking genomen loon vallen, zij krijgen dus alleen de minimumuitkering. Met loonniveaus van 150 en 200 vallen al deze gezinstypes tevens onder de regeling van de maximumuitkering. Voor wat betreft tweeverdiende koppels moet een onderscheid gemaakt worden tussen het loon van de partner en het loon van diegene die een werkloosheidsuitkering met anciënniteitstoeslag aanvraagt. Uit de output van STASIM blijkt dat het loon van de partner in alle gevallen in de berekeningen opgenomen wordt als zijnde 22729.30 euro. Als we dit bedrag aftrekken van het oorspronkelijke gehele bruto gezinsinkomen dan blijkt dat de inkomens van de partners vóór de werkloosheidsuitkering respectievelijk de oorspronkelijke bedragen van de éénverdieners bedragen (bruto gezinsinkomen 100 = $40213.38 - 22729.30 = 17484.08$; bruto gezinsinkomen 150 = $48955.42 - 22729.30 = 26226.12$; bruto gezinsinkomen 200 = $57697.45 - 22729.30 = 34986.15$). Samenwonende/gehuwde tweeverdieners met het minimumloon krijgen daarom de minimumuitkering. Diegenen met een loonniveau van 150 en 200 krijgen zoals de andere gezinstypes met deze loonniveaus ook de maximumuitkering. In de berekening wordt de werkloosheidsvergoeding met anciënniteitstoeslag afgezet ten opzichte van het laatste verdiende loon om een beeld te krijgen van de eventuele financiële vooruitgang na 1 jaar werkloosheid. (STASIM, 2008)

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's werkloosheid met anciënniteitstoelage in STASIM: Alleenstaanden (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100		LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100		LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100	
Brute jaarinkomen	17484.08		26226.12		34968.15	
- Sociale bijdragen	560.78		2918.27		4553.56	
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00		0.00		0.00	
-Totale belasting	3004.04		5841.77		9306.92	
- BijzBijdrageSZ	0.00		220.41		312.33	
+ Kinderbijslag	0.00		0.00		0.00	
- Kinderopvangkost	0.00		0.00		0.00	
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13919.26		17245.66		20795.35	
NIEUWE SITUATIE: WERKLOOSHEID MET ANCIËNNITEITSTOESLAG (vanaf het begin van het 2 ^e jaar werkloosheid)	50 – 54 (min)	55-64 (min)	50 – 54 (max)	55-64 (max)	50 – 54 (max)	55-64 (max)
Bruto jaarinkomen	10119.04	10193.04	11983.92	13194.48	11983.92	13194.48
- Sociale bijdragen	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	10119.04	10193.04	11983.92	13194.48	11983.92	13194.48
Bruto-vervangingsratio	57.9%	58.2%	45.7%	50.3%	34.3%	37.7%
Netto-vervangingsratio	72.7%	73.2%	69.4%	76.5%	57.6%	63.5%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's werkloosheid met anciënniteitstoelage in STASIM: Gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100		LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100		LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100	
Brute jaarinkomen	17484.08		26226.12		34968.15	
- Sociale bijdragen	560.78		2918.27		4553.56	
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00		0.00		0.00	
-Totale belasting	667.91		2952.98		5601.78	
- BijzBijdrageSZ	0.00		220.41		312.33	
+ Kinderbijslag	0.00		0.00		0.00	
- Kinderopvangkost	0.00		0.00		0.00	
Netto beschikbaar gezinsinkomen	16255.39		20134.45		24500.48	
NIEUWE SITUATIE: WERKLOOSHEID MET ANCIËNNITEITSTOESLAG (vanaf het begin van het 2 ^e jaar werkloosheid)	Minimumuitkering mits minimumgrens brutoloon = 20300.8		Maximumuitkering mits maximumgrens brutoloon = 24148.8		Maximumuitkering mits maximumgrens brutoloon = 24148.8	
Bruto jaarinkomen	12180.48		14489.28		14489.28	
- Sociale bijdragen	0.00		0.00		0.00	
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00		0.00		0.00	
-Totale belasting	0.00		0.00		0.00	
-BijzBijdrageSZ	0.00		0.00		0.00	
+ Kinderbijslag	0.00		0.00		0.00	
-Kinderopvangkost	0.00		0.00		0.00	
Netto beschikbaar gezinsinkomen	12180.48		14489.28		14489.28	
Bruto-vervangingsratio	69.7%		55.2%		41.4%	
Netto-vervangingsratio	74.9%		71.2%		59.1%	

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's werkloosheid met anciënniteitstoeslag in STASIM: Samenwonende éénverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100 (4)	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100 (5)	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR 100 (6)
Brute jaarinkomen	17484.08	26226.12	34968.15
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	3004.04	5841.77	9306.92
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13919.26	17245.66	20795.35
NIEUWE SITUATIE: WERKLOOSHEID MET ANCIËNNITEITSTOESLAG (vanaf het begin van het 2 ^e jaar werkloosheid)	Minimumuitkering mits minimumgrens brutoloon = 20300.8	Maximumuitkering mits maximumgrens brutoloon = 24148.8	Maximumuitkering mits maximumgrens brutoloon = 24148.8
Bruto jaarinkomen	12180.48	14489.28	14489.28
- Sociale bijdragen	0.00	0.00	0.00
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	0.00	1094.53	1094.53
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	12189.48	13394.75	13394.75
Bruto-vervangingsratio	69.7%	55.2%	41.4%
Netto-vervangingsratio	87.6%	77.7%	64.4%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's werkloosheid met anciënniteitstoeslag in STASIM: Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100 13			LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100 14			LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR 100 15		
Brute jaarinkomen	40213.38			48955.42			57697.45		
- Sociale bijdragen	2490.60			4848.09			6483.37		
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00			0.00			0.00		
-Totale belasting	7659.67			10497.40			13962.54		
- BijzBijdrageSZ	384.11			464.62			554.23		
+ Kinderbijslag	0.00			0.00			0.00		
- Kinderopvangkost	0.00			0.00			0.00		
Netto beschikbaar gezinsinkomen	29679.01			33145.31			36697.30		
NIEUWE SITUATIE: WERKLOOSHEID MET ANCIËNNITEITSTOESLAG (vanaf het begin van het 2 ^e jaar werkloosheid)	50 – 54 (min)	55 – 57 (min)	58 – 64 (min)	50 – 54 (max)	55 – 57 (max)	58 – 64 (max)	50 – 54 (max)	55 – 57 (max)	58 – 64 (max)
Bruto jaarinkomen	31009.78	31955.14	32869.30	32625.94	33724.18	34822.42	32625.94	33724.18	34922.42
- Sociale bijdragen	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	5114.08	5417.54	5710.98	5632.86	6010.53	6480.58	5632.86	6010.53	6480.58
-BijzBijdrageSZ	298.73	311.02	322.90	319.74	334.02	348.30	319.74	334.02	348.30
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	23667.15	24296.76	24905.60	24743.52	25449.81	26063.73	24743.52	25449.81	26063.73
Bruto-vervangingsratio	77.1%	79.5%	81.7%	66.6%	68.9%	71.1%	56.6%	58.5%	60.5%
Netto-vervangingsratio	79.7%	81.9%	83.9%	74.7%	76.8%	78.6%	67.4%	69.3%	71%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's werkloosheid met anciënniteitstoeslag in STASIM: Samenwonende tweeverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100			LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100			LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100		
Bruto jaarinkomen	40213.38			48955.42			57697.45		
- Sociale bijdragen	2490.60			4848.09			6483.37		
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00			0.00			0.00		
- Totale belasting	7659.67			10497.40			13962.54		
- BijzBijdrageSZ	1.43			221.84			313.76		
+ Kinderbijslag	0.00			0.00			0.00		
- Kinderopvangkost	0.00			0.00			0.00		
Netto beschikbaar gezinsinkomen	30061.69			33388.09			36937.78		
NIEUWE SITUATIE: WERKLOOSHEID met anciënniteitstoeslag	50 – 54 (min)	55 – 57 (min)	58 – 64 (min)	50 – 54 (max)	55 – 57 (max)	58 – 64 (max)	50 – 54 (max)	55 – 57 (max)	58 – 64 (max)
Bruto jaarinkomen	31009.78	31955.14	32869.30	32625.94	33724.18	34822.45	32625.94	33724.18	34822.45
- Sociale bijdragen	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82	1929.82
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Totale belasting	4666.13	4666.13	4666.13	4666.13	4666.13	4666.13	4666.13	4666.13	4666.13
- BijzBijdrageSZ	298.73	311.02	322.90	319.74	334.02	348.30	319.74	334.02	348.30
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	24115.10	25048.17	25950.45	25710.25	26794.22	27878.18	25710.25	26794.22	27878.18
Bruto-vervangingsratio	77.1%	79.5%	81.7%	66.6%	68.8%	71.1%	56.5%	58.4%	60.3%
Netto-vervangingsratio	80.2%	83.3%	86.3%	77.0%	80.3%	83.5%	69.6%	72.5%	75.4%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Bijlage 4: Berekening van vervangingsratio's Arbeidsongeschiktheid en invaliditeit

1.1. Wetgeving

Men is gerechtigd op een arbeidsongeschiktheidsuitkering indien men door een ziekte of ongeval niet langer in staat is te werken en daardoor het beroepsinkomen of de werkloosheidsuitkering verliest. Deze gebeurtenis moet een duidelijk oorzakelijk verband hebben met het ontstaan van de arbeidsongeschiktheid. Daarnaast moet het vermogen tot verdienen met ten minste 66% afgenomen zijn. Daarnaast moet men een minimum aantal werkdagen of daarmee gelijkgestelde dagen gewerkt hebben gedurende een referentieperiode en een minimumbedrag aan bijdragen betaald hebben. (RIZIV, 2008)

Ingeval van het ontbreken van een wettelijk vermoeden van de arbeidsongeschiktheid moet de arbeidsongeschiktheid bij de verzekeringsinstelling aangegeven worden door middel van een medisch attest waaruit de ongeschiktheid blijkt. Bij twijfel kan de werknemer in kwestie opgeroepen worden voor een extra medisch onderzoek. (RIZIV, 2008)

Na één jaar arbeidsongeschiktheid komt men in het tijdvak van de invaliditeit terecht. Men wordt invalide verklaard door Geneeskundige raad voor invaliditeit van het RIZIV. Zij zullen op basis van een verslag van de adviserende geneesheer van de verzekeringsinstelling iemand al dan niet invalide verklaren. De invaliditeit stopt wanneer één van bovenstaande organen of een geneesheer-inspecteur de het eind van de invaliditeit vaststelt. (RIZIV, 2008)

De arbeidsongeschiktheidswetgeving is omwille van de grote controle en de moeilijke toegankelijkheid een uitstredkanaal waar men moeilijk vrijwillig kan in uitstromen. Van de personen die in dit kanaal uitstromen kan verondersteld worden dat ze dit niet doen omwille van de hoge financiële prikkels. In het kader van het hier gevoerde onderzoek heeft dit gedeelte dus maar een relatieve betekenis. Wel kunnen dergelijke ratio's die hier berekend worden een verklaring bieden waarom de arbeidsongeschikte in kwestie er alles aan zou doen om in de arbeidsongeschiktheid langere tijd te kunnen blijven en kan zo mede de tendens van ziekteverzuim verklaard worden. Er blijven immers altijd fysieke letsels waarvan ook de arts in kwestie de mate van arbeidsongeschiktheid niet altijd helemaal correct kan bepalen. (RIZIV, 2008)

Tabel: Arbeidsongeschiktheidsuitkering naar gezinstype en periode (2008) (in % van gemiddeld dagloon)

	Samenwonenden met gezinslast*	Alleenwonenden	Samenwonenden
1 ^{ste} 30 dagen	60%	60%	60%
Vanaf de 31 ^{ste} dag	60%	60%	55%

*Ook de alleenwonenden met gezinslast ten gevolge van de uitbetaling van alimentatiegeld, voor zover dat alimentatiegeld een bepaald bedrag vertegenwoordigt.

Bron: Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV) (2008). *Reglementering arbeidsongeschiktheid en invaliditeit*, Brussel. Geraadpleegd op 15 februari 2008 uit: <http://www.riziv.fgov.be/homenl.htm>

Het percentage van de uitkeringen wordt berekend ten opzichte van het gederfde loon. Dit laatste wordt in de wetgeving gedefinieerd als het loon dat de persoon in kwestie had kunnen verdienen indien hij/zij niet arbeidsongeschikt was. Het gederfde loon wordt in de praktijk omgezet in de vorm van het gemiddelde dagloon.⁹³ De uitkeringen worden wel begrensd binnen een maximum en minimum. In tabel (x) worden de exacte minimum en maximumgrenzen in 2008 weergegeven. De bovenvermelde uitkeringen worden toegekend voor elke werkdag van een éénjarig tijdvak ingaand op de aanvangsdag van de arbeidsongeschiktheid, maar worden niet toegekend voor de dagen die gedekt worden door het gewaarborgde loon ten laste van de werkgever. (Codex Sociale Zekerheid, 2006-2007, blz. 292; RIZIV, 2008)

Tabel: Minimum – en maximumgrenzen de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen (2008) (in euro)

	Minimumgrens	Maximumgrens
Samenwonende met gezinslast	44.19	67.72
Aleenwonenden	35.36	67.72
Samenwonenden	30.62	62.08

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

⁹³ (Art. 87 Wet betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, gecoördineerd op 14 juli 1994 (Codex Sociale Zekerheid, 2006-2007, p. 292)

Tabel: Invaliditeitsuitkering naar gezinstype en periode (2008) (in % van gemiddeld dagloon)

	Samenwonenden met gezinslast*	Alleenwonenden	Samenwonenden
Na één jaar arbeidsongeschiktheid	65%	53%	40%

*Ook de alleenwonenden met gezinslast ten gevolge van de uitbetaling van alimentatiegeld, voor zover dat alimentatiegeld een bepaald bedrag vertegenwoordigt.

Bron: Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV) (2008). *Reglementering arbeidsongeschiktheid en invaliditeit*, Brussel. Geraadpleegd op 15 februari 2008 uit: <http://www.riziv.fgov.be/homenl.htm>

Na 1 jaar arbeidsongeschiktheid kan men doorstromen in de invaliditeit. Ten opzichte van de arbeidsongeschiktheid stijgt alleen het vervangende percentage van de samenwonenden met gezinslast.⁹⁴ (RIZIV, 2008)

Tabel: Minimum – en maximumgrenzen de invaliditeitsuitkeringen (2008) (in euro)

	Minimumgrens	Maximumgrens
Samenwonende met gezinslast	44.19	73.37
Alleenwonenden	35.36	59.82
Samenwonenden	30.62	45.15

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

1.2. Concrete berekeningswijze in STASIM

De berekening in STASIM gebeurt volgens de gezinstypologie die gebruikt wordt in STASIM. De overeenkomstige benamingen in de reglementering worden in onderstaande tabel weergegeven.

Figuur: Typologie wetgeving versus STASIM

Arbeidsongeschiktheidsreglementering / Invaliditeitsreglementering	STASIM
Samenwonenden met gezinslast	→ Samenwonende/Gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste
Alleenwonenden	→ Alleenstaanden
Samenwonenden	→ Samenwonende/Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

⁹⁴ Voor mijnwerkers en de daarmee gelijkgestelden bestaat er een invaliditeitspensioen. Voor de gerechtigden op dit pensioen loopt de primaire arbeidsongeschiktheidsperiode reeds af na 6 maanden. Invaliditeitspensioenen worden omwille van de beperkte toepassingscategorieën in deze studie niet diepgaander onderzocht. (Codex Sociale Zekerheid, 2006-2007, blz. 292)

Tabel: Berekening vervangingsratio's arbeidsongeschiktheid: Alleenstaanden (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	17484.08 0.00	26226.12 0.00	34968.15 0.00
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
-Totale belasting	3154.04	5987.67	9306.92
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13769.26	17099.76	20795.35
NIEUWE SITUATIE: ARBEIDSONGESCHIKTHEID			
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	9545.90	14318.86 12434.80	19091.81 16579.73
- Sociale bijdragen	21.16	204.84	328.33
-Totale belasting	130.67	684.34	2729.15
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	15.43
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	9394.07	13429.67	16018.90
Bruto-vervangingsratio	54.6%	54.6%	54.6%
Netto-vervangingsratio	68.0%	79.0%	77.0%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's arbeidsongeschiktheid: Gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	17484.08 0.00	26226.12 0.00	34968.15 0.00
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
-Totale belasting	817.91	3146.40	5912.28
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	16105.39	19941.04	24189.98
NIEUWE SITUATIE: ARBEIDSONGESCHIKTHEID			
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	9545.90 8289.86	14318.86 12434.80	19091.81 16579.73
- Sociale bijdragen	21.16	204.84	328.33
-Totale belasting	0.00	69.28	265.50
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	15.43
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	9524.74	14044.74	18482.55
Bruto-vervangingsratio	54.6%	54.6%	54.6%
Netto-vervangingsratio	59.0%	70.0%	76.0%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's arbeidsongeschiktheid: Samenwonende éénverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	17484.08 0.00	26226.12 0.00	34968.15 0.00
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
- Totale belasting	3154.04	5987.67	9306.92
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13769.26	17099.76	20795.35
NIEUWE SITUATIE: ARBEIDSONGESCHIKTHEID			
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	9545.90 8289.86	14318.86 12434.80	19091.81 16579.73
- Sociale bijdragen	21.16	204.84	328.33
- Totale belasting	130.67	684.34	2729.15
- BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	15.43
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	9394.07	13429.67	16018.90
Bruto-vervangingsratio	54.6%	54.6%	54.6%
Netto-vervangingsratio	68.0%	79.0%	77.0%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's arbeidsongeschiktheid: Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	40213.38 0.00	48955.42 0.00	57697.42 0.00
- Sociale bijdragen	2490.60	4848.09	6483.37
- Totale belasting	7970.17	10803.80	14123.04
- BijzBijdrageSZ	384.11	464.62	554.23
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	29368.51	32838.91	36536.80
NIEUWE SITUATIE: ARBEIDSONGESCHIKTHEID			
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	31584.38 7399.04	36011.92 11398.56	40439.46 15198.08
- Sociale bijdragen	1950.98	2134.66	2258.15
- Totale belasting	4926.02	5123.83	9054.65
- BijzBijdrageSZ	112.57	152.56	197.97
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	24594.82	28600.88	28928.70
Bruto-vervangingsratio	78.5%	73.5%	70.1%
Netto-vervangingsratio	84.0%	87.0%	79.0%

STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's arbeidsongeschiktheid: Samenwonende tweeverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	40213.38 0.00	48955.42 0.00	57697.45 0.00
- Sociale bijdragen	2490.60	4848.09	6483.37
-Totale belasting	7970.17	10803.80	14123.04
- BijzBijdrageSZ	1.43	221.84	313.76
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	29751.19	33081.69	36777.28
NIEUWE SITUATIE: ARBEIDSONGESCHIKTHEID			
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	31548.38 7599.04	36011.92 11398.56	40439.46 15198.08
- Sociale bijdragen	1950.98	2134.66	2258.15
-Totale belasting	4926.02	5123.83	9054.65
-BijzBijdrageSZ	1.43	1.43	1.43
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	24705.96	28752.01	29125.24
Bruto-vervangingsratio	78.5%	73.6%	70.0%
Netto-vervangingsratio	83.0%	87.0%	79.0%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's invaliditeit: Alleenstaanden (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	17484.08 0.00	26226.12 0.00	34968.15 0.00
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
-Totale belasting	3154.04	5987.67	9360.92
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13769.26	17099.76	20795.35
NIEUWE SITUATIE: ARBEIDSONGESCHIKTHEID			
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	11032.32 11032.32	11304.36 11304.36	15072.48 15072.48
- Sociale bijdragen	0.00	0.00	527.54
-Totale belasting	0.00	0.00	0.00
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	11032.32	11304.36	14544.94
Bruto-vervangingsratio	78.5%	73.6%	70.0%
Netto-vervangingsratio	80.0%	66.0%	70.0%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's invaliditeit: Gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	17484.08 0.00	26226.12 0.00	34968.15 0.00
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
-Totale belasting	817.91	3146.40	5912.28
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	16105.39	19941.04	24189.98
NIEUWE SITUATIE: ARBEIDSONGESCHIKTHEID			
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	13878.28 13787.28	14695.67 14695.67	19594.22 19594.22
- Sociale bijdragen	0.00	0.00	685.80
-Totale belasting	0.00	0.00	0.00
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	28.48
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13787.28	14695.67	18879.95
Bruto-vervangingsratio	78.9%	56.3%	56.0%
Netto-vervangingsratio	86%	74%	78%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's invaliditeit: Samenwonende éénverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	17484.08 0.00	26226.12 0.00	34968.15 0.00
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
-Totale belasting	3154.04	5987.67	9306.92
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13769.26	17099.76	20795.35
NIEUWE SITUATIE: ARBEIDSONGESCHIKTHEID			
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	13787.28 13787.28	14695.67 14695.67	19594.22 19594.22
- Sociale bijdragen	0.00	0.00	685.80
-Totale belasting	0.00	642.20	2514.19
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	28.18
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13787.28	14053.47	16365.76
Bruto-vervangingsratio	78.9%	56.3%	56.0%
Netto-vervangingsratio	100%	82%	79%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's invaliditeit: Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	40213.38 0.00	48955.42 0.00	57697.45 0.00
- Sociale bijdragen	2490.60	4848.09	6483.37
- Totale belasting	7970.17	10803.80	14123.04
- BijzBijdrageSZ	384.11	464.62	554.23
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	29368.51	32838.91	36536.80
NIEUWE SITUATIE: ARBEIDSONGESCHIKTHEID			
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	32282.74 9553.44	32282.74 9553.44	34787.28 12057.98
- Sociale bijdragen	1929.82	1929.82	1929.82
- Totale belasting	4816.13	4816.13	4816.13
- BijzBijdrageSZ	1.43	1.43	1.43
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	25535.37	25535.37	28039.91
Bruto-vervangingsratio	80.3%	65.9%	60.3%
Netto-vervangingsratio	87%	78%	77%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekening vervangingsratio's invaliditeit: Samenwonende tweeverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	40213.38 0.00	48955.42 0.00	57697.45 0.00
- Sociale bijdragen	2490.60	4848.09	6483.37
- Totale belasting	7970.17	10803.80	14123.04
- BijzBijdrageSZ	1.43	221.84	313.76
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	29751.19	33081.69	36777.28
NIEUWE SITUATIE: ARBEIDSONGESCHIKTHEID			
Bruto jaarinkomen (aandeel van de uitkering)	32282.74 9553.44	32282.74 9553.44	34787.28 12057.98
- Sociale bijdragen	1929.82	1929.82	1929.82
- Totale belasting	4816.13	4816.13	4816.13
- BijzBijdrageSZ	1.43	1.43	1.43
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	25535.37	25535.37	28039.91
Bruto-vervangingsratio	80.2%	66.0%	60.3%
Netto-vervangingsratio	86.0%	77.0%	76.0%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Bijlage 5: Berekening vervangingsratio's brugpensioenen

1.1. Wetgeving

Een brugpensioen bestaat enerzijds uit een werkloosheidsuitkering ten laste van de RVA en anderzijds uit een aanvullende vergoeding van de werkgevers of van een fonds. De werkloosheidsuitkeringen bedragen 60% van het laatst verdiende brutoloon onafhankelijk van het gezinstype. Tijdens de ganse duur van het brugpensioen blijft deze ratio ongewijzigd. Op het brutoloon dat in een aanmerking komt voor de berekening staat een plafond bij 1832,49 euro. Bruggepensioneerden hebben in tegenstelling tot oudere werklozen, die tevens in hetzelfde stelsel zitten als de bruggepensioneerden, geen recht op anciënniteitstoeslag. De aanvullende vergoeding kent een wettelijk minimumbedrag van de helft van het verschil tussen het netto referenteloon en de werkloosheidsuitkering. Het netto referenteloon is het brutoloon van de laatste maand tewerkstelling verminderd met de bijdragen voor sociale zekerheid en de bedrijfsvoorheffing en is bruto begrensd tot een loon van 3325,20 euro per maand⁽⁴⁾. Van het totale bedrag van het brugpensioen worden sociale zekerheidsbijdragen afgehouden. 3,3% van het totale bedrag wordt door de schuldenaar van de aanvullende vergoeding doorgestort aan de Rijksdienst voor Pensioenen. De uitbetalingsinstelling van de uitkering houdt respectievelijk 3% in op de uitkering. Door deze inhouding mogen werknemers met gezinslast niet onder een bruto brugpensioen komen van 1439,83 euro en alleenwonenden en samenwonenden niet onder een maandelijks bedrag van 1195,35 euro bruto⁹⁵. De schuldenaar van de aanvullende vergoeding houdt op het bedrag van de aanvullende vergoeding ook nog bedrijfsvoorheffing af. (RVA, 2008a)

Bij de berekeningen werd geopteerd voor het geval waarin de werkgever of het bevoegde fonds 50% van het verschil tussen het netto referenteloon en werkloosheidsuitkering uitbetaald omdat de wetgeving deze situatie als standaard vermeld. (RVA,2008a)

1.2. Concrete berekeningswijze in STASIM

De berekening van de netto-vervangingsratio's van het brugpensioen verloopt met STASIM iets minder vlot in vergelijking met de andere stelsels in die zin dat STASIM niet rechtstreeks de vervangingsratio's bij de overgang van tewerkstelling naar brugpensioen kan berekenen. Om de netto-vervangingsratio te berekenen van het brugpensioen hebben we het netto

⁹⁵ Geïndexeerd bedrag geldig vanaf 1 januari 2008.

beschikbaar gezinsinkomen volgende uit tewerkstelling en volgende uit het brugpensioen nodig. Vervolgens wordt van beide gegevens de ratio berekend. Volgende formule is dan van toepassing: netto beschikbaar gezinsinkomen van het brugpensioen / netto beschikbaar gezinsinkomen van tewerkstelling. Met STASIM kunnen echter wel beide gegevens apart berekend worden. Enkel deze ratio moet dus nog met de hand berekend worden. De gegevens worden verzameld in onderstaande tabel (x).

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's brugpensioen: Alleenstaanden (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR 100
Bruto jaarinkomen	17484.08	26226.12	34968.15
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	3004.04	5841.77	9306.92
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13919.26	17245.66	20795.35
NIEUWE SITUATIE: BRUGPENSIOEN			
Bruto jaarinkomen	11931.74	16676.96	19700.96
- Sociale bijdragen	0.00	1084.00	1280.56
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	0.00	1566.90	2819.87
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	11931.74	14026.06	15600.53
Bruto-vervangingsratio	68.2%	63.3%	75.0%
Netto-vervangingsratio	85.7%	81.3%	56.3%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel : Berekeningen vervangingsratio's brugpensioen: Gehuwde éénverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR 100
Bruto jaarkomen	17484.08	26226.12	34968.15
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	667.91	2952.98	5601.78
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	16255.39	20134.45	24500.48
NIEUWE SITUATIE: BRUGPENSIOEN			
Bruto jaarkomen	11931.74	16676.96	19700.96
- Sociale bijdragen	0.00	1084.00	1280.56
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	0.00	0.00	244.98
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	11931.74	15592.96	18175.42
Bruto-vervangingsratio	68.2%	63.6%	56.3%
Netto-vervangingsratio	73.4%	77.4%	74.2%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's brugpensioen: Samenwonende éénverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR 100
Bruto jaarkomen	17484.08	26226.12	34968.15
- Sociale bijdragen	560.78	2918.27	4553.56
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	3004.04	5841.77	9306.92
- BijzBijdrageSZ	0.00	220.41	312.33
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	13919.26	17245.66	20795.35
NIEUWE SITUATIE: BRUGPENSIOEN			
Bruto jaarkomen	11931.74	16676.96	19700.96
- Sociale bijdragen	0.00	1084.00	1280.56
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	0.00	1566.90	2819.87
-BijzBijdrageSZ	0.00	0.00	0.00
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	11931.74	14026.06	15600.53
Bruto-vervangingsratio	68.2%	63.6%	56.3%
Netto-vervangingsratio	85.7%	81.3%	75.0%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's bruggpensioen: Gehuwde tweeverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
	13	14	15
Bruto jaarinkomen	40213.38	48955.42	57697.45
- Sociale bijdragen	2490.60	4848.09	6483.37
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	7659.67	10497.40	13962.54
- BijzBijdrageSZ	384.11	464.62	554.23
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	29679.01	33145.31	36697.30
NIEUWE SITUATIE: BRUGPENSIOEN			
Bruto jaarinkomen	34661.04	39406.26	42430.26
- Sociale bijdragen	1929.82	3013.82	3210.38
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	6411.51	7978.51	9231.48
-BijzBijdrageSZ	346.20	393.79	430.55
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	25973.52	28020.14	29557.86
Bruto-vervangingsratio	86.2%	80.5%	73.5%
Netto-vervangingsratio	87.5%	84.5%	80.5%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Tabel: Berekeningen vervangingsratio's bruggpensioen: Samenwonende tweeverdieners zonder kinderen ten laste (2008)

UITGANGSSITUATIE: TEWERKSTELLING	LOONNIVEAU: 100 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 150 ARBEIDSDUUR: 100	LOONNIVEAU: 200 ARBEIDSDUUR: 100
Bruto jaarinkomen	40213.38	48955.45	57697.45
- Sociale bijdragen	2490.60	4848.09	6483.37
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	7659.67	10497.40	13962.54
- BijzBijdrageSZ	1.43	221.84	313.76
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
- Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	30031.69	33388.09	36937.78
NIEUWE SITUATIE: BRUGPENSIOEN			
Bruto jaarinkomen	34661.04	39406.26	42430.26
- Sociale bijdragen	1929.82	3013.82	3210.38
+ Inkomensgarantie-uitkering	0.00	0.00	0.00
-Totale belasting	4666.13	8139.01	9391.98
-BijzBijdrageSZ	1.43	1.43	1.43
+ Kinderbijslag	0.00	0.00	0.00
-Kinderopvangkost	0.00	0.00	0.00
Netto beschikbaar gezinsinkomen	28063.67	28252.00	29826.48
Bruto-vervangingsratio	86.2%	80.5%	73.5%
Netto-vervangingsratio	93.4%	84.6%	80.7%

Bron: STASIM (2008). *Standaard Simulatiemodel Sociale Zekerheid*, Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid.

Bijlage 6: Tewerkstellingsgraad naar leeftijd en geslacht

Tabel : Tewerkstellingsgraad naar leeftijd en geslacht (2007) (in %)

	Mannen				Vrouwen			
	50-54	55-59	60-64	50-64	50-54	55-59	60-64	50-64
België	82.8	59.2	23.3	57.7	59.4	38.6	11.4	38.3
Bulgarije	77.0	64.5	37.5	60.2	73.6	55.3	11.8	47.2
Tsjechië	87.8	77.3	38.3	69.6	82.0	50.1	14.6	49.9
Denemarken	87.0	83.9	45.7	72.3	80.7	74.9	29.9	61.8
Duitsland	86.9	74.8	41.6	68.8	72.7	59.1	25.1	54.3
Estland	90.6	74.5	37.9	69.4	84.0	74.8	41.8	69.2
Ierland	88.3	75.1	59.4	73.6	61.5	47.2	30.7	47.8
Griekenland	90.7	73.5	43.2	69.3	48.7	33.6	20.1	34.8
Spanje	88.1	72.8	45.6	69.1	53.1	38.1	21.3	38.4
Frankrijk	88.8	58.6	16.7	56.9	74.5	52.5	14.8	50.2
Italië	87.3	59.0	28.9	60.1	53.6	33.8	10.6	33.6
Cyprus	92.5	80.7	62.3	79.9	63.9	50.8	27.2	49.1
Letland	86.1	74.0	52.6	71.7	79.2	69.4	32.8	62.1
Lithouwen	85.0	72.0	47.2	68.3	77.3	65.4	28.7	58.5
Luxemburg	92.9	53.5	13.1	56.5	58.8	43.2	9.9	40.6
Hongarije	83.7	58.2	18.9	53.9	68.3	40.0	9.7	42.3
Malta	91.5	68.9	21.5	64.0	25.6	20.2		17.8
Nederland	92.7	80.4	39.8	71.4	71.3	55.7	22.2	51.2
Oostenrijk	91.5	68.3	28.2	62.9	73.6	42.6	11.5	44.6
Polen	83.5	50.4	26.6	53.5	56.7	24.5	11.6	34.4
Portugal	88.0	66.0	50.0	67.3	65.7	52.5	34.9	51.7
Roemenië	81.7	60.4	35.9	60.2	57.0	39.0	26.4	42.8
Slovenië	90.1	60.7	22.4	58.7	69.0	29.6	12.4	39.6
Slowakije	86.1	70.7	25.8	64.1	71.9	31.9	7.1	41.5
Finland	87.3	65.6	41.5	63.7	83.4	70.4	37.0	64.8
Zweden	89.4	81.9	64.1	77.5	83.1	77.5	56.7	72.2
Verenigd Koninkrijk	88.8	74.9	56.9	72.6	75.3	63.8	33.0	57.9
Turkije	83.8	46.7	37.9	50.4	20.9	17.6	15.0	18.3
Noorwegen	89.6	82.8	64.1	78.4	80.0	73.9	53.3	69.6

Bron: Eurostat (2008). *Databank cijfergegevens Eurostat*. Geraadpleegd op 10 februari 2008 uit: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL.

Bijlage 7: Toegankelijkheidsvoorwaarden uittredekanalen

Schema: Uittredekanalen: Basismodaliteiten anno 2008

Uittredekanaal	Instapleeftijd	Loopbaanvoorwaarde	Duur	Inkomen	Doelgroep
Officieel rustpensioen	-Mannen: 65 jaar -Vrouwen 64 jaar*		Onbepaald	Pensioen (berekend op basis van de loopbaan)	-Arbeiders - Bedienden
Vervroegd rustpensioen	-60 jaar -Bepaalde categorieën < 60 jaar	35 jaar	Tot de officiële pensioenleeftijd	Pensioen (berekend op basis van de loopbaan)	-Arbeiders - Bedienden
Conventioneel brugpensioen	-Basis (CAO)/ 58 jaar - Bedrijf in herstructurering: 50 jaar	- Basis (CAO): 25 jaar	Tot de officiële Pensioenleeftijd	Werkloosheidsuitkering - supplement van de werkgever	-Arbeiders - Bedienden
Werkloosheid	Onbepaald	Afhankelijk van referteperiode	Onbepaald	Werkloosheid + eventueel supplement van werkgever	- Arbeiders - Bedienden
Arbeidsongeschiktheid	Onbepaald	Afhankelijk van wachttijd 66% arbeidsongeschikt	Onbepaald	Arbeidsongeschiktheidsuitkering	Arbeiders en bedienden

* 65 jaar vanaf 2009

Bron: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA) (2008a). *Reglementering brugpensioen*, Brussel. Geraadpleegd op 13 februari 2008 uit:

http://www.rva.be/frames/frameset.aspx?Path=D_opdracht_BP/&Items=1&Language=NL en Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA) (2008b). *Reglementering volledige werkloosheid*. Brussel. Geraadpleegd op 13 februari 2008 uit:

http://www.rva.be/frames/frameset.aspx?Path=D_opdracht_VW/&Items=1&Language=NL en Rijksdienst voor Pensioenen (RVP) (2008). *Pensioen: uitgebreide info*, Brussel. Geraadpleegd op 13 februari 2008 uit: <http://www.rvponp.fgov.be/onprvp2004/NL/intro.asp> en

Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV) (2008). *Reglementering arbeidsongeschiktheid en invaliditeit*, Brussel. Geraadpleegd op 15 februari 2008 uit:

<http://www.riziv.fgov.be/homenl.htm> en Herremans, W. (2006). *De arbeidsmarkt voorbij. Een analyse van uittredepatronen bij vijftigplussers*, Steunpunt WSE. Geraadpleegd op 10 november 2007 uit: <http://www.steunpuntwav.be/view/nl/38862?auteur=&query=&periode=jaar&jaar=2006&zoek=zoek>.

Bijlage 8: Micro-simulatiemodellen

In deze bijlage worden de resultaten van de micro-simulaties van Dekkers (2005) en Dellis, Desmet, Jousten en Perelman (2004) weergegeven. In de bespreking in punt 4.1.2.3. wordt hier naar verwezen.

Dekkers (2005)

Tabel : Rustpensioen voor een mannelijke alleenstaande bediende

leeftijd	jaar	loop- baan	brutoloon	bruto pensioen	VR	netto VR	netto Option G_t	netto Peak	netto SSW	netto PR	netto itax
60	2000	40	47811,45	15763,26	0,330	0,519	59255,35	-28838,17	.	.	.
61	2001	41	49534,36	16599,96	0,335	0,522	42917,79	-23448,59	-5389,59	17215,50	0,238
62	2002	42	50758,35	17512,23	0,345	0,529	27929,45	-16109,68	-7338,91	14983,71	0,329
63	2003	43	51565,26	18192,50	0,353	0,537	13094,26	-8680,26	-7429,42	14453,50	0,340
64	2004	44	52512,39	18855,52	0,359	0,543	0,00	0,00	-8680,26	12591,41	0,408

Bron: Dekkers, G. (2005). *De financiële implicaties van langer werken: Een Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP)*, Federaal Planbureau, Brussel.

Tabel: Rustpensioen voor een vrouwelijke alleenstaande bediende

leeftijd	jaar	loop- baan	brutoloon	bruto pensioen	VR	netto VR	netto Option G_t	netto Peak	netto SSW	netto PR	netto itax
60	2000	40	26259,76	11401,99	0,434	0,683	31744,22	-23272,14	.	.	.
61	2001	41	27171,32	12057,42	0,444	0,690	21255,79	-20233,60	-3038,53	10999,95	0,216
62	2002	42	27732,91	12800,99	0,462	0,704	12324,03	-15235,36	-4998,24	8843,77	0,361
63	2003	43	28192,75	13029,46	0,462	0,702	6461,36	-7279,79	-7955,57	5711,70	0,582
64	2004	44	28663,58	13409,34	0,468	0,708	0,00	0,00	-7279,79	6098,23	0,544

Bron: Dekkers, G. (2005). *De financiële implicaties van langer werken: Een Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP)*, Federaal Planbureau, Brussel.

Tabel: Rustpensioen voor een mannelijke alleenstaande arbeider

leeftijd	jaar	loop- baan	brutoloon	bruto pensioen	VR	netto VR	netto Option G_t	netto Peak	netto SSW	netto PR	netto itax
60	2000	40	22541,00	10832,53	0,481	0,734	23179,33	-24162,06	.	.	.
61	2001	41	23204,94	11364,56	0,490	0,748	15893,51	-19530,90	-4631,16	7677,85	0,376
62	2002	42	23489,44	11963,35	0,509	0,768	10245,36	-13093,09	-6437,81	5535,59	0,538
63	2003	43	23831,80	12394,65	0,520	0,771	4971,59	-6662,05	-6431,04	5296,29	0,548
64	2004	44	24127,93	12840,24	0,532	0,790	0,00	0,00	-6662,05	4690,32	0,587

Bron: Dekkers, G. (2005). *De financiële implicaties van langer werken: Een Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP)*, Federaal Planbureau, Brussel.

Tabel : Rustpensioen voor een vrouwelijke alleenstaande arbeidster

leeftijd	jaar	loop- baan	brutoloon	bruto pensioen	VR	netto VR	netto Option G_t	netto Peak	netto SSW	netto PR	netto itax
60	2000	40	13662,39	8186,68	0,599	0,785	19235,85	-13705,64	.	.	.
61	2001	41	14056,44	8855,60	0,630	0,828	9189,22	-15511,84	1806,19	10302,11	-0,213
62	2002	42	14284,88	9438,10	0,661	0,861	4466,23	-11856,22	-3655,62	4641,74	0,441
63	2003	43	14474,50	9438,10	0,652	0,831	6707,29	-1405,10	-10451,11	-2299,08	1,282
64	2004	44	14681,62	9991,63	0,681	0,873	0,00	0,00	-1405,10	6562,94	0,176

Bron: Dekkers, G. (2005). *De financiële implicaties van langer werken: Een Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP)*, Federaal Planbureau, Brussel.

Tabel: Brugpensioen mannelijke alleenstaande bediende

leeftijd	jaar	loop- baan	brutoloon	bruto brug- pensioen	bruto rust- pensioen	VR	netto VR	netto Option G_t	netto Peak	netto SSW	netto PR	netto itax
58	1998	38	44546,40	24137,56	18855,52	0,542	0,708	52263,78	-74370,58	.	.	.
59	1999	39	45679,83	24704,27	18855,52	0,541	0,704	46316,69	-59834,55	-14536,03	6365,50	0,696
60	2000	40	47811,45	25773,40	18855,52	0,539	0,699	38397,40	-47241,19	-12593,37	8330,64	0,602
61	2001	41	49534,36	26645,60	18855,52	0,538	0,696	28431,99	-35565,57	-11675,61	9234,13	0,558
62	2002	42	50758,35	27316,59	18855,52	0,538	0,694	19486,17	-22632,33	-12933,25	7715,21	0,626
63	2003	43	51565,26	27794,05	18855,52	0,539	0,694	10414,42	-10276,24	-12356,09	7885,65	0,610
64	2004	44	52512,39	28527,37	18855,52	0,543	0,698	0,00	0,00	-10276,24	9400,10	0,522

Bron: Dekkers, G. (2005). *De financiële implicaties van langer werken: Een Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP)*, Federaal Planbureau, Brussel.

Tabel : Brugpensioen vrouwelijke alleenstaande bediende

leeftijd	jaar	loop- baan	brutoloon	bruto brug- pensioen	bruto rust- pensioen	VR	netto VR	netto Option G_t	netto Peak	netto SSW	netto PR	netto itax
58	1998	38	24863,74	14296,22	13347,97	0,575	0,807	26045,96	-53425,71	.	.	.
59	1999	39	25360,41	14544,56	13370,76	0,574	0,802	23574,94	-42987,65	-10438,06	2677,25	0,796
60	2000	40	26259,76	14997,55	13401,30	0,571	0,797	19484,75	-34200,37	-8787,29	4289,86	0,672
61	2001	41	27171,32	15464,08	13411,02	0,569	0,792	14065,27	-36354,51	-7945,85	5162,91	0,606
62	2002	42	27732,91	15803,87	13412,79	0,570	0,791	9697,57	-16870,55	-9383,96	3541,34	0,726
63	2003	43	28192,75	16107,79	13412,81	0,571	0,792	4786,58	-8419,69	-8450,59	4311,53	0,662
64	2004	44	28663,58	16602,70	13404,91	0,579	0,800	0,00	0,00	-8419,96	4072,08	0,674

Bron: Dekkers, G. (2005). *De financiële implicaties van langer werken: Een Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP)*, Federaal Planbureau, Brussel.

Tabel: Bruggpensioen mannelijke alleenstaande arbeider

leeftijd	jaar	loop- baan	brutoloon	bruto brug- pensioen	bruto rust- pensioen	VR	netto VR	netto Option G_t	netto Peak	netto SSW	netto PR	netto itax
58	1998	38	21882,59	13377,29	12850,69	0,611	0,855	16070,29	-52089,93	.	.	.
59	1999	39	22112,91	13444,82	12851,50	0,608	0,851	14868,14	-41673,20	-10416,73	1297,36	0,889
60	2000	40	22541,00	13706,94	12851,09	0,608	0,850	12369,36	-32815,12	-8858,08	2618,38	0,772
61	2001	41	23204,94	13970,62	12852,36	0,602	0,843	8913,09	-24901,08	-7914,03	3471,81	0,695
62	2002	42	23489,44	14266,30	12845,68	0,607	0,846	6104,35	-15991,99	-8909,09	2166,33	0,804
63	2003	43	23831,80	14612,95	12844,42	0,613	0,848	3053,97	-7984,74	-8007,25	2840,55	0,738
64	2004	44	24127,93	15242,85	12839,57	0,632	0,866	0,00	0,00	-7984,74	2516,22	0,760

Bron: Dekkers, G. (2005). *De financiële implicaties van langer werken: Een Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP)*, Federaal Planbureau, Brussel.

Tabel: Bruggpensioen vrouwelijke alleenstaande arbeidster

leeftijd	jaar	loop- baan	brutoloon	bruto brug- pensioen	bruto rust- pensioen	VR	netto VR	netto Option G_t	netto Peak	netto SSW	netto PR	netto itax
58	1998	38	13154,56	9624,36	9991,63	0,732	0,938	0,00	0,00	.	.	.
59	1999	39	13563,82	9878,09	9991,63	0,728	0,943	515,99	8497,35	-8497,35	-331,76	1,041
60	2000	40	13662,39	9965,69	9991,63	0,729	0,941	971,22	17025,93	-8528,58	-562,17	1,071
61	2001	41	14056,44	10256,04	9991,63	0,730	0,941	832,62	24669,27	-7643,34	289,92	0,964
62	2002	42	14284,88	10474,18	9991,63	0,733	0,934	2198,74	34207,89	-9538,62	-1790,77	1,231
63	2003	43	14474,50	10692,66	9991,63	0,739	0,925	3487,53	43365,19	-9157,30	-1545,15	1,203
64	2004	44	14681,62	10842,78	9991,63	0,739	0,925	2413,79	50034,42	-6669,23	771,12	0,896

Bron: Dekkers, G. (2005). *De financiële implicaties van langer werken: Een Micro-Economisch Pensioenmodel (MEP)*, Federaal Planbureau, Brussel.

Dellis, Jousten, Desmet en Perelman (2004)

Tabel: Financiële prikkels tot het stopzetten van de bedrijvigheid (2004) (in euro's)

Leeftijd	Mannen				Vrouwen			
	SSW	AC	PV	OV	SSW	AC	PV	OV
50	233.948	-5.390	-5.348	9.342	214.409	-2.614	3.613	8.224
51	236.269	-4.595	-4.473	8.752	218.424	-968	4.668	7.681
52	235.783	-4.928	-4.626	7.711	219.292	-1.718	3.351	6.960
53	235.889	-4.715	-3.001	6.655	219.920	-1.275	3.504	6.354
54	236.987	-991	-470	5.702	216.423	-1.194	2.885	5.724
55	241.150	-4.700	-4.485	4.820	216.275	-1.608	1.893	5.115
56	240.282	-3.921	-3.784	4.219	217.561	-1.747	1.500	4.391
57	243.564	-3.690	-3.665	3.506	217.911	-1.685	1.107	3.546
58	240.738	-3.982	-3.960	2.926	220.431	-932	1.067	23787
59	243.060	-620	-609	2.064	218.633	-485	-12	1.846
60	244.052	-9.112	-9.074	607	218.773	-10.412	-10.259	267
61	226.477	-8.473	-8.473	618	204.730	-9.842	-9.624	477
62	195.818	-7.896	-7.864	715	195.046	-9.720	-9.717	1.060
63	187.785	-7.216	-7.216	798	185.575	-9.211	-9.188	717
64	188.102	-7.584	-7.584	455	162.522	-7.965	-7.965	1.246
65	191.353	-11.658	-11.658	-202	135.036	-8.383	-8.383	1.470

Bron: Hoge Raad voor Werkgelegenheid (HRW) (2004). *Verslag 2004*, Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Geraadpleegd op 10 november 2007 uit:
<http://www.werk.belgie.be/WorkArea/showcontent.aspx?id=9078>.

Bijlage 9: Aanvullende cijfers OESO (2007) vervangingsratio's pensioenstelsel

Tabel: Bruto-vervangingsratio's volgens inkomen (2007) (in %)

	Median earner	Individual earnings, multiple of mean					Median earner	Individual earnings, multiple of mean					
		0.5	0.75	1	1.5	2		0.5	0.75	1	1.5	2	
Men							Men (cont.)						
Australia	47.9	70.7	52.3	43.1	33.8	29.2	New Zealand	46.8	79.5	53.0	39.7	26.5	19.9
Austria	80.1	80.1	80.1	80.1	78.5	58.8	Norway	60.0	66.4	61.2	59.3	50.2	42.7
Belgium	40.7	57.3	40.9	40.4	31.3	23.5	Poland	61.2	61.2	61.2	61.2	61.2	61.2
Canada	49.5	75.4	54.4	43.9	29.6	22.2	Portugal	54.3	70.4	54.5	54.1	53.4	52.7
Czech Rep.	54.3	78.8	59.0	49.1	36.4	28.9	Slovak Rep.	56.7	56.7	56.7	56.7	56.7	56.7
Denmark	83.6	119.6	90.4	75.8	61.3	57.1	Spain	81.2	81.2	81.2	81.2	81.2	67.1
Finland	63.4	71.3	63.4	63.4	63.4	63.4	Sweden	63.7	79.1	66.6	62.1	64.7	66.3
France	51.2	63.8	51.2	51.2	46.9	44.7	Switzerland	62.0	62.5	62.1	58.4	40.7	30.5
Germany	39.9	39.9	39.9	39.9	39.9	30.0	Turkey	72.5	72.5	72.5	72.5	72.5	72.5
Greece	95.7	95.7	95.7	95.7	95.7	95.7	UK	34.4	53.4	37.8	30.8	22.6	17.0
Hungary	76.9	76.9	76.9	76.9	76.9	76.9	US	43.6	55.2	45.8	41.2	36.5	32.1
Iceland	80.1	109.9	85.8	77.5	74.4	72.9							
Ireland	38.2	65.0	43.3	32.5	21.7	16.2	OECD	60.8	73.0	62.7	58.7	53.7	49.2
Italy	67.9	67.9	67.9	67.9	67.9	67.9							
Japan	36.8	47.8	38.9	34.4	29.9	27.2	Women (where different)						
Korea	72.7	99.9	77.9	66.8	55.8	45.1	Italy	52.8	52.8	52.8	52.8	52.8	52.8
Luxembourg	90.3	99.8	92.1	88.3	84.5	82.5	Mexico	31.1	52.8	35.2	29.7	28.5	27.9
Mexico	36.6	52.8	37.3	35.8	34.4	33.6	Poland	44.5	46.2	44.5	44.5	44.5	44.5
Netherlands	81.7	80.6	81.5	81.9	82.4	82.6	Switzerland	62.6	62.8	62.6	59.1	41.2	30.9

Bron: OESO (2007). *Pensions at a glance: Public policies across OECD Countries*, Paris.

Tabel: Netto-vervangingsratio's volgens inkomen (2007) (in %)

	Median earner	Individual earnings, multiple of mean					Median earner	Individual earnings, multiple of mean					
		0.5	0.75	1	1.5	2		0.5	0.75	1	1.5	2	
Men							Men (cont.)						
Australia	61.7	83.5	66.2	56.4	46.1	40.8	New Zealand	48.6	81.4	54.9	41.7	29.4	23.2
Austria	90.6	90.4	90.6	90.9	89.2	66.4	Norway	70.0	77.1	71.2	69.3	62.5	55.1
Belgium	64.4	77.3	65.5	63.0	51.1	40.7	Poland	74.8	74.5	74.8	74.9	75.0	77.1
Canada	62.8	89.2	68.3	57.4	40.0	30.8	Portugal	67.4	81.6	66.0	69.2	72.2	73.7
Czech Rep.	70.3	98.8	75.6	64.4	49.3	40.2	Slovak Rep.	71.9	66.4	70.6	72.9	75.4	76.7
Denmark	94.1	132.7	101.6	86.7	77.0	72.2	Spain	84.2	82.0	83.9	84.5	85.2	72.4
Finland	68.0	77.4	68.4	68.8	70.3	70.5	Sweden	66.2	81.4	69.2	64.0	71.9	73.9
France	62.8	78.4	64.9	63.1	58.0	55.4	Switzerland	68.8	75.0	68.2	64.3	45.7	35.1
Germany	57.3	53.4	56.6	58.0	59.2	44.4	Turkey	103.4	101.0	102.9	104.0	106.4	108.3
Greece	111.1	113.6	111.7	110.1	110.3	107.0	UK	45.4	66.1	49.2	41.1	30.6	24.0
Hungary	96.5	94.7	95.1	102.2	98.5	98.5	US	55.3	67.4	58.0	52.4	47.9	43.2
Iceland	86.9	110.9	92.0	84.2	80.3	79.7							
Ireland	44.4	65.8	49.3	38.5	29.3	23.5	OECD	72.1	83.8	74.0	70.1	65.4	60.7
Italy	77.9	81.8	78.2	77.9	78.1	79.3							
Japan	41.5	52.5	43.5	39.2	34.3	31.3	Women						
Korea	77.8	106.1	83.1	71.8	61.9	50.7	Italy	63.8	63.6	64.4	63.4	63.7	63.5
Luxembourg	98.0	107.6	99.8	96.2	92.9	91.0	Mexico	32.2	50.3	35.7	31.7	32.3	33.2
Mexico	37.9	50.3	37.8	38.3	39.0	40.0	Poland	55.3	57.5	55.3	55.2	55.0	56.4
Netherlands	105.3	97.0	103.8	96.8	96.3	94.8	Switzerland	68.1	75.4	68.9	65.0	46.3	35.5

Bron: OESO (2007). *Pensions at a glance: Public policies across OECD Countries*, Paris.

De OESO (2007) hanteert 1 als het gemiddelde loon. De andere kolommen weerspiegelen vervolgens respectievelijk 0.5, 0.75, 1.5 en 2 keer dat gemiddelde loon. (OESO, 2007, blz. 32-35)

Bijlage 10 : Resultaten Gruber en Wise (1997)

Tabel : Resultaten Gruber en Wise schatting samenhang financiële prikkels uitredesystemen met arbeidsmarktparticipatie 55- tot 65-jarigen (1997) (in %)

	Ongebruikte arbeidsmarktcapaciteit 55 tot 65-jarigen	Mannen uitgetreden op 59	Vervroegde uittredeleeftijd	Vervangingsratio bij uittrede op vervroegde uittredeleeftijd (in %)	Aangroei van pensioen in het volgende jaar (in %)	Impliciete taks in het komende jaar (in %)	Tax force vervroegde uittredeleeftijd tot 69	Hazard graad op vervroegde uittredingsleeftijd (in %)
België	67	58	60	77	-5.6	82	8.87	33
Frankrijk	60	53	60	91	-7.0	80	7.25	65
Italië	59	53	55	75	-5.8	81	9.20	10
Nederland	58	47	60	91	-12.8	141	8.32	70
Verenigd Koninkrijk	55	38	60	48	-10.0	75	3.77	22
Duitsland	48	34	62	62	-4.1	35	3.45	55
Spanje	47	36	60	63	4.2	-23	2.49	20
Canada	45	37	60	20	-1	8	2.37	32
Verenigde Staten	37	26	62	41	0.2	-1	1.57	25
Zweden	35	26	60	54	-4.1	28	2.18	5.00
Japan	22	13	60	54	-3.9	47	1.65	12

België: De vervroegde uittredeleeftijd bedraagt 60 jaar, maar werknemers die ontslagen worden krijgen op jongere leeftijd toegang. Daarom wordt de aangroei, de impliciete taks en de tax force op basis van een toegangsleeftijd van 55 jaar gemeten.

Frankrijk: Er wordt geen rekening gehouden met de inkomensgarantie voor zij die hun job verlaten op 57 jaar of ouder.

Italië: Enkel de sociale zekerheidsuitkeringen voor werknemers in de private sector worden meegeteld. Er wordt geen rekening gehouden met de beschikbaarheid van een arbeidsongeschiktheidsuitkering.

Nederland: Voor Nederland worden ook de universele private pensioenplannen die beschikbaar gesteld worden door de werkgever meegeteld. Het zijn deze plannen die het vervroegde pensioen voorzien vanaf de leeftijd van 60 jaar. Het Nederlandse publieke pensioenstelsel voorziet niet in een vervroegd pensioen op de leeftijd van 60 jaar.

Verenigd Koninkrijk: Arbeidsongeschiktheids- en invaliditeitsstelsels worden meegeteld.

Duitsland: Vervroegde uittrede op basis van arbeidsongeschiktheid wordt meegeteld.

Spanje: Gebaseerd op RGSS, het belangrijkste sociale zekerheidsstelsel in Spanje.

Canada: Enkel vervroegde pensioenstelsels worden meegeteld.

Verenigde Staten: Enkel vervroegde pensioenstelsels worden meegeteld.

Zweden: Enkel vervroegde pensioenstelsels worden meegeteld.

Bron: Gruber, J. & Wise, D. (1997). *Social Security programs and retirement around the world*, National Bureau of Economic Research Working paper, Nr. 6134.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.